

॥ आसताधिपति-धीमहावीरस्वामिभ्यो नमो नम ॥

॥ श्रीमहागमाधत्ताधीमानन्दगणसूरी देव्यो नम ॥

॥ श्रीमदीरमिश्रगणिशिष्याणुद्धरशीयश्रोदेवप्रणीत-विवरणसमेत-संक्षामणक च

श्रीपादिकसूत्रम् ॥

शुनि गंगर

१

सुशोधका — सन्धानकाय — त्रैनागमाधत्ताधामोदार्क — मकलगा

श्रीआनन्दसागरसूरीश्वराणां विद्वदिनेया — धन्यासप्रवराः —

आगमोद्धारकानन्दसागरसूरीश्वराणां आधाशिष्यरत्न स्वर्गस्थ — चारित्र्यचूडामणि — शान्तभूमि — अत्रुग्रामवर्धन —

प्रवरश्रीविजयसागरगणिवर्याणां चरणारविन्दचञ्चरीकमुनिश्री — लब्धिसागरकलानवरकन्दर्पपुङ्ख — अनामधनया —

प्रोष्ठसितेन ' लुणाबाढा ' इति ग्रामवास्तव्य — श्रेष्ठिधर्मचन्द्रात्मजशान्तिचन्द्रेण आद्वयमार्गानिस्त्वमादमाणिक्यया इत्युत्पद्य

विक्रम-संवत्-२००६ अक्षयतृतीया]

सादरमुपसंहारप्रियतेऽथ ग्रन्थः ।

[धीर-संवत्-२०२६

गुणपत्रकम्

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध	गुण	पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध	गुण
२	१०	०द्वानानीति	०द्वानानीति'	१	९	य यद्	य यद्
३	१०	प्रतिक्रम	प्रतिक्रमण	१०	११	भणिय०	भणिय०
३	१२	०यार चिन्त०	०यार चिन्तित (चिन्तन्ति)	११	३	स वेदनम०	स एवा वेदनम०
४	१	अदावरणय०	अदावरणय०	१२	४	०ससरो०	०ससरो०
४	१	सज्जय भाषाय	सज्जयभासाय	१२	४	मङ्गल	मङ्गल
४	९	पण्णरसिण्ह	पण्णरसिण्ह	१२	१०	अपि	अपि
५	९	आयभका०	आयभका०	१२	१२	सलीनता	सलीनता
५	१०	इयरेय	इयरेयि	१३	३	॥ ३ ॥	॥ ३ ॥
७	७	सिद्धस्ते	सिद्धास्ते	१४	७	०नाधिकार	०नाधिकार (२)
७	१२	पच्छामा ९	पच्छामा १०	१६	८	५	५
८	१	भवन्ति	भवति	१६	१०	राय	राय
८	४	१	७	१७	१२	उक्त	उक्त
८	७	द्रव्यलिङ्ग०	द्रव्यलिङ्गम्०	१८	३	अथवो	अथवो
८	६	०आरक०	०आरक०	२२	८	०वित्य०	०वित्य०
९	७	सदेय	०तदेय	२५	७	॥ ७ ॥	॥ ७ ॥

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध
२६	१२	०पादक
२७	५	भवगहणेषु
२७	११	अहिंसा०
२८	१	ऊप०
३१	१३	द्वीपसमुद्रान्
३२	१४	निद्रावियुक्तो
३३	२	अदुःखवर्णयाग
३८	३	प्रायश्चित्त०
४०	८	ग्राहयामि
४१	१३	निर्विया०
४१	१३	निर्वित्ति०
४३	३	करन्तपि
४३	१०	णं
४३	१४	ऊर्ध्वलोक
४६	२	दोगगां
४६	६	निवर्णियपिण्डो

शुद्ध
०पादकं
भवगहणेषु
अहिंसा०
ऊप०
द्वीपसमुद्रान्
निद्रावियुक्तो
अदुःखवर्णयाहे असोयणयाग
प्रायश्चित्त०
ग्राहयामि अद्रुत्तं
निर्विव्या०
निर्वित्ति०
करन्तपि
ऊर्ध्वं लोके
दोगगां
निवर्णीयपिण्डो

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध
४६	८	भगन्ति
४६	८	मानेण
४७	४	पुर्वि
४८	१	-०याप
५१	६	भुजेज्जा
५२	२	सययखित्तो
५२	३	कसाण
५४	१०	अप्रशस्ता
५५	२	०ऽय उक्तो
५५	७	एत्त
५५	११	०ऽ तिमो०
५५	१४	गणो
५६	२	अईमत्ते
५६	३	वत्तीसं
५६	१२	वयमणुरस्से
५६	१३	" "
५७	४	०नित्त०

शुद्ध
भगन्ति
मानेन
पुर्वि
०स्वयाप
भुजेज्जा
समयपरित्तो
कसाण
अप्रशस्ता
०ऽयमुक्तो
एत्त
०ऽतिक्रमो०
रूपो
अईमत्ते
वत्तीसं
वयमणुरस्से
" "
०नित्त०

शुद्ध

पत्राङ्क पक्ति अशुद्ध

६३ १३ सुपङ्क०
६३ १३ पुरिसेहि
६३ १ छिन्दह तदो
६३ १० सम्यगसेयतो
६५ ५ गिच्छिप
६६ ५ भङ्गा
६६ १३ चतुभि
६७ ३ चितमास
६८ ६ सुहसेज्जा
६८ ११ पव्वरूप
६८ १२ जाय
७० १२ रागतुरे
७१ १२ लब्धयु
७३ १ भुदणो
७४ १२ प्रवृत्त्यादि
७४ १३ श्रुताद्यधिना

शुद्ध

पत्राङ्क पक्ति अशुद्ध

५७ ६ रूपि
५७ १२ विसाद
५८ ७ नो
५८ ० समिओ
५९ १० परिणम
५९ ११ विदोपाय
६० ३ भूतो
६० १३ यस्याभ्या
६१ १२ देव विसख्ये च ध्याने
६१ १२ धर्म्यं च
६२ ४ किण्हा
६२ ५ काज्जि
६२ १३ इत्यादि
६३ ७ परिण
६३ १२ पट्ट
६३ १२ "

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
७५	१	०बुधुर्हित्वं	०बुधुर्हित्वं
७५	१२	०त्वाद्धेति	०त्वाद्धेति
७६	१	यावत् कथिक	यावत्कथिकं
७६	११	नवरं	नवरं
७७	१	पत्तं	पत्तं
७८	६	०देवा	०देव
७९	३	इत्येव०	इत्येव०
८०	२	तात्र	तत्र
८०	१२	सत्तिक्रयति-	तथा सत्तिक्रयति
८१	१	०सप्तकैकः	०सप्तकैकः
८१	२	परक्रिया०	परक्रिया०
८१	११	च-तरेतु०	चतद्वर्जनं च तरेतु०
८२	१	समित्यश्च	समित्यश्च
८२	४	णमंसह	१णमंसह
८२	१४	"	१ पसमह प्र० ।
८३	१०	वरंमि	चारंमि

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
८३	१४	पट्टप	पट्टीण
८५	३	विलीयं य	विलीयं इय
८५	४	गुप्तिवर्गगुप्तिः	गुप्तिवर्गगुप्तिः
८५	१०	प्रयोजन०	प्रयोजना०
८५	१०	करण०	कर०
८५	११	काद्वय०	काद्वय०
८६	१	त्रेउ	त्रेद
८६	१	॥ ५ ॥	॥ ६ ॥
८६	७	मित्य	मित्य
८६	७	ताहमिव	ताहमवि
८६	८	धम्मं	धम्म
८६	१०	चिन्तेइ	चिन्तेइ
८७	३	उप्पज्जाइ	उप्पज्जाइ
८७	३	पण्डियज्जा	पण्डियज्जा
८७	३	विन्तेई	चिन्तेइ
८७	३	इमे	इमे

पत्राङ्क	पंक्ति	अनुवृ	शुद्ध
९८	२	० नाशतना	० नाशतना
९८	२	आशतनाश्च	आशतनाश्च
९८	३	० केवल	केवलः
९८	६	० स्वाध्याय	० स्वाध्याय
९८	६	कालास्वाध्याय	० काला (ल) स्वाध्याय
९९	१०	० वेयण	० वेयण
१००	८	० रक्षिम्	० रक्षितुम्
१०१	१२	० विपर्यय	विपर्यय
१०२	१	१। इयणे	। ५३ इयणे
१०२	५	० दोसप्रसङ्गा	० दोषप्रसङ्गा
१०२	१	पडिगहिता	पडिगगहिता
१०३	२	पडिगहिता त	पडिगगहिता त
१०३	२	असर्ण ४	असर्ण वा ४
१०३	५	त रायणिपण	रायणिपण
१०३	८	मनोकल	मनोनुकल
१०३	११	सेहे	सेहे

पत्राङ्क	पंक्ति	अनुवृ	शुद्ध
८७	५	निगर्था	निगर्था
८७	६	देव (या) नो	देव (या) नो
८७	१०	इमस्म	इमस्म
८७	११	धम्ममाइ	धम्ममाइ
८९	८	देवलदर्शना	केवलदर्शना
९०	१२	० स्थितासु	० स्थितासु स्थितासु
९१	११	० कावण	० कारण
९२	६	मक्तदेव्या	० मक्तदेव्या
९२	१०	० रक्षयितो	० रक्षयितो
९३	२	० चोपिको	चोपिको
९३	३	एय तूप	एय तूप
९४	११	छत्रयोग	छत्रयोग
९५	११	वर्शनानन्तर	वर्शनानन्तर
९५	१२	० यार्इम	० यार्इम
९६	१२	० यद्	० यद्
९७	१३	० माशतना	० माशतना

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध
१०४	६	भतेति
१०४	७	भतेत्त
१०४	७	सुतत्थ
१०४	९	अवोच्छिन्ना
१०५	११	वदन्ति
१०५	११	चिन्ततो
१०५	१२	किस्मेच्चिरं
१०६	१	विन्द
१०६	१	गन्तूणं
१०६	३	समागति
१०६	६	चण्डदस्स
१०६	११	गम्भीर
१०६	१५	
१०७	७	अव्युयगया
१०७	१०	मुद्धर
१०७	१०	भुतच्चित्त

शुद्ध
भेसति
"
सुतत्थ
अवोच्छिन्ना
वदन्ति
चिन्ततो
किस्मेच्चिरं
विन्दम्
गन्तूण
समागओत्ति
चण्डदस्स
गम्भीर
यतोऽति गम्भीर म
अव्युयगया
मुद्धरण
भुतेच्चित्त

पत्राङ्क	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१०७	१२	सकृत्	सकृत्
१०८	३	पडागारणरन्ति	पडागारणन्ति
११०	१	ज्ञान	ज्ञाना
११०	२	गरियसि	गरियसी
११०	७	सम्पधाया	सम्पन्नाया
११०	८	भगवतोऽत्ति	भगवओत्ति
११०	१३	प्रस्तावाव	प्रस्तावाव
१११	३	अं	अुतं
१११	४	विसिटो	विखिटओ
१११	४	तु दो	तु र दो
१११	७	पुरुगाड्य	पुरुगाड्य
१११	११	अकगण	अकुरगण
१११	१२	गदक्का	गदप्रकार
११२	५	ओऽप्यन	ओऽप्ययन
११२	१०	केचन ये	ये केचन
११२	११	मपपयि	मपययि

पत्राङ्कः	पङ्क्तिः	अनुच्छेदः	शुद्धः
११०	१	तद्व्यतिरिक्तः	तद्व्यतिरिक्तः
११५	७	आयद्विस्तोहि	आयद्विस्तोहि
११५	१४	अत्रोत्तरालिकः	अत्रोत्तरालिकः
११५	१२, १३	नियतसुगा	नियतसुगा
११७	१	दोरयो	दोरयो
११८	४	कल्पिकाः	कल्पिकाः
११८	७	प्रथमस्य	प्रथमस्य
११९	६	'सुरपणत्ति' सुरपणत्ति	'सुरपणत्ति' सुरपणत्ति
११९	४	तथा मयिदया	तथा मयिदया
११९	१०	जीव	जीव
११९	११	विपुलसोक्तं	विपुलसोक्तं
१२१	३	अहोति	अहोति
१२१	३	या निरारकादि	यानि निरारकादि
१२१	९-१०	दुरन्तमि	दुरन्तमि
१२१	१३	सुपमरुणाणी	सुपमरुणाणी
१२२	४	तथायामपि	तथायामपि
१२२	७	विगर्हनिज्जुहिया	विगर्हनिज्जुहिया
१२३	०	पालेमोने	पालेमोने

पत्राङ्कः	पङ्क्तिः	अनुच्छेदः	शुद्धः
१२४	१	समुत्तीर्तित	समुत्तीर्तितः
१२४	०	खमासमणणं	खमासमणण
१२४	०	ओहि	ओहि
१२४	४	महहलीया	महहलीया
१२४	४	दगचूलीपाप	दगचूलीपाप
१२४	६	विवाचूलियाप	विवाचूलियाप
१२४	६	परियावणियाण	परियावणियाण
१२४	६	निरयावणियाण	निरयावणियाण
१२४	७	आसीविसमावणण	आसीविसमावणण
१२४	७	विदहीविसमावणण	विदहीविसमावणण
१२४	१३	परियट्टय	परियट्टय
१२४	१४	गरहाजो विसोहेमो	गरहाजो विउट्टेमो विसोहेमो
१२५	११	नामिणोय	समिणो य
१२५	११	धम्मघोसो धम्मजस्सो	धम्मघोसो धम्मजस्सो
१२६	२	वेवदेव	वेवदेव
१२७	३	धुल्लिकाविमान	प्रविभक्ति — धुल्लिकाविमान — प्रविभक्तिमहती-विमान प्रविभक्ति

पत्राङ्क	पंक्ति	अनुद्ध
१२७	८	० तत्रैवोपगच्छति
१२८	२	० युत्ते
१२८	८	परियद्वेष्ट
१२८	९	निरयावलिकाः
१२९	७	तल्लिचि दिनवृत्तेः
१२९	८	विनाशयति
१२९	१२	उद्ध्वलित
१३०	३	छित्तियोनोत्पातेन
१३०	५	"
१३०	६	प्रतिपद्यते
१३०	९	० तीर्थकस्य
१३०	११	आचारः
१३०	१२	सूत्रेण सूत्रकृतं
१३०	१	० ध्यात्मार्थं
१३०	३	० अवाहस्तत्त्वार्थं
१३०	५	उच्यमाणं
१३०	५	आवकस्तदं
१३०	१३	साम्भारं
१३३	४	द्वावशा

पत्राङ्क	पंक्ति	अनुद्ध
१२७	८	० तत्रैवोपगच्छति
१२८	२	० युत्ते
१२८	८	परियद्वेष्ट
१२८	९	निरयावलिकाः
१२९	७	तल्लिचि दिनवृत्तेः
१२९	८	विनाशयति
१२९	१२	उद्ध्वलित
१३०	३	छित्तियोनोत्पातेन
१३०	५	"
१३०	६	प्रतिपद्यते
१३०	९	० तीर्थकस्य
१३०	११	आचारः
१३०	१२	सूत्रेण सूत्रकृतं
१३०	१	० ध्यात्मार्थं
१३०	३	० अवाहस्तत्त्वार्थं
१३०	५	उच्यमाणं
१३०	५	आवकस्तदं
१३०	१३	साम्भारं
१३३	४	द्वावशा

पत्राङ्क	पंक्ति	अनुद्ध	पुनः
१३३	१२-१३	० दोषादपरिपूर्णं	परिपूर्णं-
१३३	१	कुर्यान्ति	कुर्यान्ति
१३३	७	आत्	अहं
१३३	८	(जानाम)	(जानाम)
१३३	५	समस्ततीति	समस्ततीति
१३३	५	० दानादिना	० दानादिना
१३३	८	चस्मिन् पश्य	० तस्मिन् पश्य
१३३	८	रोगः	रोगः
१३३	८	तद्वरं	तद्वरं
१३३	१५	समज्ञाओ	समज्ञाओ
१३७	६	हृदयं अप्यायकानं	हृदयं तुष्टयं अप्यायकानं
१५०	२	हरणं अक्षरं	हरणं वा अक्षरं
१५२	५	० द्वेचरियं पदिकारसे	० द्वेचरियं रामे
१५२	८	० अणत्तमेव	० अणत्तमेव
१५३	७	० ज्ञेयणाओ न	ज्ञेयणाओ परओ न
१५३	१२	पदमभाउस्समग्ग	पदमभाउस्समग्ग
१५५	७	उहा	उहा
१५७	३	ते	तेन

॥ सक्षममणक-पाक्षिकसूत्रघृत्तौ सक्षेपतो विषयानुक्रम ॥

क्रमांक	विषय	पृष्ठाङ्क	क्रमांक	विषय	पृष्ठाङ्क
१	वृत्तिकारस्य मङ्गलाचरणम् ।	१	१५	सुपे महाव्रताना निगमनम्	१०७
२	वृत्तिप्रारम्भे पूर्वपिटिका ।	२	१६	श्रीमहावीरस्योत्कीर्तनम्	१०८
३	सूत्रकारस्य मङ्गलाचरण तद्व्याख्यानभारतधत्ता मिसुनचर्चनञ्च	५	१७	श्रीथुतोत्कीर्तनम्	१११
४	प्रथमप्राणातिपातधिरमणालापक तद्व्याख्यानञ्च	१६	१८	श्रीआचदयकथुत-समुत्कीर्तनम्	१११
५	द्वितीयनृपचादधिरमणालापक	३५	१९	श्रीउत्कालिकथुनसमुत्कीर्तनम्	११५
६	तृतीयादत्तादानधिरमणालापक	३९	२०	श्रीकालिक- " "	१२४
७	चतुर्थमेयुनधिरमणालापक	४३	२१	श्रीवज्रप्रपिष्ठथुत- " "	१३०
८	पञ्चमपरिमहधिरमणालापक	५८	२२	श्रुतदासुपा-केभ्य नमस्कारभारमीयप्रसादविषये	
९	षष्ठरात्रिमोजनधिरमणालापक	५१	२३	मिथ्यादुष्टत-ञ्च	१३२
१०	सप्तमस्तवताथ्युपगमाल्यापनम्	५३	२४	श्रुतदेयताविमति	
११	महाव्रताना यथाक्रमप्रतिचारातुपदर्शनम्	५४	२५	पाक्षिकचृत्तिसमाप्तिश्च	१३४
१२	निरतिचारवतपालनम्	५६	२६	नेपप्रतिनयनविधि	१३०
१३	प्रकातरेण महाव्रतरक्षणम्	५८	२७	प्रथमक्षामणकम्	१३७
१४	शुभाशुभस्थानाना परिवर्तनमङ्गीकरणञ्च	५९	२८	द्वितीयक्षामणकम्	१३८
			२९	तृतीयक्षामणकम्	१४०
			३०	चतुर्थक्षामणकम्	१४१

गद्यभाषा हीरालाल लालन सरस्वती मुद्रणालय, गोपीपुरा, -सुरत

॥ सकलसमीदितपूरक--श्रीशङ्खध्वरपाश्वनाथाय नमः ॥
श्रीयशोदेवसूरिकृत--वृत्तिसमेतम्--

श्रीपाक्षिकसूत्रम् ।

॥ ॐ ॥ नमः सरस्वत्यै ॥

१ शिवशर्मेकनिमित्तं विमोघविघातिनं जिनं नमः । वक्ष्यामि सुखविबोधां पाक्षिकसूत्रस्य वृत्तिमहम् ॥ १ ॥
एतच्चूर्ण्यनुसाराद्रन्यथान्तरविवरणानुसाराच्च । प्रायोः१ निवरणमेतद्विधीयते मन्दमतिनापि ॥ २ ॥

१ नमो जेनागमाय प्र । २ शिवशर्मेकनिमित्तान्विमोघविघातिनो जिनाश्चत्वा । वक्ष्यामि सुखविबोधां पक्षप्रतिक्रमणवृत्तिमहम् ॥ १ ॥
३ मन्दमतिनापि हि मया निवरणमिदमुच्यते प्रायः ॥

तत्र चार्हत्प्रवचनानुसारिसाधवः सकलपापमलमूलमावधयोगनिवृत्ता अपि सुविशुद्धमनोवाक्कायवृत्तयोऽप्यनाभोगप्रमादादेः सकाशात्प्रतिपिद्धकरणकृत्याकरणादिना समुत्पन्नस्य मूलोत्तगुणगोचरस्य^१ वादरेतरातिचारजातस्य विशोधनार्थं सदा दिवसनिशावसानेषु प्रतिक्रमणं विदधाना अपि पक्षचतुर्माससंवत्सरान्तेषु विशेषप्रतिक्रमणं कुर्वन्ति, उत्तरकरणविधानार्थम् तथाहि—यथा कश्चित्पुरुषस्तैलामलकजलादिभिः कृतशरीरसंस्कारोऽपि धूपनविलेपनभूषणवस्त्रादिभिरुत्तरकरणं विधत्ते, एवं साधवोऽपि प्रतिदिनप्रतिक्रमणेन विशुद्धचरणा अपि पाक्षिकादिषु विशेषप्रतिक्रमणेनोत्तरकरणं कुर्वन्ति—शुद्धिविशेषं कुर्वन्तीत्यर्थः। किंच “जह् गेहं पृष्टदिवसं पि सोहि यं तद्वि पक्खसन्धीसु। सोहिज्जइ सविसेसं एवं इहयं पि नायव्वं” तथा नित्यप्रतिक्रमणे सुक्ष्मो वादरो वाऽतिचारोऽनाभोगादिना विस्मृतो भवेत्, स्मृतो वा भयगौरवादिना^२ समक्षं न प्रतिक्रान्तः स्यात्, प्रतिक्रान्तोऽपि परिणाममान्द्यादसम्यक्प्रतिक्रान्तः स्यादतः पाक्षिकादिषु तं स्मृत्वा सज्जातसंवेगाः प्रतिक्रामन्ति। अथवा—पाक्षिकादिषु विशेषप्रतिक्रमणेन प्रतिक्रामन्तो विस्मृतमप्यतिचारं स्मरन्ति प्रायशः, अथवा—प्रथमचरमतीर्थकराणां कालविशेषनियतोऽयं विधिः यदुत पाक्षिकादिषु विशेषेण प्रतिक्रामितव्यं यथा ‘सूत्रार्थपैरूपीप्रत्युपेक्षणादीनिप्रतिनियतकालकर्तव्यान्यनुष्ठनानीति’। अथवाऽतिचाराभावेऽपि युक्तं पाक्षिकादिषु विशेषप्रतिक्रमणं तृतीयवैद्यौपधकियातुल्यत्वात् यथा—

क्रिल धनधान्यसमुद्भवहुजनसमाकुले विविधसौधराजीरमणीये प्रचुरचारुसुरमन्दिरशिखरविराजिते क्षितिप्रतिष्ठिते नगरे शौर्यादिगुणरत्नसारस्य सदाऽलङ्घितनीतिवैलावल्यस्यासाधारणगाम्भीर्यशालिनोऽपूर्वलावण्यभाजः पाथोनिधेरिव जितशत्रो राज्ञो मनोरथशताप्तो बहुविधोपयाचितविधिलब्धः सकलान्तः पुरकमलवनराजहंसिकाया इव धारिणीदेव्या आत्मजः स्वजीवितव्यादप्यतिप्रियः कुमारः सम-

^१गुणजात० । ^२गुरुसमक्षं ।

स्ति स्म । तेन च राजा मा मम पुत्रस्य वधनापि रोगो भविष्यति, ततः अनागतमेव केनापि भिषजा क्रिया कारयामीति निश्चिन्त्य
त्रैद्या १ शब्दिता भणितश्च 'मम पुत्रस्य तथा क्रिया कुरुत यथा न रुदाचनापि रोगसमो भवति', तैरप्युक्तं कुर्मस्ततो राज्ञाभिहितं
रुथयत तर्हि यस्य कीदृशी क्रियेति तत्रैकेनाभिहितं 'मदीयौषधानि यद्यग्रे रोगो भवति ततस्तमाशु शमयन्ति, अथ नास्ति ततस्त
प्राणिनमशङ्क एव मारयन्ति' ततो राज्ञोक्तमलमैतैरौषधैः स्वहस्तोदरग्रमर्दनश्लव्यथोत्थापनन्यायतुल्यं । द्वितीयेनोक्तं 'यद्यस्ति रोग-
स्ततस्तमुपशमयन्ति अथ नास्ति ततः प्रयुक्तानि प्राणिनो न दोष नापि वञ्चनगुणं कुर्वन्तीति' राज्ञा चोक्तमैतैरपि भस्माहुतिवलयैः
पर्याप्तम् । तृतीयेन च गदितं 'मदीयौषधानि यदि रोगे सति प्रयुज्यन्ते तदा त रोग निमूलमाप कर्षन्ति अथ न त्रिघते रोगस्तथापि तस्य
देहिनस्तानि प्रयुक्तानि यलग्गर्णरूपयौनलाग्न्यतया परिणमन्ति अनागतव्याधिप्रतिग्रन्थाय च जायन्ते' । एवं चोपश्रुत्य राजा तृतीयभिषजा
स्वपुत्रस्य क्रिया कारिता । जातश्च व्यङ्ग्यग्लीपलितरल्ली(ल)त्यादिदोषवर्जितो निरामयमूर्तिः ३ प्रकृष्टबुद्धिबलशाली नवनीरदोदारस्वरश्चेति ।
एवमिदमपि प्रतिक्रमण यद्यतिचारदोषाः सन्ति ततस्तान् शोधयति, यदि न मन्ति ततश्चारित्र शुद्धतर करोतीति । ततः स्थितमिद-
मतिचारो भवतु वा मा वा तथापि प्रथमचरमतीर्थपरतीर्थेषु पधान्तादिषु प्रतिक्रम कर्त्तव्यमेवेति । केन पुनर्नधिनेति चेत् !, उच्यते--"इह
किल साहुणो कयमयलवेयलियरुणिजा सुरत्यमणवेलाड सामाइयाइसुत्त पक्रुट्ठा दिवसाइयारीचित्तणत्थ काउत्सग करन्ति, तत्थ य
गोसमुहणतगाइय अहिगयचेट्ठाकाउत्सगपज्जसाण दिवसाइयार चिन्तन्ति, ततो नमोकारेण पारेत्ता चउवीसत्थय पढन्ति, ततो सण्डा-
मणे पडिलेहिच्चा उकडुयनिविट्ठा ससीसोवरिय कायं पमजन्ति, ततो परेण विणएण तिगरणविसुद्ध किइक्कम्म करन्ति, एव चदिच्चा

१ दादापिता प्र० २ कथयन्तु प्र० ३ निरामयकमनीयमूर्ति ० प्र० ।

उत्थाय उभयकरगहियरओहरणा अद्विवरणयकाया पुव्वपरिचिन्तिए दोसे जहारायणियाए सज्जयभापाए जहा सुगुरु सुणन्ति तहा पवडुमाणसंवेगा मायामयविप्पमुक्ता अप्पणो विसुद्धिनिमित्तमालोएन्ति, जइ नत्थि अइयारो ताहे सीसेण संदिसहन्ति भणिएहिं^१ पडि-
कमहन्ति भणियव्वं, अह अइयारो तो पायच्छित्तं परिमुद्धाई दिन्ति, तओ गुरुदिनपडिवन्नपायच्छित्ता विहिणा निसिइत्ता समभावड्डिया
सम्ममुवउत्ता अणवत्थपसज्जभीया पए पए संवेगमावज्जमाणा दंसमसगाइ देहे अणगणेमाणा पयंपएण सामाइयमाइयं पडिक्कमणसुत्तं
कड्डन्ति जाव तस्स धम्मस्सन्ति पदं, तओ उद्धड्डिया अब्भुड्डिओमि आराहणाए इचाइयं जाव वन्दामि जिणे चउवीसन्ति भणित्ता गुरु
गिविसन्ति, तओ साहू वन्दित्ता* भणन्ति इच्छामि खमासमणो उवड्डिओमि अडिभन्तरपविखयं खामेउं, गुरु भणइ, अहमवि खामेमि
* थोभवंदणं दाउं इच्छाकारेण संविसह भयवं पक्खियसुहपोत्तियं पडिलेहेमोत्ति भणित्ता सुहपोत्तियं पडिलेहिय कयकिइक्कम्मा भणंति
, इच्छामि खमासमणो । २ उवड्डि ओमि अडिभन्तरपविखयं खामेउं, गुरुभणइ -अहमविखामेमि तुव्वेत्ति, ताहे साहू भणंति-पण्णर-
सण्हं दिवसाणं पण्णरसिण्हं राईणं जं किञ्चि अपत्तियं परपत्तियं इत्यादि, तओ पंचपभिअओ भवंति । ३ जइ तथा उ तिण्णि जणे
खामेत्ति, जइ दो । ४ तिण्णि चउरो वा तो न खामेत्ति अत्र गाथा “वदिता तिण्णि जणे तत्तो जहजिड्डिमिथ खामेत्ति । जइ पणगाई
होत्ति दो तिअ चउरो य खामेत्ति ॥ १ ॥” तहा चाउम्मासिए जइ सत्तपभिअओ तो पंच खामेत्ति । अह सत्तट्ट वा तो पंच खामेत्ति
चेव खामेत्ति । संवच्छरिए पुण जइ नवपभिअओ तो सत्त खामेत्ति । अह सत्तट्ट वा तो पंच खामेत्ति ॥ अत्रापिगाथा “चाउ-
म्मासे पंच उ संवच्छरिए उ सत्त खामेत्ति । जइडुण्णि उव्वहंते अण्णह तिअ पंच जह संखं ॥ १ ॥” उक्कोसेणं तिसुवि ठाणेसु
सन्वे खामिज्जंति । एयं इति प्रत्यन्तरे धिकमत्र ।
१ भणिए गुरुहिं प्र० । २ अब्भुड्डिओमि प्र० । ३ तो जहाजेड्ड जइ. प्र० । ४ दोण्णि प्र०

तुन्मेति तांहे साहू भणन्ति पन्नरसण्ह दिवसाण पन्नरसण्ह राईण ज विंचि अपसिय परपत्तिय इत्यादि । एवं जहणेण तिप्पि वा पच वा, चाउम्मासिए सवच्छरिए य सत्त, उकोसेण तिसुवि ठाण्णसु सन्वे खामिज्जन्ति, एय सवुद्धाखाभण रायणियस्स भणिय, इत्थ कणिठेण चेट्ठो खामेयव्वोत्ति बुच भवइ । तओ कयकिइक्कम्मा उद्धट्टिया पचेयखाभण करेत्ति तत्थ य इभो विही-गुरू अओ वा जो गच्छमज्जे जेट्ठो सो पढममुद्देअण उद्धट्टिओ चैव कणिठं भणइ अमुगनामथेया अन्निभन्तरपक्खिय खामेमो पन्नरसण्ह दिवसाण पन्नरसण्ह राईण इत्यादि, इमोवि भूमिनिहियजाणुसिरो कयज्जली भणइ भगवं अहमवि खामेमि तुन्मे पन्नरसण्हमित्यादि । तीसो पुच्छइ किं गुरू उद्धिचा खामेइ ? उच्यते, सव्वजइजाणायत्थ 'जहा एस महप्पा मोत्तुमहकार जहा दव्वओ अञ्जुट्ठिओ खामेइ एव भावओवि समुट्ठिओ खामेइत्ति' किं च जे गुरूसमीयाओ जहाइएहि उत्तमतारा मा ते चिन्तिज्जा एस नीयतरो अग्गे उत्तमत्ति काउ पणयसिरो खामेइत्ति, एव सेसावि जहारायणियाए खामेन्ति, जाव दुचरिमो चरिमन्ति । तांहे सन्वे कयकिइक्कम्मा भणन्ति देवसिय आलोएउं पडिक्कन्ता परसिय पडिक्कमामो ? गुरू भणइ सम्मं पडिक्कमह इति पाक्षिकचूर्ण्यभिप्रायः । आवश्यकाभिप्रायस्तु 'गुरू उद्देअण जहा-रायणियाए उद्धट्टिओ चैव खामेइ इयेव जहारायणियाए सन्वेवि अवणयउत्तमद्वा भणन्ति 'देवसियं पडिक्कन्त पक्खिय खामेमो पन्नरसण्ह दिवसाणमित्यादि' एव सेसावि जहारायणियाए खामन्ति पच्छा वन्दिचा भणन्ति देवसिय पडिक्कन्त पक्खिय पडिक्कमावे-हत्ति, तओ गुरू गुरूसन्दिदो वा पक्खिय पडिक्कमण कइइ सेसगा जहासोत्ते काउसगाइमण्डिया धम्मज्जाणोवगया सुणन्ति । तच्चेद ध्वं-

तित्थकरे ॥ तित्थे, अतित्थसिद्धे य तित्थसिद्धे य । सिद्धे जिणे रिस्सी भहरिस्सी य नाण च वन्दामि ॥ १ ॥

अस्य व्याख्या—तित्थद्वारेति अत्रानुस्वारः प्राकृतलक्षणप्रभवो यदाह “नीयालोप(व)मभूया य आपिथा दीहविन्दुदृप्मा(ऌभा)वा । अत्थं वहन्ति तं चिय, जो एसिं पुव्वनिदिहो ॥ १ ॥” द्वितीयावद्गुचनान्तं चेदम् । यदुक्तम्—“ए होइ आय(अया) रन्ते पयंमि वीयाए बहुसु पुछिङ्गे । तइआइसु छट्टीसत्तमीसु एगम्मि महिलत्थे ॥ १ ॥” ततश्च तीर्थं वक्ष्यमाणलक्षणं तत् कुर्वन्त्यानुलोभ्येन हेतुत्वेन तच्छीलतया वेति तीर्थकराः शास्तरः ॥ आह च “अणुलोमहेउतस्सीलयाए जे भावतित्थमेयन्तु । कुव्वन्ति पगासन्ति उ ते तित्थकरा हियत्थकरस्ति ॥ १ ॥” तान् वन्द इति सर्वत्र योगः, चशब्दोऽस्तीतानागतादितीर्थकृद्भेदसंग्रहार्थः । तथा तित्थेचि विभक्त्यव्यत्यया-त्पाठान्तरतो वा तित्थंति । तीर्थतेऽनेनेति तीर्थं द्रव्यतो नद्यादीनां समोऽनपायश्च भूभागो भौतादिप्रवचनं वा, द्रव्यतीर्थता त्वस्या-ग्रधानत्वादप्रधानत्वं च भावतस्तरणीयस्य संसारसागरस्य तेन तरीतुमशक्यत्वात्सावद्यत्वादस्येति; भावतीर्थं तु जिनप्रवचनं तदाधार-त्वाच्चतुर्वर्णश्रमणसङ्घश्च, यतो ज्ञानादिभावेन तद्विषधादज्ञानादितो भवाच्च भावभूतात्तारयतीति तर्चीर्थं कर्मतापन्नं नन्द इति ॥ तथा अतित्थबुद्धे यत्ति पाठान्तरतो वा अतिथ्यसिद्धे यत्ति अतीर्थं तीर्थाभावे, बुद्धा जातिस्मरणादिना लब्धापवर्गमार्गाः, सिद्धा वा जातिस्मरणादिनैव निर्दग्धकर्माणोऽस्तीर्थबुद्धाः अतीर्थसिद्धा वाऽतस्तान्, चः समुच्चये । श्रूयते च सुविधिप्रभृतीनां तीर्थकृतां सप्तस्व-न्तरेषु धर्मव्यवच्छेदः । यदाह—

“जिणंतरे साहुवोच्छेओत्ति”—तत्रापि केचिज्जातिस्मरणादिना प्राप्तापवर्गमार्गाः केवलिनो भूत्वा सिध्यन्तीति । मरुदेवीप्रभृतयो वाऽस्तीर्थबुद्धा अतीर्थसिद्धा वा, तदानीं तीर्थस्यानुत्पन्नत्वादिति । तथा तित्थसिद्धे यत्ति तित्थबुद्धे यत्ति वा । तत्र तीर्थे उक्तलक्षणे

१ ग्रन्थाद (१००). १ अनकृत् केव प्र० ।

सति सिद्धा निर्वाचा उद्धा वा ज्ञातवन्तः परमार्थं तन्मूर्त्त्याद्यादिवदिति तीर्थसिद्धास्तीर्थयुद्धा वाज्जालान्, चशब्द ममुचय एव ।
तथा सिद्धेति सिध्यन्तिम्म कृतकृत्या असवन् सेधन्ति वा म्याज्जालान्पुनरावृत्त्या लोकप्रमिति सिद्धा, सितं वा बद्ध कर्म ध्मात दग्ध
येस्ते निरुक्त(क्ति)वशात्सिद्धाः कर्मप्रपञ्चनिर्मुक्तास्तान् । इह च तीर्थातीर्थसिद्धमेदद्वये सर्वसिद्धभेदानामन्तर्भावोऽप्यज्ञातज्ञापनाय शेष-
सिद्धभेदसप्रहार्थं सिद्धग्रहण । तेचामी शेषसिद्धभेदा-तीर्थमरा-सन्तो ये सिद्धा अयमादिवचे तीर्थकरसिद्धाः १ तथा अतीर्थकरसिद्धाः
सामान्यकैवलिनः सन्तो ये सिद्धा गौतमादिवत् २ तथा स्वयमात्मना युद्धालत्वं ज्ञातवन्तः स्वयम्बुद्धास्ते सन्तो ये सिद्धास्ते स्वयम्बु-
द्धसिद्धाः ३ तथा प्रतीर्यैक किञ्चिद्दृष्टप्रमादिक अनित्यतादिभाननाकारण वस्तु युद्धा बुद्धयन्त परमार्थमिति प्रत्येकबुद्धास्ते सन्तो ये
सिद्धास्ते प्रत्येकबुद्धसिद्धाः ४ स्वयम्बुद्धप्रत्येकबुद्धानां च बोध्युपयिथुतलिङ्गकृतो विशेषः तथाहि-स्वयम्बुद्धानां गलानिभिचामन्त-
रेणैव बोधि प्रत्येकबुद्धानां तु तदपेक्षया, श्रूयते च “ वममे य ईदकेऊ चलण अवे य पुक्किण्ण पोही । करकण्डुदुम्भुहस्सा नमिस्स
गन्धाररक्को य ॥ १ ॥ ” इति सूत्रे बालप्रमादिप्रत्ययमापेक्षा करकण्डुगदीनां प्रत्येकबुद्धानां बोधरिति, उपधिः स्वयम्बुद्धानां पात्रा-

विद्वाद्दशविधस्तथा—

“पुन १ पत्तानन्धो २ पायट्टगण ३ पायट्टमरिया ४ । पडलाह ५ रयचाण च ६ गोच्छओ ७ पायणिज्जोगो ८ ॥ १ ॥ तिलेव य
पच्छागा ९ रयहरण चेव ११ होड सुहयोचिचि १२ ” एष सयबुद्धाण उगहिं मणिउ जिणरेहि प्रत्येकबुद्धानां तु जघन्येन रजो-
हरणसुरयोतिकारूपो द्विविध उपधिः, उत्कृष्टतः पुनश्चोलपट्टमात्रकः कल्पत्रिकर्जो नवविध इति । स्वयम्बुद्धानां पूर्वार्थीतश्रुतं भवति
वा न वा, प्रत्येकबुद्धानां पुनस्तन्निधयमाश्रयति जघन्येनैकादशाङ्गानि उत्कृष्टतो भिन्नदशपूर्वाणीति । लिङ्गप्रतिपत्तिः, स्वयम्बुद्धानां यदि

पूर्वाधीतश्रुतं नास्ति ततो नियमाद्गुरुसमीपे भवन्ति गच्छे च विहरन्ति, अथ श्रुतं भवति ततो देवता लिङ्गं प्रयच्छति गुरुसमीपे वा तत् प्रतिपद्यन्ते । यदि च एकाकिविहारयोग्यता इच्छा चास्ति तत एकाकिन एव विहरन्ति अन्यथा गच्छ एवासत इति प्रत्येकबुद्धानां पुनर्लिङ्गं देवतैव ददाति लिङ्गवर्जिता वा भवन्ति । भणितं च 'रूपं पतेयबुद्धिर्नि' । बुद्धबोधिता आचार्यादिवोधिताः सन्तो ये सिद्धास्ते बुद्धबोधितसिद्धाः ५ त एव प्रत्येकबुद्धवर्जिताः केचित् स्त्रीलिङ्गसिद्धाः, ६ केचित्पुरुषलिङ्गसिद्धाः १ केचिषु तीर्थकरप्रत्येकबुद्धवर्जिताः नपुंसकलिङ्गसिद्धाः ८ तथा स्त्रीलिङ्गसिद्धाः द्रव्यलिङ्गप्रतीत्य ये रजोहरणगोच्छकादिधारिणः सिद्धाः ९ अन्यलिङ्गसिद्धाश्चाश्चर्यपरित्राजकादि लिङ्गसिद्धाः, यदा अन्यलिङ्गिनामपि भावतः सम्यक्त्वादिप्रतिपन्नानां केवलज्ञानमुत्पद्यते तत्समयं च कालं कुर्वन्ति तदैवं द्रष्टव्यं, अन्यथा यदि दीर्घमायुष्कमात्मनः पश्यन्ति ततः साधुलिङ्गमेव प्रतिपद्यन्त इति १० एवं गृहलिङ्गसिद्धा अपि मरुदेवीप्रभृतयो वाच्याः ११ तथा एकैकसमये एकैकजीवसिद्धिगमनादेकसिद्धाः १२ एकसमये व्यादीनामष्टशतान्तानां सेधनादनेकसिद्धाः ॥ १३ ॥ तत्रानेकसमयसिद्धानां प्ररूपणा गाथा " वत्तीसा अडयाला सट्टि वावत्तरी य बोधव्वा । तुलसीइ छंगउई दुरहि-यमद्दुत्तरसरयं च ॥ १ ॥ एतद्विवरणं—

यदा एकसमयेन एकादय उत्कर्षेण द्वाविंशत्सिध्यन्ति तदा द्वितीयेऽपि समये द्वाविंशत् एवं नेरन्तरेण अष्टौ समयान् यावद् द्वाविंशत्सिध्यन्ति, तत ऊर्ध्वमवश्यमेवान्तरं भवतीति । यदा पुनस्त्रयस्त्रिंशत आरभ्य अष्टचत्वारिंशदन्ताः एकसमयेन सिध्यन्ति तदा निरन्तरं सप्त समयान्यावत्सिध्यन्ति ततोऽवश्यमेवान्तरं भवति । एवं यदा एकोनपञ्चाशतमादिकृत्वा यावत्पष्टिरेकसमयेन सिध्यन्ति तदा निरन्तरं षट्समयान् सिध्यन्ति तदुपरि अन्तरं समयादि भवति । एवमन्यथापि योज्यं, यावदष्टशतमेकसमयेन यदा सिध्यन्ति

तदायश्यमेव ममयाद्यन्तरं भवतीति ॥ अन्ये तु व्याचक्षते-अष्टौ समयान् यदा नैरन्तर्येण सिद्धिस्तदा प्रथमसमये जघन्येनैकः सि-
द्ध्यति उत्कृष्टतो द्वित्रिंशदिति द्वितीयसमये जघन्येनैक उत्कृष्टतोऽष्टचत्वारिंशच्चेदं सर्वत्र जघन्यैकः समये उत्कृष्टतो गाथार्योऽयं
भावनीय वचीसेत्यादि ॥ तथा जिणेति रागद्वेपादिअनुजेतारो जिना भवत्येकैवलिनस्तान् । तथा रिसिचि गच्छगतगच्छनिर्गतादि-
भेदा साधन क्रयययस्तान् । तथा महारिसिचि क्रयय एवान्यतरलब्ध्युपेता महर्षयस्तान् । लब्धयश्चैताः-आमोसहि १ विष्णोसहि
२ खेलोसहि ३ जल्लओमहीचेव ४ । सव्योसहि ५ समिन्ने ६ ओही ७ रिउ ८ विउलमइलद्वी ९ ॥ १ ॥ चारण १० आसीविस
११ फेनली य १२ गणधारिणो य १३ पुव्यधरा १४ । अरहन्ताः १५ चक्कवट्टी १६ बलेदेवा १७ वासुदेवा य १८ ॥ २ ॥ खीर-
मइसप्पिरासव १९ कोट्टगबुद्धी २० ययाणुसारी य २१ । तह धीयचुद्धि २२ तेयग २३ आहारग २४ सीयलेसा य २५ ॥ ३ ॥
वेउव्विदेइलद्धी २६ अक्खीणमहाणसी २७ । पुलगा य २८ । परिणामतवसेण एमाई हुति लद्धीओ ॥ ४ ॥ आसा च व्याख्या-
नगाथा.-सफरिमणमामोसो मुत्तपुरीसाण विप्फो अन्ने विडिचि विड्ढा भासन्ति य पचि पासवण ॥ १ ॥ एए अन्ने यवहू जेसिं
सव्वे य सुरभओग्गयचा, रोगोवसमसमत्था ते होति तओसहिप्पत्ता ॥ २ ॥ एएत्ति एतौ विष्णूत्रावयवौ, अन्ने यचि अन्ये च खेलजल्ल-
केदनखादयं तओसहिप्पत्तन्ति । विष्णूत्रखेलजल्लकेदनखादोपधयः सर्वोपधयश्च साधवो भवन्तीत्यर्थः जौ सुणइ सव्वओ मुणइ स-
व्वविस्सए व सव्वसोएहिं । सुणइ वहुए व सदे मिन्ने समिन्नसोओ सो ॥ १ ॥ (सर्वतः सर्वेरायि शरीरप्रदेशैरिति) रिउ सामन्न तम्मत्त-
गाहिणी रिउभई मणोनाण । पाय विसेसविमुह । घडमेच चिन्तिय मुणइ ॥ १ । विउल वत्थुविसेसणमाण तग्गाहिणी मई विउला ।

१ अग्निहंत ।

चिन्तियमणुसरइ घण्डं पसंगओ पञ्चवसएहि । २। (वस्तुनो घटादेर्विशेषणानां मानं संख्यास्वरूपं वस्तुविशेषणमानं
अइसयचरणसमत्था जङ्गविजाहि चारणा मुणओ । जङ्गहि जाइ पढमो नीसंकाउं रविकरे वि । १ ।

एगुप्पाएण गओ रुयगवरमिओ तओ पडिनियत्तो वीएणं नन्दिस्सरभिहं तओ एइ तइएणं । २ । पढमेण पण्डगवणं वीउ-
प्पाएण नन्दणं एइ । तइउप्पाएण तओ इह जङ्गचारणो एइ । ३ । पढमेण माणुसोचरणगंमि नन्दिस्सरं तु विइएणं । एइ तओ तइएणं
कयचेइयवन्दणो इहइ । ४ । पढमेण नन्दणवणे वीउप्पाएण पण्डगवणम्मि । एइ इहं तइएणं जो विज्जाचारणो होइ । ५ । आसी दाडा
तगयमहाविसासीविसा दुविहभेया । ते कम्मज्जाइमेएण गेगहा चउविहविगप्पा । ६ । (ते आशीविषाः कर्मभेदेन तिर्यगाद्यनेकविधाः
जातिभेदेन तु वृथिकमण्डूकसर्पमनुष्यभेदेन चतुर्विकल्पाः) खीरमहुसप्पिसाओवमाणवयणा तयासवा होति । कुट्टयधन्वसुनिगलसुत्ताया
कोट्टबुद्धीया ॥ १ ॥ (क्षीरं चक्रवर्तिधेनुदुग्धं, मधु शर्करादिमधुरद्रव्यं, सारिर्तिशायिगन्धादि घृतं, एतत्सादोपमानवचना धैरस्वा-
म्यादिवचदाश्रवाः क्षीरमधुसप्पिराश्रवा भवन्ति श्रोतृजनाप्यायकवचनत्वादिति भावः) जो सुत्तापण वहुं सुयमणुधावइ पयाणुसारी सो ।
जो अत्थपणत्थं अणुसरइ स वीयबुद्धीओ ॥ १ ॥ अक्खीणमहाणसिया भिक्खं जेणाणियं पुणो तेण । परिभुत्ते चिय खिज्जइ बहुएहि
वि न उण अन्ने हिं ॥ २ ॥ शेपास्तु ग्रसिद्धाः । भवसिद्धीयपुरिसाणं एयाओ हवन्ति भणीयलब्धीओ । भवसिद्धियमहिलाण वि जत्तिया
जा तयं वोच्छं ॥ १ ॥ अरहन्तचक्किंसववलसंभिन्ने य चारणा पुब्बा ।' गणहरपुलायआहारगं च न हु भवियमहिलाणं ॥ २ ॥
अभवियपुरिसाणं पुण दस पुब्बिळाओ केवल्लिचं च । उज्जुमई विउलमई तेरस एयाओ नहु होति ॥ ३ ॥ अभवियमहिलाणं पि हु

१ तीर्थकर गण० प्र० ।

एयाओ न होन्ति भणियलक्ष्मीओ । महुस्तीरासवलक्ष्मी वि नेय सेसाओ अविरुद्धा ॥ ४ ॥ इत्यल प्रसङ्गेन प्रकृतमुच्यते । महरसि यचि चशब्दात्परमर्पयो गृह्यन्ते, ते च गणधराथतुर्दशपूर्विष्य नानाविधलब्धिनिधयो द्रष्टव्या इति । तथा नाण चेचि ज्ञायते परिच्छिद्यते वस्त्वनेनेति ज्ञानमभिनिर्गोधिकारिरूप तत्रार्थाभिमुखोऽविपर्ययत्वात् नियतोऽसशयस्वभावत्वाद्बोधो वेदनमभिनिर्बोधः स वेदनमभिनिर्बोधिरु तच्च तत् ज्ञान चेत्याभिनिर्बोधिकज्ञानमिन्द्रियनिमित्त ओषतः सर्वद्रव्यासर्वपर्यायमिति । तथा श्रूयते तदिति श्रुत शब्द एव तदेव भावश्रुतकारणत्वात् ज्ञान श्रुतज्ञानं श्रुतग्रन्थानुसारि ओषतः सर्वद्रव्यासर्वपर्यायविययमक्षरश्रुतादिमेदमिति । तथा अवधीयतेऽनेनास्मादस्मिन् चेत्यवधि, अवधीयत इत्यधोऽधो विस्तृत परिच्छिद्यते मर्यादया वेति अवधिज्ञानावरणक्षयोपशम एव तदुपयोगहेतुत्वादिति, अवधान वा अवधिर्विषयपरिच्छेदनमिति, अवधिश्चासौ ज्ञान चेत्यवधिज्ञानं, इन्द्रियमनोनिरपेक्षमात्मनो रूपिद्रव्यसाक्षात्करणमिति । तथा मनसि मनसो वा पर्यव परिच्छेद स एव ज्ञान मनःपर्यवज्ञान, अथवा मनसः पर्याया विशेषावस्थास्तेषु तेषां वा ज्ञान मनःपर्यायज्ञान समयक्षेत्रगतसंश्लिष्यमानमनोद्रव्यसाक्षात्कारीति । तथा केवलमसहाय मत्यादिनिरपेक्षत्वात्, अकलङ्क वा आवरणमलाभावात्, सकल वा तत्प्रथमतयैवाशेषतदावरणाभावतः संपूर्णोत्पत्तेः, असाधारण वा अनन्यसदृशत्वात्, अनन्त वा ज्ञेयानन्तत्वात्, तच्च तत् ज्ञान चेति केवलज्ञानमिति । चशब्द उक्तसमुच्चये अलोकदर्शनचारित्रसमुच्चये वा द्रष्टव्यः । वन्दे प्रणौ मि स्तौमि चेति । अनेन च तीर्थकरादि वन्दनेन शास्त्रादौ भावमङ्गल कृतं, तेन च तत्कञ्च्येतुस्तो(श्रो)तृणा निर्विघ्नाऽमीष्टसिद्धिरुपजायते इति ॥ तथा—

पर्यायविषयमिति ० प्र० ।

जे य इमं गुणरयणसागरं अ(म)विराहिज्ज(हेउ)तिन्नसंसार । ते मङ्गलं करित्ता अहमन्नि अराहणाभिमुद्धो
ये महामुनयथशब्दो मङ्गलान्तरसमुच्चयार्थः । इमं जिनशासनप्रसिद्धं, गुणरयणसागरंति गुणा महाव्रतादयस्त एव रत्नानि विशिष्ट-
फलहेतुत्वात्सर्वस्तुसारत्वाच्च गुणरत्नानि तान्येव बहुत्वात्सागर इव सागरः समुद्धो गुणरत्नसागरस्तं, किमित्याह? अविराध्य अखण्ड-
मनुपाल्य, तीर्णसंसारालङ्घितभवोदधयो जाताः, तान् परमात्मनो, मङ्गलं कृत्वा शुभमनोवाक्कायगोचरं समानीयेत्यर्थः, अहमपि न
केवलमुक्तन्यायेनाराधकत्वात्ते तीर्णभवार्षावाः किं त्वहमपि संसारार्णवलयनार्थमेव आराधनायाः संपूर्णमोक्षमार्गानुपालनायाः अभि-
मुखः संमुखः कृतोद्यम इत्यर्थः आराधनाभिमुखः सञ्जात इति ॥ २ ॥ तथा—

मम मंगलमरिहंता सिद्धा साह् सुयं च धम्मो य । खन्ती गुत्ती सुत्ती अज्जवया महवं चेव ॥ ३ ॥

मम मे, मंगलं श्रेयः कल्याणमिति यावत्, के एते? इत्याह—अरिहन्तानि अशोकघाष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यहन्त-
स्तीर्थनायकाः । तथा सिद्धन्ति सितं वद्धं कर्म ध्मातं येषां ते सिद्धाः शुद्धध्यानानलनिर्दिग्धकर्मन्धना मुक्तिपदाभाजो जीवाः । तथा साहुचि
निर्वाणसाधकान् योगान् साधयन्तीति साधवो मुनयः ।^१ तद्रहणाचाचार्योपाध्याया अपी गृहीता एव द्रष्टव्याः यतो न हि ते न
साधवः । तथा सुयं चन्ति श्रूयत इति श्रुतं सामायिकाद्यागमः चशब्दस्तद्गतभेदप्रदर्शनार्थः । तथा धम्मो यच्चि धारयति दुर्गता पतन्-
तमात्मानमिति धर्मश्चारित्रलक्षणः, चशब्दः स्वभेदप्रदर्शकः । तथा क्षान्तिः क्रोधपरित्यागो, गुप्तिः संलिनता, मुक्तिर्निर्लोभता, कापि

अहिंसारान्तीमुचीति पाठः सच सुगम एव, आर्जवता मायावर्जन, मार्दवं मानस्यागः, चः समुच्चये, एवमशब्दः पूरणे, अनेनापि गाथा-
द्वयेन मद्गलमुक्तं तत्प्रयोजनं च ग्राह्यम् । नचात्र स्तोतव्यपदानां पौनरुक्त्यचिन्ता कार्या, स्तुतिवचनेषु पुनरुक्तदोषानभ्युपगमात् ।
आह्वय “सज्जायज्ज्ञानतवोसहेसु उवएसथुइययाणेषु । सतगुणकिञ्चनासु य न होन्ति पुनरुक्तदोसा उ ॥ २ ॥

अथाराधनाङ्गभूतामेव महान्तोच्चारणा कर्तुकाम इदमाह—

लोयम्मि सजया ज करिति परमरिसिदेसियमुगार । अहमवि उवट्टिओ त महव्वयउच्चारण काउ ॥ ४ ॥

लोके तिर्यग्लोकलक्षणे सम्यग्यताः सयता. साधवः, या महान्तोच्चारणा प्रत्यहमुभयकाल विशेषतस्तु पक्षान्तादिषु, कुर्वन्ति
विदधति, किंविशिष्टा महान्तोच्चारणमत आह—परमर्षिमिस्तोर्थरगरणधरैर्देशिता कथिता परमर्षिदेशिता ता, पुनः कथयता ? उदारा
निशिष्टकर्मक्षयकारणत्वात्प्रधाना, अत एव चादावियमेव प्रतिब्राता, अन्यथा श्रुतकीर्तनादिरप्यत्र करिष्यमाणत्वात्, अहमपि न
केवलमन्ये साधव इत्यपिशब्दार्थः, उपस्थितः प्रह्वीभूतोऽभ्युद्यत इतियावत्, ता पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टा महान्ति बृहन्ति तानि च
तानि त्रतानि च त्रियमा महान्तानि, महत्त्वं चैतेषां सर्वजीवादिविषयेन^१ महाविषयत्वात् । उक्तं च—“पढममि सब्वजीवा, वीए
चरिमे य सब्वदब्बाइ । सेसा महव्वया राळु, तदेवदेसेण दब्बाण ॥ १ ॥ ति ” तदेवदेसेण तेषां द्रव्याणामेकदेशेनेत्यर्थः । तथा
यावज्जीव त्रिविधं त्रिविधेनतिप्रत्याख्यानरूपत्वाच्च तेषामिति, देशविरतापेक्षया महतो वा गुणिनो न्तानि महाव्रतानीति । तेषामुच्चा-
रणा समुत्कीर्तना महान्तोच्चारणा महद्गतोच्चारणा वा ता कर्तुं विधातुमिति ॥ तत्रेदमादिशत्र-

१ विषयत्वेन प्र० ।

से किं तं महन्वयउच्चारणा? महन्वयउच्चारणा पञ्चविंश पञ्चत्ता राई-भोगणवेरमणञ्जडा

अथास्य सूत्रस्य कः प्रस्ताव इत्युच्यते प्रश्नश्चत्रमिदं, 'एतच्चादावुपन्यस्यन्निदं ज्ञापयति, पृच्छतो मध्यस्थस्य बुद्धिमतोऽर्थिनो विनयेस्य भगवदर्हदुपदिष्टतत्त्वप्ररूपणा कार्यं नान्यस्य तथा चोक्तं " मध्यस्थो बुद्धीमानर्थो श्रोता पात्रमिति स्मृत " इति । पात्रं योग्योऽर्होऽधिकारी चोच्यते तस्मा इदमप्यध्ययनं देयमिति । आह-शुभाध्ययनप्रदानाधिकारे समभावव्यवस्थितानां सर्वसत्त्वहिताय चोद्यतानां महापुरुषाणां किं योग्यायोग्यविभागिरीक्षणेन?, नहि परहितार्थमिह महादानोद्यता मर्हयांमोऽर्थिगुणमपेक्ष्य दानक्रियायां प्रवर्तन्ते दयालव इति, अत्रोच्यते-ननु यत एव शुभाध्ययनप्रदानाधिकारः समभावव्यवस्थिताः सर्वसत्त्वहितोद्यताः महापुरुषाश्च गुरवोऽस्त एव योग्यायोग्यविभागिरीक्षणं न्याय्यं, मा भूदयोग्यप्रदाने तत्सम्यग्वियोगाद्यमार्थिजनाऽनर्थ इति, न खलु तत्त्वतोऽचितप्रदानेन दुःखहेतुना विवेकिनमर्थिजनमनुयोजयन्तोऽप्यनवगतपरार्थसंपादनोपायाः पुरुषा भवन्ति दयालव इत्यवधूय मिथ्या-भिमानमालोच्यतामेतदिति । आह-क इवायोग्यप्रदाने दोष इति । उच्यते स त्वचिन्त्यनिन्तामणिकल्पमनेकभवशतसहस्रोपात्तानि-ष्टदुष्टाष्टकर्मराशिजनितदौर्गत्यविच्छेदकमपीदमयोग्यत्वादत्राप्य न विधिवदासेवते. लाघवं चास्यासाचापादयति, ततो विधिसमासेवक इव कल्याणं अविधिसमासेवको महदकल्याणमासादयतीति, उक्तं च—" आमे घडे निहचं जहा जलं तं घडं विणासेइ । इय सिद्ध-न्तरहस्सं अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ " ततोऽयोग्यश्रुतप्रदाने दातृकृतमेव वस्तुतस्तस्य तदकल्याणमित्यलं प्रसङ्गेन, प्रकृतं प्रस्तुतः । तत्र सेशब्दो मागधदेशीप्रसिद्धो निपातोऽथशब्दार्थं द्रष्टव्यः, स च वाक्योपन्यासार्थः, किमिति परप्रश्ने ततश्चायं वाक्यार्थः । अथ किं

१ पनञ्चा. प्र० ।

तदस्तु महाप्रतोच्चारणा प्राकृतशैल्याभिधेयवह्निवचनानि भवन्तीति न्यायादेव द्रष्टव्य अथ का सा महाप्रतोच्चारणेति । एव सा-
मान्येन केनचित्प्रश्ने कृते सति भगवान् गुरुः शिष्यवचनानुरोधेनादरार्थं किञ्चिच्छिद्योक्तं प्रत्युच्चार्याह-महाप्रतोच्चारणाऽभिहितस्वरू-
पा पञ्चविधा पञ्चप्रकारैव प्रज्ञप्ता प्ररूपिता न चतुर्विधा प्रथमपञ्चमतीर्थकरतीर्थयोः पञ्चानामेव महाप्रताना भावात् । यदाह-“पञ्च
जप्ता षट्मन्तिमजिणाण सेसाण चत्वारिचि ” । अनेन चाशुहीतशिष्याभिधानेन निर्धचनसूत्रेणैतदाह-न सर्वमेव सत्र गणधरस्तीर्थकर-
निर्धचनरूप, किं तर्हि ? किञ्चिदेव, बाहुल्येन तु तद् हन्धमेव तथा चोक्त-
“ अथ भासद् अरदा सुप्त गथति गणहर । जिउण ”ति ततश्च यदा तीर्थरगणधरा एव प्रज्ञप्तेत्येवमाहुस्तदाऽयमर्थोऽवसेयो अ-
न्यैरपि तीर्थरगणधरैः प्ररूपितेति । यदा पुनरन्य- कश्चिदाचार्यस्तान्मतानुसारी प्रज्ञप्तेति प्राह-तदा तीर्थकरगणधरैरेव देखितेत्ययमर्थो
दृष्टव्यः । किञ्चिदिष्टा सेत्याह रात्रिमोजनविरमण-निशिक्षेमनवर्जन पा० यस्या सा रात्रिमोजनविरमणपष्टा । अथ रात्रिमोजनविर-
मणपष्ट पञ्चविधत्वंपदार्थपञ्चाह-

तजहा-सन्वाओ पाणाइवायाओ घेरमण १ सन्वाओ सुसावायाओ घेरमण २ सन्वाओ अदिन्नादाणाओ
घेरमण ३ सन्वाओ मेहुणाओ घेरमण ४ सन्वाओ परिग्गहाओ घेरमण ५ सन्वाओ राइभोयणाओ घेरमण ६ ॥

तद्यथेत्युपदर्शनार्थः, सर्वस्मान्निरवशेषान् प्रसस्यावरसहस्रवादरमेदभिक्षान् कृतकारितानुमतिमेदाचेत्यर्थः, अथवा-द्रव्यतः पद्दजी-
ननिस्मायविषयान्, क्षेत्रतस्त्रिलोकसम्भवात्, कालतोऽतीतादे रात्र्यादिप्रभवाद्वा, भावतो रागद्वेषसमुत्थात् प्राणानामिन्द्रियोन्मूसायुरा-
दीनामतिपात. प्राणिनः मत्तादादिभ्रष्टः प्राणातिपातः प्राणिप्राणवियोजनमित्यर्थः, तस्माद्विरमणं सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं निवर्तनमिति ।

तथा सर्वस्मात्सद्भावप्रतिषेधा ? असद्भावोद्भावना २ श्रान्तरोक्ति ३ गह्वी ४ भेदात्कृतादिभेदाच्च, अथवा द्रव्यतः सर्वधर्मास्तिका-
यादिद्रव्यविषयात्, क्षेत्रतः सर्वलोकालोकगोचरात्, कालतोऽतीतादेः राज्यादिवर्तिनो वा, भावतः कपायनोक्त्यादिप्रभवात् मृषाऽली-
कं वदनं वादो मृषावादस्तस्माद्विरमणं विरतिरिति ॥ २ ॥ तथा सर्वस्मात्कृतादिभेदादथवा द्रव्यतः सचेतनाचेतनद्रव्यविषयात्, क्षे-
त्रतो ग्रामनगरारण्यादिसम्भवात्, कालतोऽतीतादेः राज्यादिप्रभवाद्वा, भावतो रागद्वेषमोहसमुत्थात्, अदत्तं स्वाभिनाऽवित्तिर्णं तस्या-
ऽऽदानं ग्रहणमदत्तादानं तस्माद्विरमणमिति ॥ ३ ॥ तथा सर्वस्मात्कृतकारितानुमतिभेदात्, अथवा द्रव्यतो दिव्यमानुषैरश्वभेदात्
रूपरूपपुत्तलिका सहगतभेदाद्वा, क्षेत्रतस्त्रैलोक्यसंभवात्, कालतोऽतीतादेः राज्यादिसमुत्थाद्वा, भावतो रागद्वेषप्रभवात्, मिथुनः स्त्री-
पुंसद्वन्द्वं तस्य कर्म मिथुनं तस्माद्विरमणमिति ४ तथा सर्वस्मात्कृतादेरथवा द्रव्यतः सर्वद्रव्यविषयात् क्षेत्रतो लोकसंभवात्, कालतोऽतीतादेः
राज्यादिप्रभवाद्वा, भावतो रागद्वेषविषयात् परिग्रहणं वा परिग्रहस्तस्माद्विरमणमिति ४ तथा सर्वस्मात्कृतादिरू-
पाद्दिवा गृहीतं दिवा भुक्तम् १ दिवा गृहीतं रात्रौ भुक्तम् २ रात्रौ गृहीतं दिवा भुक्तम् ३ रात्रौ गृहीतं रात्रौ भुक्तमिति ४ च-
तुर्भङ्गरूपाचेत्यर्थः । अथवा द्रव्यतश्चतुर्विधहारविषयात्, क्षेत्रतः समयक्षेत्रगोचरात्कालतो राज्यादिसंभवात् भावतो रागद्वेषप्रभवात्
रात्रिभोजनात् रजनीजेमनाद्विरमणमिति ६ ॥ एवं सामान्येन व्रतपदकर्मभिहितमथ विशेषतस्तत्स्वरूपनिरूपणार्थमाह-

तत्थ खलु पढमे भन्ते महन्वा पाणाद्वायाओ वेरमेणं, सत्त्वं भन्ते पाणाद्वायां पचक्खामि, से सुहं वा थावरं
वा तसं वा थावरं वा नेव संयं पाणे अद्वायाविज्जा, नेवत्तेहिं पाणे अद्वायायंते वि अन्ने न समणु-
जाणामि जावज्जीवाए तिविहं तिविहेण मणेण वायाए काणं न करेमि न कारवमि करंतं पि अन्नं न समणुजा-

गामि तस्स भन्ते पडिक्कमाभि निंदामि गरिणमि अप्पाण वोसिरामि ॥

तत्र तेषु पदसु त्रैतेषु मध्ये, सलुशब्दादन्येषु च मध्यमतीर्थकरप्रणीतेषु चतुर्गमेषु वाक्यालङ्कारार्थो वा खलुशब्दः, प्रथमे सूत्रक्रमप्रामाण्यादाये, भन्तेति गुरोरामन्वयण अस्मा च साधारणश्रुतित्वाद्भदन्त भवान्त भयान्त इति वा सस्कारो विधेयः, तत्र भदन्तः कल्याणः सुखश्रोव्यते तद् रूपत्वात्तद्वैतत्वाद्भेदिति, तथा मयस्य ससारस्यान्तो विनाशस्तेनाचार्येण समाश्रितसत्त्वाना क्रियत इति भवान्तरत्वात् भवान्तः, तथा भयमिहपरलोकादानाकस्मादश्लोकजीविकामरणमेदात्सप्तधा वस्यमाणलक्षणमेतस्य^१ सप्तविधभयस्य यमाचार्यं प्राप्यान्तो भवति स भयान्त इति । एतच्च गुर्वामन्वयण गुरुसाक्षिर्नैव तत्रप्रतिपत्तिः साध्वीतिज्ञापनार्थं सर्वशुभानुष्ठानगुरुतन्त्रताग्रतिपादनार्थं चेति । महश्च तद्वत् च महात्रत तस्मिन्महात्रते, महच्च चास्य श्रावकसम्बन्धयुवतापेक्षयेति । अत्रान्तरे सप्तचत्वारिंशदधिरूपत्याख्यानमङ्गशताधिकारस्तत्रोपरिष्टादस्याम । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातो विनाशः प्राणातिपातो जीवस्य महादुःखोत्पादनं नतु जीवातिपात एव तस्माद्विरमण सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्त्तनम् । भगवतोक्तमितिशेषः । यतश्चैवमतो उपादेयमेतदिति विनिश्चित्य सर्वं निर्वणेष्य न तु परिस्थूरमेव, भदन्तेति गुर्वामन्वयण, प्रतिपदमनुवृत्तिज्ञापनार्थं च पुनरस्योपन्यासः, प्राणातिपात जीवितविनाश प्रत्यारयामि परिवर्जयामीत्यर्थः, अथवा प्रत्याचक्षे सधृतात्मा साम्प्रतमनागतप्रतिपेक्षस्यादरेणाभिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन त्रार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्तो तत्रार्ह इत्यावेदयति उक्तं च—

१ तत्रेह लोकाद्भयमिह लोकभय । तथा परलोकात्परभवद्भय परलोकेभय, तथाऽद्यान् द्रव्यजाते तस्य नाश हरणादिव्यो भयमादानभय तथा बाह्यनिमित्तमन्तरेणाऽहेतुकं भयमक्रसाद्भय । तथाऽश्लोकोऽस्त्राद्या तस्माद्भय । तथा जीविकादुर्जीर्धिका तदुत्थ भयमाजीविकाभय तथा मरण प्राणत्यागस्ततो भयं मरणभयम् ॥

“पट्टि कहिप अहिगय परिहर उवट्टावणाए कप्पोत्ति । छकं तिहिं विसुद्धं परिहर नवण भेण ॥ १ ॥ पडपासाउरमाई, दिट्ठता, हुंति वयसमारुहणे । जह मलिणाइसु दोसा सुद्धाइसु नेयमिहं पि ॥ २ ॥ एयासिं लेसओ विवरणं-पडियाए सत्थ (३००) परित्राए छज्जीवणियाए वा, तीए चैव कहियाए गुरूणा वक्खायाए, अहिगयाए अत्थवो परित्रायाए, सम्मं परिहरन्तो उवट्टावणाए कप्पो जोगो, परिहारमेव वक्खाणेइ-छकन्ति छज्जीवणिकाए, तिहिं मणवयकाएहिं, विसुद्धं परिहरइ नवण भेण पत्तेयं मणाइक-यकारियाणुमइसरूवेण, सम्मं च परिक्खलण उवट्टाविजइ नणहा, इमे य इत्थं दिट्ठता । मइलो पडो न रत्तिजइ सोधियो चैव रत्तिजइ । असोहिए मूलपाए पासाओ न कीरइ, सोहिए चैव कीरइ । वमणाईहिं असोहिए आउरे ओसहं न दिज्जइ, सोहिए चैव दिज्जइ । आइसदाओ असंठविए रयणे पडिवंधो न किज्जइ संठविए चैव किज्जइ । एवं पडियकहियाईहिं असोहिए सीसे न वया-वरोवणं किज्जइ, सोहिए चैव किज्जइ । असोहिए य करणे गुरूणो दोसो सोहियापालणे सीसस्स दोसोत्ति ” कृतं प्रसंगेन प्रकृत-मुच्यते । तत्र यदुक्तं सर्वं भदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि तदेतद्विशेषतोऽभिधित्सुराह-से सुहमं^१ वेत्यादि । सेशब्दो मागधदेशी-प्रसिद्धः, अथशब्दार्थः स चोपन्यासे तद्यथा सूक्ष्मं वा वादरं वा त्रसं वा स्यावरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽल्पः परिगृह्यते न तु सूक्ष्मनाम-कर्मोदयात्सूक्ष्मः तस्य कायेन व्यापादनासम्भवान्, वादरोऽपि स्थूलो वाशब्दो परस्परापेक्षया समुच्ये, स चैकैको द्विधा त्रसः स्या-वरश्च, तत्र सूक्ष्मस्त्रसः कुन्थ्यादिः स्यावरो वनस्पत्यादिः, वादरस्तु त्रसो गवादिः स्यावरः पृथिव्यादिः । अत्रापि वाशब्दो समुच्ये । एतान् पूर्वोक्तान् नैव स्वयमात्मना प्राणिनो जीवान् अइवाणज्जत्ति विभक्त्यव्यत्यादतिपातयामि विनाशयामि मारयामीतियावत्,

१ सोहिओ प्र० ॥ २ सुद्धुमं प्र० ॥

नैवान्यैरात्मव्यतिरिक्तजनैः प्राणिनोऽतिपातयामि, प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान् परान्न समनुजानाम्यनुमोदयामि कथमित्याह—
जावज्जीवाए इत्यादि । जावज्जीवाएचि प्राकृतत्वाज्जीवन जीवः प्राणधारण यावज्जीवो यावज्जीव यावदियच्चे (सि ३-१-३१) इ-
त्यनेनाव्ययीभावसमासस्ततश्च यावज्जीन प्राणधारण यावत् । अथवा अलाक्षणिकवर्णलोपाद्यावज्जीव भावो यावज्जीवता तया
यावज्जीवतया आ प्राणोपरमादित्यर्थः । परतस्तु—न विधिर्नापि प्रतिषेधो विद्यायाश्चादोषप्रसङ्गात् प्रतिषेधे तु सुरादिषु अविरतेषूप-
क्षस्य भङ्गप्रसङ्गात् । किमित्याह—

तिस्रो विधा यस्य प्राणातिपातस्येति गम्यते अस्मां त्रिविधस्त त्रिविधेन करणेन, एतदेव दर्शयति—मनसान्तःकरणेन, याचा
यचनेन, कायेन शरीरेण । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणं प्राणातिपातः, तमपि वस्तुतो निराकार्यतया क्षेत्रेणैव दर्शयन्नाह—न
करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि नानुमन्येऽहमिति अत्राह—किं पुनः कारणमुद्देशक्रममतिलभ्य व्य-
त्ययेन निर्देशं कृत इति ? अत्रोच्यते करणायत्ता कृतादिरूपा क्रिया प्रवर्तत इति दर्शनार्थं तथाहि—कृतादिरूपा क्रिया मनःप्रभृ-
तिरुत्तरणवशा एव करणाना भावे क्रियाया अपि भावान् अभावे चाभावात्करणानामेव तथाक्रियारूपेण परिणतेरिति भावः । अपरस्त्वाह—
'न करोमि न कारयामि कुर्वन्त न समनुजानामी'त्येतावता ग्रन्थेन गतेषु अप्यन्यमित्यतिरिच्यते, तथाचातिरिक्तेन क्षेत्रेण नार्थ इत्यत्रो-
च्यते—सामिश्रायकमिदमनुक्तस्याप्यर्थस्य सग्रहार्थं यस्मात्समनार्थोयमपिशब्द उभयपदमध्यस्थ एतदावेदयति—यथा कुर्वन्त नानुजा-
नामि एव कारयन्तमप्यन्य अनुज्ञापयन्तमप्यन्य न समनुजानामीति, तथा यथा वर्त्तमानकाले कुर्वन्तमन्य न समनुजानामि एवम-
पिशब्दादतीतराले कृतवन्तमपि कारितवतमपि अनुज्ञापितवन्तमपि, एवमनागतकालेऽपीति, तथा न क्रियाक्रियावतोर्भेद एवातो न

केवला क्रिया संभवतीतिख्यापनार्थमन्यग्रहणमिति । तथा तस्य त्रिकालभाविनोऽधिकृतप्राणातिपातस्य संबन्धिनमतीतमवयवं नतु वर्त्तमानमनागतं वा, अतीतस्यैव प्रतिक्रमणत्वात्, भदन्तेतिगुर्वामन्त्रणं प्राग्वत्, प्रतिक्र(का)मामि मिथ्यादुष्कृतं तत्र प्रयच्छा-
मीत्युक्तं भवति; तच्च द्रव्यतो भावतश्च संभवति तत्राद्ये कुलालोदाहरणम्—

“किर एगया एगस्स कुंभगरस्स कुडीए साहुणो ठिया । तत्थेगो चेह्णगो चवलत्तणेण तस्स कुंभगरस्स कोलालाणि अङ्गुलि-
यथणुह (ग) एणं पाहाणेहिं विधेइ । कुंभकारेण पडिजगिओ दिट्ठो भणिओ खुडुगा ! कीस मे कोलाणा(ला)णि काणेसि ? खुडुओ भणइ
मिच्छामिदुक्कडं न पुणो विधिस्सं मणागं पमायं गओमित्ति, एवं सो पुणोवि कोलिकीलत्तणेण विधेज्जण चोइओ मिच्छामि दुक्कडं देइ ।
पच्छा कुंभकारेण सट्ठोचि नाज्जण तस्स खुडुगस्स कन्नामोडओ दिट्ठो, सो भणइ दुक्खविओऽहं । कुंभकारो भणइ मिच्छामिदुक्कडं ।
एवं सो पुणो पुणो कन्नामोडयं दाज्जण मिच्छामिदुक्कडं करेइ । पच्छा चेह्णओ भणइ । अहो सुन्दरं मिच्छामिदुक्कडन्ति, कुंभकारो
भणइ, तुब्भवि एरिसं चैव मिच्छामिदुक्कडन्ति । पच्छा ट्ठिओ विधेयव्वस्स । किञ्च । ‘जं दुक्कडन्ति मिच्छा तं चैव निसेवइ पुणो पावं ।
पच्चक्खसुसावाई मायानियडीपसङ्गो य’ ॥ १ ॥ इदं द्रव्यप्रतिक्रमणं । भावप्रतिक्रमणे तु मृगावत्युदाहरणं—

“भगवं वड्ढमाणसामी कोसंवीए समोसरिओ, तत्थ चन्दस्सरा भगवंतं वन्दगा सविमाणा ओइन्ना, तत्थ मिगावई अज्जा उद-
यणमाया (उ) दिवसोत्ति काडं चिरं ठिया । सेसाओ साहुणीओ तित्थगरं वन्दिज्जण पडिगयाओ, चन्दस्सरावि सट्ठणं पत्ता । ताहे
सिग्घमेव वियालीहूयं मिगावई वि संभन्ता, गया सोवस्सयं, साहुणीओ वि कयावस्सयाओ अच्छन्ति । तओ मिगावई आलोएडं ? सा
पवत्ता । अज्जचन्दणाए भन्नइ-कीस अज्जे ! चिरं ठियासि ? जुत्तं नाम तुज्ज उप्पमकुलप्पस्सयाए एगागिणीए एच्चिरं अच्छंति ? सा

सन्भावणे मिच्छामिदुकुडं भणमाणी अज्जचन्दाए पाएसु निवडिया । अज्जचन्दाए वि ताए वेलाए संधारगगयाए निहा आगया, मिगावईए वि तिव्यमवेगमावन्नाए पावडियाए चेव केवलणाण सद्युपन्न । सप्पो य तेण मग्गेण समागओ, अज्जचन्दाए य संधारगओ हत्थो लंनइ । मिगावईए मा राज्जिहिनि सो हत्थो संधारग चडाविओ । सा विबुद्धा भणइ-किमेय ति अज्जवि तुम अच्छ-सिचि मिच्छामिदुकुड निदापमाणेण न उट्ठविया सि, मिगावइ भणई-एस सप्पो मा मे खादिहिचि अओ हत्थो चडाविओ । भणइ-काहिं सो, सा दाएइ, अज्जचन्दा अयेच्छमाणी भणइ-अज्जे ! कि ते अइसयो, सा भणइ, आम तो कि छाउमत्थिओ केवलिओसि । सा भणइ-केवलिओसि । पच्छा अज्जचन्दा मियावईए पाएसु पडिउ भणइ मिच्छामिदुकुड केवली आसाइओ चि” । इद भाव-प्रतिक्रमण । किञ्च ‘जइ य पडिकमियव्व, अबस्स काज्जण पावयं कम्मं । त चेव कायव्व, तो होइ पए पडिक्कन्तो ॥ १ ॥’ तथा ‘निन्दांमि गरीहामी’ति । अत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हा, जुगुप्सोच्यते । निन्दापि द्रव्यतो भावतश्च सम्भवति । तत्र द्रव्यनिन्दा चित्रकदारिकाया इव—

“ सा क्रि चित्रकदारिका ओवरिय पविसिउण क्वाडाणि पिहिउण चिराणए मणियए चीराणि य पुरओ काउ अप्पाण निन्दियाइया जहा ‘तुम चित्रकदारिका, एयाणि ते पिहसन्तियाणि चेलाणि आभरणगाणि य, इमा पुण पट्टसुयरणमाइया रायसिरी, अन्नाओ य उन्नयकुलपट्टयाओ रायवरधूयाओ मोसु राया तुम अनुयचइ, ता मा गव्वं करेसिचि’ एसा दव्वनिन्दा । भावनिन्दा साहुणा अप्पा निन्दियव्वो ‘जीव तए हिण्डतेण नारयतिरियगईसु कहवि माणुसत्ते सम्मचानाचरिचाणि लद्धाणि जेसि पसाएण सव्वलोए माणणिज्जो पूयणिज्जो य, ता मा गव्व काहिसि जहाह वहुस्सुओ उच्चमचरित्तो वचि । तथा हा दुट्ठ कय हा दुट्ठ कारिय अणुमयपि हा

दुष्टु । अन्तो अन्तो उज्झइ, सुसिरो व्व दुमो वणदवेणं ति ॥ १ ॥” गहीपि द्रव्यतो भावतश्च भवति । तत्र द्रव्यगर्हायां मरुक्रोदाहरणं “आणन्दपुरे नरये एगो मरुओ सो ‘सुल्लाए समं संवासं काऊण उवज्जायस्स कहेइ, जहा-सुविणए सुल्लाए समं संवासं गओमिचि ।” भावगर्हायां तु साधुरुदाहरणं । गन्तूण गुरुसगासे काऊण य अज्जलिं विणयमूलं । जह अप्पणो तह परे जाणवणा एस गरिहचि ॥ १ ॥” किं जुगुप्से इत्याह—आत्मानमतीतप्राणातिपातक्रियाकारिणमश्नाद्यम्, तथा व्युत्सृजामीति विविधं विशेषेण वा भृशं त्यजामि—व्युत्सृजामि अतीतप्राणातिपातमिति गम्यते । आह—यद्येवमतीतप्राणातिपातप्रतिक्रमणमात्रस्य सूत्रस्यैदम्पर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति, नैतदेवं सत्त्वं भन्ते पाणाइवायं पच्चक्खामि इत्यादिना तदुभयसिद्धेरिति । अपरस्त्वाह—ननु सर्वं भदन्त प्राणातिपातप्रत्याख्यामीत्युक्ते प्राणातिपातनिवृत्तिरभिधीयते, तदन्तरं च व्युत्सृजामीतिशब्दप्रयोगे वैपरीत्यमापद्यते । तन्न, यस्मान्मांसादिविरमणक्रियानन्तरं व्युत्सृजामीतिप्रयुक्ते तद्विपक्षत्यागो मांसभक्षणनिवृत्तिरभिधीयते, एवं प्राणातिपातविलयनन्तरमपि प्रयुक्ते व्युत्सृजामिशब्दे तद्विपक्षत्यागोऽवगम्यत इति न कश्चिदोप इति । व्युत्सर्गोऽपि द्रव्यभावभेदात् द्विधा तत्रोदाहरणं प्रसन्नचन्द्रो यथा—

“खितिपइट्टिए नयरे पसन्नचन्दो राया, तत्थ य भगवं महावीरो समोसढो, तओ राया धम्मं सोउण सज्जायसंवेगो पव्वइओ गीयत्थो जाओ । अन्नया जिणकप्पं पडियज्जिउकामो सत्तभावणाए अप्पाणं भावेइ । तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे मसाणे पडिमं पडि-वन्नो, तत्थ भगवं महावीरो समोसढो, विरइयं देवेहिं समोसरणं, लोगो य वन्दगो नीइ, दुवे य वाणिगया सुमुहदुमुहनामाणो खिइपइट्टि-यनगराओ तत्थेव आगया, पसन्नचन्दं पडिमट्टियं पासिउण सुमुहे ण भणियं एसो सो अम्हाणं सामी जो तहाविहं रायलळिच्छ परिच्चइय

१ ध्याप० प्र० ।

तवसिर् पडिवन्नो, अहो से घन्नया अहो से कयपुन्नयत्ति, दुम्मुहेण भणिय-कुतो एयस्स घन्नया, जो असञ्जायवल पुत्त रज्जे ठचिउण पव्वइओ, सो तवस्सी दाइएहि परिभवज्जइ, नगर च उच्चमस्स(मक्ख) य पडिवन्न, ता एवमणेण बहुलोगो दुक्खे ठविओ, ता सव्वहा अददुव्वो एसोत्ति । ताहे तस्स रायरिसिणो 'कोवो जाओ, चित्ति य चाणेण को मम पुत्तस्स अवकरेइत्ति, तू (नू)णममुगतो ता किं तेण एयवत्त गओवि ण वावाएमि । माणससङ्गमेण रोइज्झाण पवन्नो । हत्थिणा हत्थि आसेण आस वावाएत्ति विभासा, इत्थ-न्तरे सेणिओ भगवओ वन्दिउ निगच्छइ, तेण दिट्ठो वन्दिओ य तेण ईसिपि न निज्झाइओ, तओ सेणिण चिन्तिय, सुवज्झाणोय-गओ भगव ता इदिसमि शाणे कालगयस्स का गई भवइत्ति भगवन्त पुच्छिस्सामि । तओ गओ वन्दिउण पुच्छिओ अणेण भगव, जम्मि शाणे ठिओ मए वन्दिओ प्रसन्नचन्दो तम्मि मयस्स कहि उववाओ भवइ ? । भगवया भणिय-अहे सत्तमपुढवीए । तओ सेणिण चिन्तिय हा किमेयत्ति । पुणोवि पुच्छिस्स । एत्थन्तरम्मि पसन्नचन्दस्स माणसे सङ्गमे पहाणनायेण सहावडियस्स अस्ति-सत्तिवक्कप्पणीपमुहाइ खय गयाइ पहरणाइ, तओ णेण सिरचाणेण वावाएमित्ति परामुसियमुत्तमङ्ग जाव लोप कय पासति तओ सवे-गमावन्नो अद्यन्तविसुज्जमाणपरिणामेण अत्ताण निन्दिउं पयट्ठो, समाहियमणेण पुणरवि सुक्कज्झाण । एत्थन्तरम्मि सेणिण भगव पुणोवि पुच्छिओ जारिसे ज्झाणे सपइ पसन्नचन्दो वट्ठइ तारिसे मयस्स कहि उववाओ ? भगवया भणिय-अणुत्तरसुरेसु । तओ सेणि-एण भणिय-पुव्व किमन्नहा परुविय उयाहु मया अन्नहावहारियंति भगवया भणिय-नन्नहा परुविय नावि तए अन्नहावगय । तओ सेणिण भणिय-वहमेयन्ति । तओ भगवया मव्वो वुत्तंतो माहिओ । एत्थन्तरम्मि य प्रसन्नचन्दमहरिसिणो समीवे दिव्वो

१ तं लोउण कोयो० प्र० ।

देवदुन्दुहिसणाहो महन्तकलयलो उद्धाहो, तओ सेणिण भणियं-भयवं किमेयन्ति?। भगवया भणियं-तस्सेव विसुज्झमाणपरि
णामस्स केवलनाणं समुप्पणं, तओ देवो से महिमं करेतित्ति।” एवं प्रसचन्द्रो द्रव्यव्युत्सर्गभावव्युत्सर्गयोरुदाहरणं विज्ञेय इति ॥
साम्प्रतं प्रागुपन्यस्तप्रत्याख्यानभेदाः प्रदर्श्यन्ते, तत्र गाथा “ सीयालं भङ्गसयं, पचक्खाणंमि जस्स उवलद्धं । सो खलु
पचक्खाणे, कुसलो सेसा अकुसलाउ ” एतच्च प्रत्याख्यानभेदपरिमाणं साधून् श्रावकांश्चाश्रित्यामुनोपायेन भावनीयं । “ तिनि-
तिया तिनि दुया, तिन्निक्केकाय होन्ति जोगेसुं । ति दु एक्कं, ति दु एक्कं, ति दु एक्कं चैव करणाइं ॥ १ ॥ पढमे लब्भइ एगो, से-
सेसु पएसु तिय तिय तियं च । दो नव तिय दोनवगा, तिगुणिय सीयालभङ्गसयं ॥ २ ॥ स्थापना चयं । भावना त्वियं । “ न क-
रेई न कारवेइ करेन्तमन्नं न समणुजाणइ मणेणं वायाए काएणं एस
एको ” अत्राह ‘ न करेइच्चाइ तिगं गिहिणो कह होइ देसविरयस्स भन्नइ
विसयस्स बहिं पडिसेहो अणुमईए वि ॥ १ ॥ केई भणंति गिहिणो, तिविहं
तिविहेण नत्थि संवरणं । तं न जओ निद्धिं, पन्नत्तोए विसेसेउं ॥ २ ॥ तो
कह गिज्जुत्तीए, अणुमइनिसेहोत्ति सेसविसयम्मि । सामणे वा नत्थि^१ उ, तिचिहं तिविहेण को दोसो ॥ ३ ॥ पुत्ताईसंतइनिमित्त, मित्त-
मेगारसिं पवन्नस्स । जंपंति केइ गिहिणो, दिक्खाभिमुहस्स तिचिहंपि ॥ ४ ॥’ आह कहं पुण मणसा, करणं कारावणं अणुमई य ।
जह वइतणुजोगेहिं, करणाई तह भवे मणसा ॥ ५ ॥ तदहीणत्ता वइतणुकरणाईण (मनोऽधीनत्वाद्द्वचनतनुकरणादीनामिति) म (णं अ)

३	३	३	२	२	२	१	१	१	योगः ।
३	२	१	३	२	१	३	२	१	करणाणि
१	३	३	३	९	९	३	९	९	लब्धम्

हव मणवरण सावज्जलोगमण पन्नत्त वीयरगेहि ॥६॥ कारवण पुण मणसा चिन्तेइ करेउ एस सावज्ज । चिन्तेई य कए उण सुहु कय अणुर्मेइ होइ ॥८॥' इयाणि वीओ मेओ-न करेइ न कारवेइ करन्तपि अन्न न समणुजाणइ मणेण वायाए एस एक्को, तहा मणेण काएण वीओ, तहा वायाए काएण तइओ ॥३॥ एम वीओ मूलमेओ गओ । एवमनया दिशा शेषा अपि भावनीयाः । सुगमत्वाद्विस्तर-मयाच्च न दर्शिताः । नवर 'लद्धफलमाणमेय, भङ्गा उ हवन्ति अउणपन्नास । तीयाणागयसपइगुणिय कालेण होइ इम ॥१॥ सीयालं भङ्गसय कह । कालतिएण होइ गुणणाउ । तीयस्स पडिक्कमण, पच्चुपन्नस्स मवरण ॥२॥ पच्चवस्याण च तहा, होइ य एस्सस्स एव गुणणाउ । कालतिएण भणिया, जिणयणहरवायएहि च । ३ । अत्र चाधभेदत्रय साधुश्रावकोपयोगि, शेषभङ्गास्तु गृहस्थोपयोगिनः । आह-साधुप्रत्याख्याननिरूपणाया कः श्रानकप्रत्याख्यानभेदकथनस्यावसरः । उच्यते--प्रत्याख्यानसामान्यात् तदभिधानेऽपि न दोषः । कृत प्रसङ्गेन, प्रकृतमुच्यते-इह च सूक्ष्म वा गदर वेत्यादिना द्रव्यप्राणातिपातोऽभिहितोऽनेन चैकग्रहणे तज्जातीयग्रहण-मिति न्यायाच्चतुर्विधः प्राणातिपात उपलक्षित इत्यतस्तदभिधानायाह--

से पाणाइवाए चउव्विहे पन्नत्ते त जहा-द्ववओ खित्तओ कालओ भावओ, दव्वओ ण पाणाइवाए छसु जीव निकाण्सु, खेत्तओ ण पाणाइवाए सब्वलोए, कालओ ण पाणाइवाए दिया वा राओ चा, भावओ ण पाणा-इवाए रागेण वा दोसेण वा ॥

सेचि स पूर्वोक्त. प्राणातिपातः प्राणिप्राणवियोगः, चतुर्विधश्चतु प्रकारः प्रज्ञो जिनैरभिहितस्तद्यथा-द्रव्यतो द्रव्यप्रधानतामा-थ्रित्य, क्षेत्रतः क्षेत्रमङ्गीकृत्य, कालतः कालं प्रतीत्य, भावतः भावमुरीकृत्य । एतानेव भेदान् व्याचष्टे-द्रव्यत इति व्याख्येयपदप-

रामर्शः, णमिति वाक्यालङ्कारे, प्राणातिपातः पट्सु पट्संख्येषु जीवनिकायेषु सूक्ष्मादिभेदभिन्नेषु प्राणिगणेषु संभवतीतिशेषः । क्षेत्रो णमित्यलङ्कारे प्राणातिपातः सर्वलोके तिर्यग्लोकादिभेदभिन्ने भुवने भवतीति । कालतो णमिति प्राग्वत् प्राणातिपातो दिवा-वासरे, वा समुच्चये, रात्रौ-रजन्यां, वा समुच्चय एव स्यादिति । भावतो णमिति प्राग्वदेव प्राणातिपातो रागेण—मांसादिभक्षणाद्य-भिप्रायलक्षणेन, द्वेपेण—शत्रुहृन्नादिपरिणामस्वरूपेण, वाशब्दौ समुच्चये, स्यादिति द्रव्यभावपदसमुत्था चतुर्भङ्गिका चात्र तद्यथा-द्रव्यतो हिंसा भावतश्च १ तथा द्रव्यतो न भावतः २ तथा भावतो न द्रव्यतः ३ तथा न द्रव्यतो न भावत इति ४ । तत्रायं भङ्ग-कभावार्थः—द्रव्यतो भावतश्चेति जहा ' केइ पुरिसे मियवहाए परिणते मियं पासित्ता आयन्नायडियकोदण्डजीवे सरं निसिरेज्जा, से य मिने तेण सरेण विद्धे मए सिया, एसा दब्बओ हिंसा भावओ वि ' । या पुनर्द्रव्यतो न भावतः सा खल्लीयादिसमित्तस्य साधोः कारणे गच्छत इति । उक्तं च "उच्चालियम्मि पाए इरियासमियस्स संकमट्टाए । वावज्जेज्ज कुलिङ्गी मरेज्ज तं जोगमासज्ज । २ । न उ तस्स तन्निमित्तो बंधो सुहुमो वि देसिओ समये । अणवज्जो उवओगेण सब्बभावेण सो जम्हा" २ इत्यादि । या पुनर्भावतो न द्रव्यतः सेयं ' जहा केइ पुरिसे मंदमंदप्पगासे पएसे संठियं ईसिं चलियकायं रज्जु पासित्ता एस अहिच्चि तत्थ (तव्वह) हणणपरिणए निकट्ठियासिपत्ते दुयं दुयं छिदिज्जा एसा भावओ हिंसा न दब्बओ चरमभङ्गस्तु शून्य इति । एवं प्राणातिपातं' भेदतोऽभिधायथ तस्यैवातीतकालविहितस्य सविशेषनिन्दाप्रतिपादकं सूत्रमाह—

जं मए इमस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स अहिंसात्तव्वणस्स सचाहिट्ठियस्स विणयमूलस्स खंतिप्पहाणस्स अहि-रत्नसोवन्नियस्स उवसमपभवस्स नवचंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिववाचित्तिस्स कुक्खवीसंबलस्स निरग्गिस्स-

रणस्स सपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणगाहियस्स निव्वियारस्स निवित्तीलक्खणस्स पथमहव्वयजुत्तस्स अस्सनिहिसचयस्स अविसवाइस्स ससारपारगामियस्स निव्वानगमणपज्जवसाणफलस्स पुल्लि अण्णाणयाए अ-
सवणयाए अवोहिए अणभिगमेण अभिगमेण वा पमाण्ण रागदोसपडिबद्धयाए बालयाए मोहयाए मदयाए
किट्ठयाए तिगारवगरुयाए चउक्कसाओवगण्ण पचिदिओवसेट्ठेणं पडुपन्नभारियाए सायासोक्खमणुपालयेतेणं
इह वा भवे अनेसु वा भवगहणेसु पाणाइवाओ कओ वा काराविओ वा कीरतो वा परेहिं समणुज्जाओ ते
निंदांमि गरिह्मांमि तिबिह्म तिबिहेण मणेण वायाए काण्णं ।

अत्र च यो मयाऽस्य धर्मस्य केवलप्रज्ञादिद्वाविंशतिविशेषेणविशेषितस्य पूर्वमज्ञानतादिभिथतुभिः प्रमादादिभिश्चैकादशभिः
कारणैः प्राणातिपातः कृतस्त निन्दामीत्यादिसम्बन्धो द्रष्टव्यः । जमिति विभक्तिव्यत्ययाद्यः प्राणातिपात इति योगः । मायामात्रे
वा यदितिपद व्याख्येय । मयेति प्रतिक्रामकसाधुरात्मान निर्दिशति । अस्य स्वहृदयप्रत्यक्षस्य धर्मस्य प्रक्रमात्सर्वचारित्रात्मकस्य,
अत्र च 'जपि य मए इमस्स धम्मस्स' तथा 'जपि य इम अम्हेहि इमस्स धम्मस्से'त्यादिपाठान्तराण्युक्तानुसारतः स्वय व्याख्येया-
नीति । किंविशिष्टस्य? केवलप्रज्ञास्य सर्वज्ञोपदिष्टस्य ॥ १ ॥ तथा अहिंसा प्राणिसंरक्षण लक्षणे चिह्न यस्यासौ अहिंसाक्षणेः
सत्त्वानुकम्पानुमेयसमव इत्यर्थस्तस्य ॥ २ ॥ तथा सत्येनावितथभाषणेनाधिष्ठितः समाश्रितः सत्याधिष्ठितः सत्यवचनव्याप्त इत्यर्थ-
स्तस्य ॥ ३ ॥ तथा विनयो विनीतता मूल कारण यस्यासौ विनयमूलो विनयप्रभञ्ज इत्यर्थस्तस्य ॥ ४ ॥ तथा क्षान्तिः क्षमा प्रधा-
ना सारभूता यस्यासौ क्षान्तिप्रधानस्तस्य ॥ ५ ॥ तथा हिरण्यं रजत सौवर्णिकं सुवर्णमयं कनककलशादि न विद्यते हिरण्यसौवर्णिके

यत्रा (स्या) सौ अहिरण्यसौवर्णिक ऊपलक्षणत्वात्सर्वपरिग्रहरहित इत्यर्थस्तस्य ॥ ६ ॥ तथोपशम इन्द्रियनोद्वन्द्वियजपस्तस्मात्प्रभवो जन्मोत्पत्तिर्यस्यासौ उपशमप्रभव इन्द्रियमनोनिग्रहलभ्य इत्यर्थस्तस्य ॥ ७ ॥ तथा नच ब्रह्मचर्याणि गुप्तिशब्दलोपात् वसतिक्रथाद्या नचब्रह्मचर्यगुप्तयस्ताभिर्गुप्तः संरक्षितो नचब्रह्मचर्यगुप्तिगुप्तस्तस्य ॥ ८ ॥ तथा न विद्यन्ते पचमानाः पाचका यत्राऽसौ अपचमानः पाकक्रियाविनिवृत्तसत्त्वासेवित इत्यर्थः । अथवा पचते पचमानो न पचमानोऽपचमानो धर्मो धर्मधर्म्मिणोर्भेदोपचारादेवमन्यत्राऽपि द्रष्टव्यम् ॥ ९ ॥ अत एव भिक्षावृत्तेर्भिक्षया भक्तादेः परतो याचनेन वृत्तिवर्तनं धर्मसाधककायपालनं यत्रासौ भिक्षावृत्तिस्तस्य ॥ १० ॥ तथा कुक्षावेव बहिःसंचयाभावाज्जटार एव शम्बलं पाथेयं यत्रासौ कुक्षिशवम्लस्तस्य ॥ ११ ॥ तथा निरगतमग्नेः पावकाच्छरणं शीतादिपरित्राणं यत्र । अथवा निर्गते स्वीकाराभावादग्निशरणे बहिर्भवने यत्रासौ निरग्निशरणः तस्य । अथवा निर्गतमग्नेः स्मरणं यत्रासौ निरग्निस्मरणस्तस्य ॥ १२ ॥ तथा संप्रक्षालयति कर्ममलं शोधयतीत्येवंशीलः सम्प्रक्षाली तस्य कग्रत्ययोपादानाद्वा सम्प्रक्षालिकस्य सम्प्रक्षालितस्य वा सर्वदोषमलरहितस्य ॥ १३ ॥ तथा त्यक्ता हानिं नीता अभावमापादिता इतियावदोषा मिथ्यात्वज्ञानादिदूषणानि येनासौ त्यक्तदोषः । अथवा त्यक्तो द्वेषोऽप्रीतिलक्षणो यस्मिन्नसौ त्यक्तद्वेषस्तस्य ॥ १४ ॥ अत एव गुणग्राहिणो गुणग्रहणशीलस्य कग्रत्ययविधानाद्गुणग्राहिकस्य वा पाठान्तरं तथाहि—प्रकृतधर्मचारिणो गुणवद्गुणोपबृंहणपरा एव भवन्त्यन्यथा धर्मस्यैवाभावप्रसङ्गात् । यदाह—“ नो खलु अप्परिवडिण् निच्छयओमडलिण् व सम्मत्तो । होई तओ परिणामो जुत्तोणुववृहणार्इया ” ॥ १५ ॥ तथा निर्गतो विकारः कामोन्मादलक्षणो यस्मादसौ निर्विकारस्तस्य ॥ १६ ॥ तथा निवृत्तिलक्षणस्य सर्वसावद्ययोगोपरमखभावस्य ॥ १७ ॥ तथा पंचमहाव्रतयुक्तस्येति त्रतीतं नवरं अहिंसालक्षणस्येत्याद्याभिधानेन्यस्याभिधानं महाव्रतानां प्राधान्यख्या-

यनार्थमनुक्तमहान्तर्ग्रहार्थं च तथाहि-नात्रादत्तादान कण्ठतः केनापि विशेषणेनाभिहितयतो युज्यतेऽस्य (त्र) विशेषणस्योपन्यास इति ॥ १८ ॥ तथा न विद्यते सनिधिमोदकोदकखज्जूरहरीतक्यादेः पर्युपितस्य सचयो धारण यत्रासावसनिधिसचयस्तस्य ॥ १९ ॥ तथा अक्सिवादिनो दृष्ट्याविरोधिनः पाठान्तरे वा अक्सिवादितस्य सदभूतप्रमाणाबाधितस्येत्यर्थः ॥ २० ॥ तथा ससारपार भवार्ण-
वतीर गमयति तद्वारुढप्राणिनः पोटवत्प्रापयतीति ससारपारगामी तस्य, कप्रत्ययोपादानात् ससारपारगामिकस्य वा ॥ २१ ॥ तथा निर्वाणगमन युक्तिप्राप्तिः, पर्यवसाने आनुपङ्गिक्सुरमनुजसुखानुभवपर्यन्ते, फलं कार्यं, यस्यासौ निर्वाणगमनपर्यवसानफलस्तस्य ॥ २२ ॥ एवंविधस्य धर्मस्य पूर्वं धर्मप्रतिपत्तिकालात्प्राक् अज्ञानतया सामान्यतोऽवगमाभावेन ॥ १ ॥ तथाऽश्रवणतया प्रज्ञापकसु-
खादनाकर्णनभावेन ॥ २ ॥ अथवा श्रवणेपि अत्रोहि एति अत्रोह्या अत्रोधेन यथावद्धर्मस्वरूपापरिज्ञानेन ॥ ३ ॥ अथवा व्यवहारतः श्रवणावगमसद्भावेऽपि अणमिगमेणति अनमिगमेन सम्यगप्रतिपत्त्येत्यर्थः, अथवा अभिगमेण वत्ति विभक्तिव्यत्ययादभिगमे वा सम्य-
ग्यधर्मप्रतिपत्तौ वा प्रमादेन मद्यविषयादिलक्षणेन ॥ १ ॥ तथा रागद्वेषप्रतिबद्धतया रागद्वेषपाकुलतेत्यर्थः ॥ २ ॥ तथा बालतया शिशुतया अपण्डिततया वा ॥ ३ ॥ तथा मोहतया विचित्रतया मोहनीयकर्मार्थतया वा ॥ ४ ॥ तथा मन्दतया कायजडतया अलसतयेत्यर्थः ॥ ५ ॥ तथा क्रिडया एति क्रीडतया केलीकिलतया धुतादिक्रीडनपरतयेत्यर्थः ॥ ६ ॥ तथा त्रिगौरवगुरुकतया ऋद्धि-
रससातलक्षणगौरवत्रिकभारिकतया ॥ ७ ॥ तथा चतुःश्रयायोगतेन क्रोधाद्युदयवशमनेनेत्यर्थः ॥ ८ ॥ तथा पञ्चेन्द्रियाणां स्पर्शना-
दिहृषीकणां उप सामीप्येन वश आयतता वर्णलोपात्पञ्चेन्द्रियोपवशस्तेन यदार्त्तमार्त्तध्यान विह्वलतेत्यर्थः पञ्चेन्द्रियोपवशात् तेन ॥ ९ ॥ तथा पण्डितभारिया एति । इह प्रत्युत्पन्न वर्तमानमुत्पन्न वोच्यते ततश्च प्रत्युत्पन्नश्चासौ भारश्च कर्मणामिति गम्यते प्रत्युत्पन्नभारः स

विद्यते यस्यासौ प्रत्युत्पन्नभारी तस्य भावः प्रत्युत्पन्नभारिता तथा कर्मगुरुतयेत्युक्तं भवति । पाठान्तरस्तु प्रतिपूर्णभारितया भावार्थः पूर्ववत् ॥ १० ॥ तथा सातात्सातवेदनीयकर्मणः सकाशात्सुखं शर्म सातसुखं, अथवा सातं च तत्सुखं च सातसुखमतिशयसुखं तदनुपालयताऽनुभवता सुखासक्तमनसेत्यर्थः । पाठान्तरे तु सदा सर्वकालं सुखमनुपालयतेति व्यक्तम् ॥ ११ ॥ इहं वचिं विन्दुलोपात् इह वास्मिन्ननुभूयमाने भवे मनुष्यजन्मनि, अन्येषु वा अस्माज्जन्मनोऽपरेषु भवग्रहणेषु जन्मोपादानेषु प्राणातिपातः कृतो वा स्वयं निवर्तितः, कारितो वाऽन्यैर्विधापितः, क्रियमाणो वा विधीयमानः परैरन्यैः समनुज्ञातोऽनुमोदितस्तं प्राणातिपातं । निन्दाभि सप्रत्यक्षमेव जुगुप्से, तथा गह्रीमि गुरुसमक्षं जुगुप्से, त्रिविधं कृतकारितानुमतिभेदान् त्रिप्रकारं त्रिविधेन त्रिप्रकारेण करणेन । तदेवाह—मनसा वाचा कायेनेति प्रतीतमेव ॥ सांप्रतं त्रैकालिकप्राणातिपातविवर्तिं प्रतिपादयन्नाह—

अह्यं निन्दाभि पटुपन्नं संवरेमि अणागयं पचयत्वामि सन्धं पाणाह्वायं

अतीतं अतीतकालकृतं, निन्दाभि । तथा प्रत्युत्पन्नं वर्तमानसमयसम्भविनं संवृणोमि भवंतं वारयामीत्यर्थः । तथाऽनागतं भविष्यत्कालविषयं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । किं तदित्याह—सर्वं समस्तं न पुनः परिस्थूयमेव प्राणातिपातं जीवितविनाशं । इदमेवानागतप्रत्याख्यानं विशेषयन्नाह—

जावज्जीवाए अणिसिओहं नेव सयं पाणे अह्वायावेज्जा पाणे अह्वायन्ते वि अन्ने न समणुजाणामि

यावज्जीवं प्राणधारण यावत् अनिश्चितोऽह इहपरलोकाशसाविप्रशुक्तोऽह ममेतो व्रतानुपालनात् किञ्चिदमरसुख मनुजसुख वा भूयादित्याकाधारहित इत्यर्थः । नैव स्वय प्राणानिच्छन् अद्वाएज्जति उक्तहेतोरतिपातयामि, नैवान्यैः प्राणान् अइवाया-वेज्जति अतिपातयामि, प्राणानतिष्पतयतोऽप्यन्यान् समनुजानामि, कापि नेव सयमित्यादिपदामि न दृश्यते । कतिसाक्षिक पुनरिदं प्रत्याख्यानमिति चेत् ? उच्यते, अहंदादिपञ्चकसाक्षिक, एतदेव दर्शयति—

तज्जहा—अरहन्तसक्खिय सिद्धसक्खियं साहुसन्निखय देवसक्खिय अप्पसक्खिय

तद्यथेत्युपदर्शनार्थः अहंतस्तीर्थंकरास्ते साक्षिणः समक्षभाववर्त्तिनो यत्र तत्, शेषोद्वेति (७-३-१७५) कप्रत्ययविधानादहं-त्साक्षिक प्रत्याख्यानक्रियाविशेषण चैतदेवमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् । तथाहीहक्षेत्रवर्त्तिनोऽन्यक्षेत्रवर्त्तिनो वा तीर्थकराः केवलवरज्ञानप्रधानचक्षुषा ममेदं प्रत्याख्यानं पश्यन्तीत्यतस्तत्साक्षिकमुच्यते एव सिद्धा शुक्तिपदप्राप्ताः साक्षिणो दिव्यज्ञानभावेन समक्षभाववर्त्तिनो यत्र तत्सिद्धसाक्षिक । आहोभयप्रत्यक्षभावे लोके साक्षिकव्यवहारो रूढः, नचात्र प्रत्याख्यानकर्तुः सिद्धाः प्रत्यक्षा अतीन्द्रियज्ञानगोचरत्वाच्चेष्टा, तत्कथं ते तस्य साक्षिणः ? उच्यते—श्रुतवास्तवमतेस्तत्स्वरूपस्य तस्य ते भावकल्पनया प्रत्यक्षा इवेति कथं न साक्षिण इति । तथा साधवो मुनयस्ते सातिशयज्ञानवन्त इतरे वा विरतिप्रातिपत्तिसमयसमीपवर्त्तिनः साक्षिणो यत्र तत्साधुसाक्षिकं । तथा देवा भजनपत्यादयस्ते जिनभवनार्थाधिष्ठायिनस्तिर्यग्लोकसञ्चारिण्यवो वा विरतिप्रातिपत्तिक्रमभाविनश्चैत्यवन्दनाद्युपचारात्समीपमुपगताः स्वस्थानस्था वा कथंचित् द्वीपमुद्रान् प्रति प्रशुक्तावधयः साक्षिणो यत्र तदेवसाक्षिकं । यदाह—चूर्णिकारः 'विरट्पण्डितिकाले चिद-

वंदणाङ्गोवयारेण अवस्समहासंनिहिया देवया सन्निहाणम्मि भवइ अतो देवसविख्यं भणियं । अहवा 'भवणवणजोइ (स) वेमा-
णिया देवा सट्टाणत्था चेव अहापवत्तोवहिणा दीवं दीवपज्जवेहिं समुदं समुदपज्जवेहिं बहवे नारयतिरियमणुयदेवे य विविहभावसं-
पउत्ते पेच्छमाणा साहुंणि पाणाइवायविरइं पडिवज्जमाणं पेच्छन्ति, विसेसओ तिरियजम्भगा दियराओ दिसिविदिसासुं चरन्तित्ति ।'
तथात्मा स्वजीवः स स्वसंवित्प्रत्यक्षविरतिपरिणामपरिणतः साक्षी यत्र तदात्मसाक्षिकं । इह ससाक्ष्यं कृतमनुष्ठानमत्यन्तदृढं जायत
इति साक्षिणः प्रतिपादिताः । पृथग्जनेऽपि प्रतीतमेव तद्यदुत ससाक्षिको व्यवहारो निश्चलो भवतीति । एवं च कृते यत्संपद्यते तदाह
एवं भवइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा सज्जयविरयपडिहयपच्चखायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागंओ
वा सुत्ते वा जागरमाणे वा ।

एवमिति प्रागुक्तप्रत्याख्याने संपन्ने सति किमित्याह—भवति जायते, क इत्याह—भिक्षुर्वेति आरम्भत्यागाद्धर्मकायपरिपालनाय
भिक्षुणशीलो भिक्षुरेवं भिक्षुक्यपि, पुरुषोत्तमो धर्मइति कृत्वा भिक्षुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि च भिक्षुक्या अपि द्रष्टव्यानीत्याह—
संयतविरतप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा तत्र सामस्त्येन यतः संयतः सप्तदशप्रकारसंयमोपेतस्तथा विविधमनेकधा द्वावशविधे तपसि
रतो विरतस्ततश्च संयतश्चासौ विरतश्च संयतविरतः । तथा प्रतिहतं स्थितिहासतो ग्रन्थिभेदेन विनाशितं प्रत्याख्यातं च हेत्वभावतः
पुनर्वृद्धयभावेन निराकृतं पापमशुभं कर्म ज्ञानावरणीयादि धेन स तथाविधस्ततः पुनः पूर्वपदेन सह कर्मधारयः, दिवा वा दिवसे
वा रात्रौ वा रजन्यां वा एकको वा कारणिकावस्थायामसहायो वा, पर्पद्गतो वा साधुसंहतिमध्यवर्त्ती वा, सुप्तो वा रात्रिमध्ययामद्वये
निद्रागतो वा, जाग्रद्वा निद्रावियुक्तो वेति । शेषं तथैवेति । सांप्रतं प्राणातिपातविरतिमेव स्तुवन्नाह—

एतत् खलु पाणाइवायस्स घेरमणे हि ए सुहे खमे निस्सेसिण आणुगाभिण सन्वेसिं भूयाणं सन्वेसिं
जीवाण सन्वेसिं सत्ताण अदुक्खणयाण अजूरणयाण अतिप्पणयाण अपीडणयाण अपरियावणयाण अणोद्वणयाण
महत्थे महागुणे महाणुभावे महापुरिसाणुचिन्ने परमरिसिदेसिण पसत्थे त दुक्खखलयाण कम्मखलयाण मोक्खलयाण
योहिलाभाण ससारुत्तारणाण त्तिक्कट्ट उवसपज्जित्ताण विहरामि ॥

एतच्च लिङ्गव्यत्ययादिदमधिकृत खलु निश्चयेन प्राणातिपातस्येति विभक्त्यत्ययात्प्राणातिपाताज्जीवहिंसायाः घेरमणेति
विरमण निवृत्तिर्वर्तते, किमित्याह-दिएचि हित कल्याण तत्कारित्वाद्वित पथ्यभोजनवत् । तथा मुख शर्म तद्वेतुत्वासुख पिपा-
सितशीतलजलपानवत् । तथा क्षम युक्त सद्गतशुचितरूपमितियावत् । तथा निस्सेसिणनि प्राकृतत्वेन प्रकारलोपात् निःश्रेयसो मोक्ष-
स्तत्कारणत्वाग्निःश्रेयस तदेव निःश्रेयसिक । तथा आनुगामिकमनुगमनशील भवपरम्परानुबन्धिसुखजनकमित्यर्थः । कथमिदमेववि-
धमित्याह-सर्वेपा निःशेषाणा प्राणा इन्द्रियपञ्चकमनःप्रभृतित्रिविधबलोद्ध्वंसनिधासायुर्लक्षणा असवो विद्यन्ते येषा तेऽतिशायनार्थ-
मत्वर्थीयात्प्रत्ययविधानात्समग्राणधारिणः प्राणाः पञ्चेन्द्रियप्राणिन इत्यर्थस्तेषा । तथा सर्वेषा समस्ताना अभूवन् भवन्ति भविष्यन्ति
चेति भूतानि पृथिवीजलज्ज्वलनपवननस्तयः कालत्रयव्यापिसत्तासमन्वितास्तेषा । तथा निरुपक्रममजीवितेन जीवन्तीति जीवाः
देवनारकोचमपुरुषाऽसत्येयवर्पायुस्तिर्यङ्मनश्चरमक्षरीरिलक्षणा यथोपनिबद्धजीवनधम्मणिस्तेषा । तथा सर्वेषा लोकोपकारमात्रहेतु-
सत्त्वोपेतत्वात्सत्त्वा सोपक्रमायुपस्तिर्यङ्मनुष्याः असर्पणप्राणभालो द्वित्रिचतुरिन्द्रियाश्च तेषा, काप्यमीषा परस्परमेव विशेषो दृश्यते
यथा “प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता भूतास्तु तरवः स्मृताः । जीवाः पञ्चेन्द्रिया त्रेयाः शेषाः सत्त्वा इतीरिताः” एकार्थिकानि चैतान्यत्या-

दररक्षणीयताख्यापनाय नानादेशजविनेयानुग्रहाय प्रयुक्तानीति । एतेषां च अदुःखणयाएचि अदुःखनतया अदुःखोत्पादनेन मान-
सिकासातानुदीरणेनेत्यर्थः । तथा अशोचनतया शोकानुत्पादनेन । तथा अजूरणतया शरीरजीर्णत्वाऽविधानेन, दृश्यन्ते चारम्भिणो
जना भारवाहनाहारनिरोधकशलाकुशारानिपातादिभिर्वृषभमहिषाश्चक्रिकरभरासभादीनां शरीराणि जूरयन्तोऽतस्तदकरणेनेति ।
तथा अत्तेपनतया स्वेदलालाश्रुजलक्षरणकारणपरिवर्जनेन । तथा अपीडनतया पादाद्यनवगाहनेन । तथा अपरितापतनवा समन्ताच्छ-
रीरसन्तापपरिहारतः । तथा अनवद्रावणतया उत्त्रासनकरणाभावेन मारणपरिहारेण वा । किंचेदं प्राणातिपातविरमणपदं महार्थं महान्
प्रभूतोऽर्थः फलस्वरूपाद्यभिधेयं यस्य तन्महार्थं महागोचरं । तथा महांशसौ गुणश्च महागुणः सकलगुणाधारत्वान्महाव्रतानामिति ।^१
तथा महानतिशायी अनुभावः स्वर्गापवर्गप्रदानादिलक्षणं माहात्म्यं यस्य तन्महानुभावं । तथा महापुरुषैस्तीर्थकरणगणधरादिभिरुत्त-
मनरैरनुचीर्णं एकदासेवनात्पश्चादप्यासेवितं महापुरुषानुचीर्णं । तथा परमर्षिभिस्तीर्थकरादिभिरेव देशितं भव्योपकाराय कथितं पर-
मर्षिदेशितं । तथा प्रशस्तं अत्यन्तशुभं सकलकल्याणकलापकारणत्वात् यतैश्वर्यमस्तत्प्राणातिपातविरमणं दुःखक्षयाय शरीरमानसा-
नेककृशविलयाम्, कर्मक्षयाय ज्ञानावरणाद्यदृष्टवियोगाय मोक्षाय पाठान्तरतो मोक्षतायै परमनिःश्रेयसायेत्यर्थः, बोधिलाभाय जन्मा-
न्तरे सम्यक्त्वादिसद्धर्मप्राप्तये, संसारोत्तारणाय महाभीमभवभ्रमणपारगमनाय, मे भविष्यतीति गम्यत इतिकृत्वा इतिहेतोः, उप-

१ सकलव्रतज्येष्ठत्वादाद्यव्रतस्य । आह च-एकं चिय एत्थ चयं निदिट्ठं जिणचरेहिं सव्वेहिं । पाणाईवायविरमणवसेसा तस्स
रक्खणहु ॥ तथा पठितं श्रुतं च शास्त्रं गुरुपरिचरणं च गुरुतपश्चरणं घनगर्जितमिव विजलं सर्वं विफलं दयाविकलं प्र० ॥

सपद्य तदेव मामस्त्येनाङ्गीकृत्य, विहरामि मासकल्पादिना सुसाधुविहारेण वर्त्ते, अन्यथा ब्रह्मप्रतिपत्तैर्वैयर्थ्यप्रसङ्गादिति । अथ
उत्तमप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह—

पदमे भन्ते मरुव्यण उवट्टिओमि सन्वाओ पाणाइवायाओ वेरमण ॥

प्रथमे भदन्त महाजते किमित्याह—उप सामीप्येन तत्परिणामापत्त्यर्थः स्थितौ व्यवस्थितोऽस्मि अहं ततश्च इत आरभ्य मम
सर्वस्माभिः श्रेयात्प्राणातिपाताङ्गीयहिंसाया विरमण निवृत्तिरिति । अत्र च भदन्त इत्यनेन गुर्वमिन्द्रणवचसादिमध्यावसानेनूपन्य-
स्तेन गुरुमनापृच्छ्य न किञ्चित्कर्तव्यं, कुत च तस्मै निवेदनीयमेव तदाराधित भवतीत्येतदाह । दोषाद्येह प्राणातिपातकर्तृणा नरक-
गमनाल्पापुर्बहुरोगित्वकुरूपदयो वाच्याः । इत्युक्त प्रथम महाजत ॥ इदानीं द्वितीयमाह—

अहवरे दोचे भन्ते ! मरुव्यण सुसावायाओ वेरमणं सव्व भन्ते ! सुसावाय पचक्खामि से कोरा वा लोहा वा भया
वा हासा वा नेव सय सुसं वण्जा नेवनेहि सुस वायावेज्जा सुस वायन्तेवि अन्ने न समणुजाणामि जावज्जीवाण
तिविट् तिग्गिहेण मणेण वायाण फाण्ण न करेमि न कारवेमि करन्तंपि अन्न न समणुजाणामि तत्स भन्ते ! पडिक्क-
मामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

अथेति प्रथममहाजतानन्तरे अपरस्मिन्नन्यसिन् द्वितीये द्वाक्रमप्रामाण्यात् द्विसंख्ये द्वितीयस्थानवर्त्तिनीत्यर्थः । भदन्त महाजते

१ माम तगरादिपु पर्यणामि अधिकं प्र० ॥

किमित्याह—मृपावादादलीकभाषणाद्विरमणं सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्तनं भगवतोक्तमिति वाक्यशेषः । स च मृपावादश्चतुर्विधः तद्यथा सद्भावप्रतिषेधः १ असद्भावोद्भावनं २ अर्थान्तराभिधानं ३ गहर्वचनं च ४ तत्र सद्भावप्रतिषेधो यथा “ नास्त्यात्मा नास्ति पुण्यं पापं वेत्यादि ” मृपात्वं चास्यात्माद्यभावे दानध्यानाध्ययनादिसर्वक्रियावैयर्थ्यप्रसङ्गात् जगद्वैचित्र्याभावप्रसङ्गाच्च । असद्भावोद्भावनं यथा “ इयामाकतन्दुलमात्र आत्मा ललाटस्थो हृदयदेशस्थः सर्वगतो वेत्यादि ” अलीकता चास्य वचसः “ इयामाकतन्दुलमात्रे ललाटस्थे वात्मनि सर्वशरीरे सुखदुःखानुभवानुपपत्तेर्निरात्मनि वस्तुनि वेदनाया अभावात्, सर्वजगद्व्यापित्वे सर्वत्र शरीरोपलम्भः सुखदुःखानुभवश्चाविशेषेण स्यान्नचैवं दृश्यते तस्मादलीकतेति । अर्थान्तराभिधानं “ गामध्वं ब्रुवाणस्येत्यादि ” । गहर्वचनं तु “ काणं काणमेव वदत्यकाणमपि वा काणमाह एवमन्धकुब्जदासादिष्वपि भावनीयं ” अथवा परलोकमङ्गीकृत्य गहर्है वचनं गहर्वचनं तच्च “ दम्यन्तां वलीवर्दीदयः, प्रदीपतां कन्या वरायेत्यादि ” । यतश्चैवमत उपादेयमेतदिति विनिश्चित्य सर्वं समस्तं भदन्त ! मृपावादमनृतवचनं प्रत्याख्यामि । सेति तद्यथा क्रोधाद्वा कोपात्, लोभाद्वा, अभिष्वङ्गात् । आद्यन्तग्रहणाच्च मानमायापरिश्रहो वेदितव्यः । भयाद्वा भीतिः, हास्याद्वा हसनात्सकाशात्, अनेन तु प्रेमद्वेषकलहाभ्याख्यानादिपरिश्रहः । वा शब्दाः समुच्चये । अस्मात्किमित्याह—“नेव सयं मुसं वएज्जत्ति” नैव स्वयमात्मना, मृपा मिथ्या, वदामि वच्मि, नैवान्यैः परैर्मृपा वितथं, यायावेज्जत्ति वादयामि भाषयामि, मृपावदतोऽपि भाषमाणानप्यन्यानपरान् न नैव समनुजानामि अनुमोदयामि । कथमित्याह—यावज्जीवं यावत्प्राणधारणं, त्रिविधं कृतकारितानुमतिभेदात् त्रिप्रकारं, त्रिविधेन मनःप्रभृतिना त्रिप्रकारेण करणेन । तदेवाह—मनसा वाचा, कायेनेति । अस्या च करणस्य कर्मोक्तलक्षणो मृपावादस्तमपि वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैव दर्शयन्नाह—नं करोमि स्वयं

न सारयाम्यन्यैः कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तथा तस्य त्रिकालभाविनोऽधिकृतमृषावादस्य संबन्धिनमतीतप्रवयवं भदन्तं प्रति-
क्रामामि भूतान्मृषावादादिवर्तेऽहमित्युक्तं भवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दाभि गहर्हामि गहर्हामिति अत्रात्मसा-
क्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गहर्हो, आहव—“मणसा मिच्छादुक्कडकरण भावेण इह पडिकमण । सचरित्तपच्छयानो निन्दा गरिहा
गुरुसमकर” सचरित्रस्य स्वप्रत्यक्षमेव पश्चात्तापो निन्देति । किं जुगुप्से इत्याह—आत्मानमतीतमृषावादभाषिण स्वं, तथा व्युत्सुजामि
भूतमृषावाद परित्यजामि, इह च क्रोधाद्वा भयोद्वेष्ट्यादिना भावतो मृषावादोऽभिहितोऽनेन चैकग्रहणेन ज्वालीयग्रहणमिति न्यायाच्चतु-
र्विधो मृषानाद उपलक्षित इत्यतस्तदभिधानायाह—

ते मुसावाण चउव्विहे पन्नत्ते तज्जहा—दव्वओ खित्तओ कालओ भाउओ । दव्वओ णं मुसावाण सव्व दव्वेच्छ।
खेत्तओ ण मुसावाण लोण वा अलोण वा । कालओ ण मुसावाण दिया वा राओ वा । भावओ णं मुसावाए
रागेण वा दोसेण वा ।

संति स पूर्वामिहितो, मृषानादश्चतुर्विधः प्रज्ञस्तत्तदथा—द्रव्यतो द्रव्यप्राधान्यमाश्रित्य १ क्षेत्र-क्षेत्रमङ्गीकृत्य २ कालतः काल
प्रतीत्य ३ भावतो भावमधिकृत्य ४ द्रव्यतो णमित्यलङ्कारे मृषावादः सर्वद्रव्येषु, अन्यथाग्ररूपणतो धर्मोपधर्मादिसमस्तपदार्थेषु ॥१॥
क्षेत्रतो णमिति सर्वत्रालङ्कारमात्रे मृषावादः लोके वा लोकविषये अलोके वा अलोकविषये ॥ २ ॥ कालतो मृषावादो दिवा वा दि-
वसेऽधिकरणभूते विषयभूते वा, रात्रौ वा रजन्यामाधारभूताया विषयभूताया वा ॥३॥ भावतो मृषावादो रागेण वा मायालोभ-
लक्षणेन वा, तत्र मायया अग्लानोऽपि ग्लानोऽह ममानेन कार्यमिति वक्ति, भिक्षाटनपरिजिहीर्षया वा पादपीडा ममेति भावते इ

त्यादि लोभेन तु शोभनतरावलाभे सति प्रान्तस्यैपणीयत्वेऽप्यनेपणीयमिदमिति ज्ञाते इत्यादि । द्वेषेण वा क्रोधमानस्वरूपेण, तत्र क्रोधेन वदति त्वं दास इत्यादि, मानेन तु अवहृश्रुत एव बहृश्रुतोऽहमित्यादि । उपलक्षणत्वाद्भयहास्यादयोऽपीह द्रष्टव्याः तत्र भयात्किञ्चिद्वित्तं कृत्वा प्रायश्चित्तभयाच्च कृतमित्यादि भाषते एवं हास्यादिनापि वाच्यमिति । ४ । द्रव्यभावपदप्रभवा चतुर्भङ्गिका चात्र द्रष्टव्या सा पुनरियं “द्रव्यञ्चो नामेगे मुसावाए नो भावञ्चो, भावञ्चो नामेगे मुसावाए नो दव्वञ्चो, एगे दव्वञ्चोवि भावञ्चोवि, एगे नो दव्वञ्चो नो भावञ्चो । तत्थ कोइ कञ्चि हिंसुज्जुञ्चो भणइ इओ तए पसुमिगाइणो वोलिन्तगा दिट्ठति ? सो पुण दयाए दिट्ठेहि वि भणइ न दिट्ठति एस दव्वञ्चो मुसावाओ न भावञ्चो । अवरो मुसं भणीहामिति परिणओ सहसा सच्चं भणइ एसो भावञ्चो न दव्वञ्चो । अवरो मुसं भणीहामिति परिणओ मुसं चैव मणइ एस दव्वञ्चोवि भावञ्चोवि । चरिमभंगो पुण सुन्नोति॥

जं मए इमस्स थम्मस्स केवलपन्नत्तस्स अहिंसालवणस्स सच्चयाहिट्ठियस्स विणयमूलस्स खंतिप्पहाणस्स अहिरणसोवन्नियस्स उवसमपभवस्स नववंभचैरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खवित्तिस्स कुक्खीसंयलस्स निरग्गि-सरणस्स संपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणग्गाहि्यस्स निव्वियारस्स निव्वितीलवणस्स पंचमहच्चयजुत्तस्स असंनिहिंसंचयस्स अविंसंवाइस्स संसारपारगामिस्स निव्व्याणगमणपज्जवसाणफलस्स पुब्बि अन्नाणयाए असवण-याए अबोहिए अणभिगमेणं अभिगमेण वा पमाणं रागदोसपडियद्धयाए चालगाए मोहयाए मंदयाए किट्ठयाए तिगारवगरुययाए चउक्कसाओवगणं पंचिदोवसंइणं पडुप्पन्नभारियाए सायासोक्खमणुपालयंतेणं इहं वा भवे अन्नेसु वा भवगगहणेसु मुसावाओ भासिओ वा भासिज्जंतो वा परेहिं समणुत्ताओ तं निन्दासि

गरिहामि तिविहृण मणेणं वायाण काणं अईयं निन्दामि पटुप्पन्न सवरेमि अणगयं पच्चक्खामि सन्व
मुसावाय जावल्लीवाण अणिस्सिओह नेव सयं मुस वणज्जा नेवनेहिं मुस वायावेज्जा मुस वयतेवि अन्ने न समणुजा-
णामि तंज्जा अरहंत्तसक्खिय सिद्धसन्निवय साहुसक्खिय देवसन्निवयं अप्पसन्निवयं एत्तं भवइ भिम्बू वा
भिक्खुणी वा सजयविरयडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिया या राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा
जागरमाणे वा एसवत्थु मुसावायस्स वेरमणे हिण सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए सन्वेत्तिं पाणाणं सन्वेत्ति
भूयाण सन्वेत्तिं जीयाण सन्वेत्तिं सत्ताणं अदुक्खणयाण असोयणयाण अजूरणयाण अतिप्पणयाण अपीडणयाण
अपरियावणयाण अणोद्दवणयाण मरुत्थे महाणुणे महाणुभावे महाणुरिस्साणुच्चिन्न परमरिस्सिदेसिए पसत्थे तां दुक्ख-
क्खयाण कम्मक्खयाण मोरणा बोहिळाभाग ससारुत्तारणाए तिकहु उवसपज्जित्ताण विहरामि । दोच्चे भन्ते
महब्बए उवट्ठिओमि सन्वाओ मुसावायाओ वेरमणं ॥

एतत् सकलमपि खलु वृषावादाभिलाषेन ग्राग्वत्समयस्यमिति नवरमिह दीपाः वृषाभाषिणा जिह्वाच्छेदादविश्वास मूलत्वादयो
वाच्याः । इत्युक्त द्वितीय महाव्रतम् । साप्रत तृतीयमाह-

अहावरे तच्चे भते महब्बए अदिन्नादाणाओ वेरमण सन्व भन्ते अदिन्नादाण पच्चक्खामि से गामे वा नगरे वा
अरन्ने वा अप्प वा यहु वा अणु वा धूल वा चित्तमन्त वा अचित्तमन्त वा नेव सय अदिन्न निक्किज्जा नेवनेहिं अ-

दिन्नं गिणहवेज्जा अदिन्नं गिण्हते वि अन्ने न समणुजाणामि जावल्लीचाए तिविहं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करन्तंपि अन्नं न समणुजाणामि तस्स भन्ते पडिक्कमामि निन्दाभि गरिहाभि अप्पाणं वोसिरामि ॥

अथापरस्मिँस्त्वृत्तये भदन्त महाग्रते अदत्तादानाद्विरमणं सर्वं भदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । सेत्ति तद्यथा ग्रामे वा नगरे वा अरण्ये वेत्यनेन क्षेत्रपरिग्रहः, तत्र ग्रसति बुद्ध्यादीन् गुणानिति ग्रामस्तस्मिन्, न विद्यते करोऽस्मिन्निति नकरं तस्मिन्, अरण्यं काननादि तस्मिन् । तथा अल्पं वा, बहु वा, अणु वा, स्थूलं वा, चित्तवद्वा, अनितवद्वेत्यनेन तु द्रव्यपरिग्रहः । तत्राल्पं मूल्यत एरण्डकाष्ठादि, बहु मूल्यत एव वज्रादि, अणु प्रमाणतो वज्रादि, स्थूलं प्रमाणत एव एरण्डकाष्ठादि, एतच्च चित्तवद्वा सचेतनं, अचित्तवद्वाऽचेतनं, किमित्याह—नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि, नैव न्यैरदत्तं ग्राहयामि गृह्णतोऽप्यन्यात्र समनुजानामीत्यादि यावद्युत्सृजामीति पूर्ववद्ब्रूयन् । अत्र च ग्रामे वा नगरे वेत्यादिना क्षेत्रतः अल्पं वा बहु वेत्यादिना तु द्रव्यतो अदत्तादानमुक्तमेतत्तु च चतुर्विधमदत्तादानमुपलक्षितमित्यतस्तदभिधातुमाह—

से अदिन्नादाणे चउच्चिहे पन्नते तं जहा—दब्बओ लेत्तओ कालओ भावओ । दब्बओ णं अदिन्नादाणे गहणधारणि-
ज्जेसु दब्बेसु, खित्तओ णं अदिन्नादाणे गामे वा नगरे वा अरन्ने वा, कालओ णं अदिन्नादाणे दिया वा राओ वा, भावओ णं अदिन्नादाणे राणेण वा दोसेण वा ॥

नन्नायुक्तमदगादानं रोषं तदुक्तिं प्रगतं तदयथा-द्रव्यतः भेदतः कालतो भावतः, तत्र द्रव्यतोऽदगादानं स्यात्केचित्स्याह-
ग्रहनपारणीयेषु द्रव्येषु तत्र गृह्यन्त इति ग्रहणान्युपादानादांणि धार्यन्त इति धारणीयानि च तानि धारणीयानि च
परनपारणीयानि तेषु द्रव्येष्वनेन च धर्माधर्मोन्निरापादिष्वदगादानप्रतिषेधमाह-ग्रहणधारणानर्हत्वात्तेषामत एवामव्यर्थव्यविषय-
भिरुपदिष्टान् आह-“पटमस्मि मज्जतीरा दीपं चरिसे य मज्जदव्याह । सेगा महव्यया गलु तदेकदेशेण दव्याण ” । क्षेत्रतोऽ-
दगादानं प्राप्ते वा नगरे वाऽरब्धे वा अधिररुणभूते भवति । कालतोऽदगादानं दिवा वा रात्रौ वा सम्भवति । भावतोऽदगादानं रागेण
वा भावानेकलक्षणेन द्वेण वा क्रोशमानव्यवहारेण । तत्र मायया धूर्तानां, लोभेन वाणिज्यचोरादीनां, क्रोशेन वृषादीनां, मानेन
गाभिमानगुण्यागामदगादानममरो भारणीयः । तथा लोभमन्तरेणादगादानासम्भवात् मायादिव्यपि लोभसद्भावाच्चो वेदितव्य इति ।
द्रव्यादिचतुर्भेदी हुनरिय-“ द्रव्यञ्चो नामेगे अदिआदाणे नो भावञ्चो । भावञ्चो नामेगे नो द्रव्यञ्चो । एगे द्रव्यञ्चो वि भावञ्चो वि ।
एगे नो द्रव्यञ्चो नो भावञ्चो । तत्र अरुणदृष्टस्य ग्राहणो रुद्विञ्चि अणुभावेऽला तथाइ गिण्हञ्चो द्रव्यञ्चो अदिआदानं नो भावञ्चो ।
इतिभिनि प्रन्मुत्रयस्य तदगयनीण भावञ्चो नो द्रव्यञ्चो । एवं चैव सपत्नीए द्रव्यञ्चो वि भावञ्चो वि । नरममन्नो पुण मुन्नोचि ॥

न स्य इमरम धम्मस्य केवलपरत्तस्म अर्हिमादवगणस्स मन्त्वादिद्वियस्स विणयमूलस्स एतत्तिप्पहाणस्स
अदिरत्तमोयणिगम् उयमभपमयस्स नयमभचेरगुत्तस्म अपयमाणस्स भिन्नगतिस्स कुयरीसपलस्स निरणि-
मरणस्स सपरगालिगम् पत्तदोमस्स गुणगाणियस्स निविपारस्स निव्वितीलसणस्स पयमन्त्ययजुत्तस्स
अत्तनिदिसणयस्स अयितगइयस्स समारपारगाभिसि नित्राणगमणपञ्चरसाणफलस्स पुत्ति अन्नाणयाए असवण-

याए अयोहिण् अणभिगमेणं अभिगमेण वा पमाणं रागदोसपडिवद्धयाए चालयाए मोहयाए मंदयाए किहुयाए तिगारयगरुययाए चउक्कसाओवगणं पंचिदोवसट्टेणं पटुप्पन्नभारयाए सायासोक्खलमणुपालयंतेणं इहं वा भवे अत्तेसु वा भवगगहणेसु अदिन्नादाणं गहियं वा गाहावियं वा वेपपंतं वा परेहिं समणुत्तायं तं निन्दामि गरिहामि तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं अइयं निन्दामि पटुप्पन्नं संचरेमि अणागयं पचक्खामि सव्वं अदिन्नादाणं जावल्लीवाए अणिसिओहं नेव सयं अदिन्नं गिणहेज्जा नेवत्तेहिं अदिन्नं गिणहंतेवि अत्ते न समणु- जाणामि तंजहा-अरहन्तसक्खियं सिद्धसक्खियं साहुसक्खियं देवसक्खियं अप्पसक्खियं एवं भवइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपचक्खायपाक्कमे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस खलु अदिन्नादाणस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए सव्वेसिं पाणाणं सव्वेसिं भूयाणं सव्वेसिं जीवाणं सव्वेसिं सत्ताणं अदुक्खलणयाए असोयणयाए अजूरणयाए अतिप्पणयाए अपीडणयाए अपरियावणयाए अणुहवणयाए महत्थे महाणुणे महापुरिसाणुचिण्णे परमरिसिदेसिए पसत्थे तं दुक्ख- क्लयाए कम्मक्खयाए मोक्खयाए बोहिलाभाए संसारुत्तारणाए त्तिकट्टु उवसंपज्जित्ताणं विहरामि । तच्छे भन्ते महन्वए उवट्ठिओमि सन्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं ॥

एतच्च सर्वं सूत्रमदचादानाभिलापेन प्राग्वदवसेयं नवरमदचहारिणां वधवन्धनदारिग्रन्यासहरणादयो दोषा भगनीया इत्युक्तं तृतीयं महाव्रतम् ॥ अधुना चतुर्थमाह—

अश्वरे चउत्पे भन्ते भर्त्वा मेहुणाओ वेरमण सव्व भन्ते मेहुण पच्चक्खामि से दिव्व वा माणुसं वा तिरिक्ख-
जोणिय वा नेव सय मेहुण सेविज्जा नेवचेहिं मेहुण सेवावेज्जा मेहुण सेवन्तेवि अत्रे न समणुजाणामि जावज्जीवाए
तिविह तिबिहेणं मणेणं वायाण काएण न करेमि न कारवेमि करन्तपि अन्न न समणुजाणामि तस्स भन्ते पडिक्क-
मामि निन्दाभि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥

अयापरस्मिन् चतुर्थे चतुःसल्ये भदन्त महाग्रते मैथुनाद्विरमण विनेनोक्तमतः सर्वं भदन्त मैथुन मिथुनकर्म प्रत्याख्यामि ।
सेसि तद्यथा-दैव वा मानुष वा तैर्यग्येन वेत्यनेन द्रव्यपरिग्रहः । तत्र देवानामिदं दैव अप्सरोऽमरसन्धीति भावः । मनुष्याणा-
मिदं मानुष स्त्रीपुरुषसत्कमित्यर्थः । तिर्यग्येनो भग्न तैर्यग्येनं वडवाद्यादिप्रभवमित्यर्थः । नेव सयमित्यादि गतार्थे । अत्र च दैव
वेत्यादिना द्रव्यतो मैथुनमुक्तं, अनेन च चतुर्विध मैथुनमुपलक्षितमित्यतस्तद्वक्तुकाम आह-
से मेहुणे चउव्विहे पन्नत्ते तज्जाह-दव्वओ खित्तओ कालओ भावओ । दव्वओ णं मेहुणे रूवेसु वा रूवसहगणसु वा ।
ण खित्तओ ण मेहुणे उट्टलोण वा अट्टेलोण वा तिरियलोण वा । कालओ ण मेहुणे दिया वा राओ वा । भावओ ण
मेहुणे रागेण वा दोसेण वा ॥

तन्मैथुन चतुर्विध प्रज्ञप्तं, तद्यथा-द्रव्यतः १, क्षेत्रतः २, कालतः ३, भावतः ४ । तत्र द्रव्यतो मैथुन रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा
द्रव्येषु भवति, तत्र रूपाणि निर्जीवानि प्रतिमारूपाण्युच्यन्ते, रूपसहगतानि तु सजीवानि पुरुषाद्भनाशरीराणि । भूषणविक्रानि वा
रूपाणि, भूषणसहितानि तु रूपसहगतानि । क्षेत्रतो मैथुन ऊर्ध्वलोके वा मेरुवनपण्डसौधैर्मैथुनानादिषु समवति, अधोलोके वा अधो

ग्रामभवनपतिभवनोदिपु, तिर्यग्लोके वा द्वीपसमुद्राचलादिपु, अथ ऊर्ध्वाधस्तिर्यग्लोकपरिज्ञानार्थमिदमुच्यते— 'इहोर्ध्वाधश्चतुर्दश-
रज्जुप्रमाणस्य सर्वतो वृत्तस्य तिर्यक्स्थाने विचित्रमानस्य वैशाखस्थानस्थितकटिस्थकरयुग्मपुरुषाद्याकृतेलोकस्य बहुमध्यदेशभागे
उर्ध्वाधोऽष्टादशयोजनशतमानस्तिर्यग्लोक उच्यते, तस्य च बहुमध्ये अंगुलासंख्येयभागमात्रलोकाकाशप्रतरा अलोकेन संवर्तिताः
सर्वक्षुल्लकप्रतराः सर्वतो रज्जुप्रमाणाः सन्ति तेषां बहुमध्यवर्त्तिनो द्वयोः क्षुल्लकप्रतरयोर्वहुमध्ये जम्बूद्वीपे रत्नप्रभापृथिव्या बहुसमभू-
भागे मन्दरस्य बहुमध्ये अष्टप्रदेशो रुचकः समस्ति, यतोऽयं दिग्विभागः प्रवृत्त इति, एतत्तिर्यग्लोकमध्यं, एतस्मात्तिर्यग्लोकमध्या-
द्रज्जुप्रमाणक्षुल्लकप्रतरेभ्य उपरि तिर्यगसह्येयांगुलभागवृद्धिरुपरिमुखं चांगुलासंख्येयभागरोह एवास्ति, एवं तिर्यगुपरि चांगुलासं-
ख्येयभागवृद्ध्या तावल्लोकवृद्धिज्ञातिव्या यावदूर्ध्वलोकमध्यं, ततः पुनस्तैनैव क्रमेण संवर्त्तः कर्त्तव्यो यावदुपरि लोकान्तो रज्जुप्रमाण
इति । तिर्यग्लोकमध्यरज्जुप्रमाणक्षुल्लकप्रतरेभ्योऽप्यधस्तात् तिर्यगांगुलासंख्येयभागवृद्धिरधोवगाहेनाप्यांगुलासंख्येयभागवृद्धिरेवं कर्त्त-
व्या, एवमधोलोकस्तावद्वर्द्धयितव्यो यावदधोलोकान्तो द्विधापि सप्तरज्जुप्रमाणो जायते इति । इह च वृद्धा वदन्ति— 'उपरिमुखादधो-
मुखाचांगुलासंख्येयभागाछधुतरस्तिर्यांगुलासंख्येयभागो द्रष्टव्योऽन्यथा लोकवहुत्वप्राप्तेरिति' ये च तिर्यगुपर्यधश्च तुल्यमेवांगुलासंख्ये-
यभागं वृद्धौ वर्णयन्ति, ये च तिर्यगुपर्यधश्च प्रतिप्रतरं प्रदेशवृद्ध्या लोकं वर्द्धयन्ति तदभिप्रायं न विप्रो न चायमागमेऽप्यस्माभिर्दृष्टः
सम्यग्विचिन्त्यं चैतदिति । एवं च स्थिते रुचकादधो यावन्नव योजनशतानि तावत् तिर्यग्लोकः परतस्त्वधोलोक इति, तथा रुचका-
दुपरियावन्नव योजनशतानि यावत् ज्योतिश्चक्रस्योपरितलमित्यर्थः तावत्तिर्यग्लोकः ततः पर (मु) उर्ध्वलोक इति । कुतं प्रसंगेन
प्रकृतमुच्यते । कालतो मैथुनं दिवा वा रात्रौ वा स्यात् । भावतो मैथुनं रागेण वा मायालोभलक्षणेन, द्वेपेण वा कोपमानलक्षणेन, तत्र

मायया मैथुनसम्भवो यथा—

एगो साह एगाए अगरीए सञ्जायसंवन्धो वाहुछुयाये गच्छस्स परियारणाधिरहमलहन्तो नियाडिण गुरु विनवेइ जया ' भयव दुक्खइ मे गाढसुदर ता अणुजाणेह जेण पचासन्नगिहे गन्तूण अहापवत्तगिणा पयावेमि ' गुल्लणावि अवित्रायपरमत्थेण विसज्जिओ गन्तूण अगारि पडिसेविच्चा समागओ भणइ ' उवसन्ता मे वेयणचि ' । लोमेन तु मैथुनसम्भवो अयुनोदाहरणेन भावनीयः—
' तगराए नयरीए अरिहमिच्चो नाम आयरिओ विहरइ तस्स य समीवे दत्तो नाम वाणियओ भदाए मारियाए पुत्तेण य अरह-
न्नएण सद्धि पव्वइओ, सो त खुइय न कयावि भिक्खाए हिंदावेइ, पढमालियाईहि पोसइ, एव च सो सुकुमालो जाओ, साहूण य अप्पचिय ज सो भिक्खाइसु न हिण्डइ, यर खन्तोवरोहेण न तरन्ति किञ्चि भणिउ, अन्नया सो खन्तो कालगओ, तओ साहुहिं तस्स दो तिन्नि दिवसे भच्च दाउ भिक्खाए ओयारिओ, सो सुकुमालसरीरो गिम्हे उवारि हेइया य उज्झन्तो पस्सेयजलकिलिन्नगतो अतीव तण्णाभिभूओ छायाए वीसमन्तो एगाए पउत्थवइयाए वणियमहिलाए नियभवणट्टियाए दिट्ठो, ओरालसुकुमालसरीरोत्ति काउ तीसे (ताहिं) अणुराओ जाओ, तओ चेडीए सदाविच्चा पुच्छिओ—' किं मग्गसिचि ' तेणुत्त—' भिक्खन्ति ' तओ अणाए दवाविचा से य मोयगा, तओ पुणो पुच्छिओ कि निमित्त तुम धम्ममिम करेसि ? , सो भणइ ' सुहनिमिच ' तओ तीए जपिय जइ एव तो माए चेव समाण भोगे भुज्जाहि, मा हत्थगय सुह परिच्चइज्जण अणागयसन्दिद्धसुहासाए अप्पाण किलेसेहेचि ' सोचि उण्णेण तज्जिओ उवसग्गि-
जन्तो य पडिमग्गो पच्छन्ने ठिओ भोगे भुज्जइ, साहुहि य मग्गिओ, न दिट्ठो, पच्छा से माया उम्मतिचा जाया पुत्तसोगेण नयर भमन्ती अरहन्नप विलवन्ती ज जहि शसइ त जहि सन्न भणइ अरहन्नओ दिट्ठोत्ति, एव विलवमाणी भमइ, जावन्नया तेणोलोयज-

गण दिद्धा, पञ्चभिन्नाया, तओ ताहे चैव उयरिच्चा पाएसु पडिओ, सावि तं पेच्छिऊण ताहे चैव सत्यचिच्चा जाया, ताए भन्नाइ-
'पुत्तय पव्वयाहि मा तित्थयरारणमाणं विराहिय दोगगंइ जाहिसि', सो भणइ- 'अम्मो न तरामि दीहकालं संजमं परिवाल्लिं जह
परं गहियसज्जमो खिप्पमणसणविहिणा कालं करेमि' मायाए भणियं- 'एवं करेहि, मा पुत्तय ! असज्जओ भविय संसारसागरे
निम्मज्जाहि यतः- " वरं पवेहुं जलियं हुयासणं, न यात्रि भगं चिरसञ्चियं वयं । वरं हि मच्चू सुविमुद्धकम्मुणो न यावि सीलकू-
खलियस्स जीवियन्ति " पच्छा सो गुरुसगासे आलोइय पडिक्कन्तो समारोवियपञ्चमहव्वयभरो कयाणसणो भविय ताहे चैव तत्त-
सिलायले पाओवगमणं करेइ, मुहुत्तेण सुकुमालसरीरोत्ति नवणियपिण्डो व्व उण्हेण विलीणोत्ति । कोपेन पुनर्यथा एगो साहू गाम-
न्तराओ गुरुसमीवमागच्छन्तो अन्तरा परिव्वाइयं संमुहमिन्ति पेच्छिय एयाए पवयणपच्चयाए वयम्भज्जामिच्ति पदुडिचित्तो तत्थेव
तं पडिसेविच्चा गुरुसगासमागओ कहेइ-जहा 'मए दुट्ठपरिव्वाइयाए वयं भगन्ति' । मानेण पुनर्यथा- 'एगंमि गच्छे एगो तरुण-
समणो मणोहरागिई, तं दट्ठमेगा तरुणमहिला अज्जोववन्ना चिन्तेइ- 'अहो ण्हाणुव्वट्ठणाइविभूसावियारविरयस्सावि इमस्स साहुस्स
लावन्नसिरिच्ति' तओ सा तं वहुसो ओभासेइ, न य सो तमभिलसइ, तओ अन्नया तीए भणियं जहा- 'फुडं तुमं नपुंसगोसि जो
दढाणुरत्तचित्तं मणहरजोव्वणपि मं न माणेसि' तओ साहुणावि संजायाहक्कारेण सा दढं पडिसेवियत्ति । इह च वेदोदयप्रभवत्वा-
न्मैथुनप्रवृत्तेर्वेदोदयसत्ता सर्वत्र समवसेयेति । द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरियं दव्वओ नामेगे मेहुणे नो भावओ । भावओ नामेगे नो
दव्वओ । एगे दव्वओवि भावओवि । एगे नो दव्वओ नो भावओ । तत्थ अरचदुट्ठाए इत्थियाए वला परिभुज्जमाणीए दव्वओ मेहुणे नो
भावओ । मेहुणसन्नापरिणयस्स तदमपचीए भावओ नो दव्वओ । एवं चैव संपचीए दव्वओवि भावओवि । चउत्थो पुण सुन्नोत्ति ।

ज मग इमस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स अहिंसालक्षणस्स सच्चवाहिट्ठियस्स विणयमूलस्स गतिप्पहाणस्स अहिरणसोवन्नियस्स उवसमपभवस्स नववभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्कलीसबलस्स निरिगि-
सरणस्स सपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणगाहिस्स निब्बियारस्स निवितीलक्षणस्स पचमहव्वयजुत्तस्स
असनिहिसचयस्स अयिसवाइयस्स ससारपारगामिस्स निब्बाणगमणपज्जवसाणफलस्स पुवि अण्णाणयाण असवण-
याण अवोहेण अणभिगमेण अभिगमेण वा पमाण रागदोसपडिचद्धयाण बालयाण मोहयाण मदयाण किहुयाण
तिगारवगरुयाण चउक्कसाओवगण पच्चिन्दियवसंहेण पडुप्पन्नभारियाण सायासोम्लमणुपालयतेण इह वा भवे
अन्नेसु वा भवगहणेसु मेहुण सेविय वा सेवाविय वा सेवज्जिन्त वा परेहिं समणुच्चाय त निन्दामि गरिरामि
तिविह तिबिहेण मणेण वायाण काण अईय निन्दामि पटुपन्न सवरेमि अणागय पच्चक्यामि सव्व मेहुण
जावज्जीयाण अणिस्सिओ ह नेव सग मेहुण सेविज्जा नेववेहिं मेहुण सेवाविज्जा मेहुण सेवन्तेवि अन्ने न सम णु-
जाणामि, तज्जा-अरहन्तसखिय सिद्धसखिय साहुसखिय देवसखिय अप्ससखियं एव भवइ भिक्खूवा
भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागर-
माणे वा एस खल्लु मेहुणस्स धेरमणे हिण सुहे खमे निस्सेसिण आणुगामिण (पारगामिण) सव्वेसि पाणाणं सव्वेसि
भूयाण सव्वेसि जीवाण सव्वेसि सत्ताण अदुक्खणयाण असोयणयाण अजरणयाण अतिप्पणयाण अपीडणयाण
अपरियावणियाए अणोदवणयाए महत्थे महागुणे मराणुभावे महापुरिसाणुचिण्णे परमरिसिदेसिए पसत्थे त दुक्ख-

याए कम्मचखयाए मोक्खयाए बोद्धिभाए संसारुत्तरणाए त्तिक्कट्टु, उवसंपज्जित्ताणं विहरामि । चउत्थे भंते महव्वए उवट्ठिओमि सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं ॥

एतत्सकलमपि स्वं गतार्थम् । दोषाश्चेहाव्रतासेविनां वधवन्धनायशःकीर्तिपण्डकत्ववन्धयत्ववैधव्यादयो वाच्याः । इत्युक्तं चतुर्थे महाव्रतमधुना पञ्चममाह—

अहावरे पंचमे भन्ते महव्वए परिगगहाओ वेरमणं, सव्वं भन्ते परिगगहं पच्चक्खामि, से अप्पं वा वहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमन्तं वा, नेव सयं परिगगहं परिगिण्हेज्जा नेववेहिं परिगगहं परिगिण्हविज्जा परिगगहं परिगिण्हन्ते वि अन्ने न समणुजणांमि जावज्जीयाए त्तिविहं त्तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंमि अन्नं न समणुजणांमि तस्स भन्ते पडिक्कमांमि निन्दामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

अथापरस्मिन् पञ्चमे भदन्त ! महाव्रते किमित्याह—परिगृह्यते स्वीक्रियत इति परिग्रहो धनधान्यहिरण्यादिस्तस्माद्विरमणं भगवतोक्तमतः सर्वं भदन्त ! परिग्रहं ग्रत्याख्यामि । सेति तद्यथा—अल्पं वा बहु वा अणु वा स्थूलं वा चित्तवद्वा अचित्तवद्देश्येन द्रव्यपरिग्रहः, व्याख्या तु पूर्ववत्, नेन सयमित्याद्यणि पूर्ववदेव । अत्र चाल्पं वेत्यादिना द्रव्यपरिग्रह उक्तः, अनेन चतुर्विधपरिग्रह उपलक्षित इत्यतस्तदभिधानायाह—

से परिगगहे चउव्विहं पन्नत्ते तंजहा—दव्वओ भावओ । दव्वओ णं परिगगहे सच्चित्ताचित्तमीसेसु दव्वेसु, खेत्तओ णं परिगगहे लोए वा अलोए वा, कालओ णं परिगगहे दिया वा राओ वा, भावओ णं

परिग्रहे अप्यग्रे वा मत्तग्रे वा रागेण वा दोसेण वा ।

स परिग्रहश्चतुर्विधः प्रज्ञस्तत्तथा-द्रव्यतः ४, तत्र द्रव्यतः सर्वद्रव्येषु आकाशादिसर्वपदार्थेषु यदाह चर्णिकारः-“गामघरङ्गणा-
इपएसेसु ममीकरणाओ आगासपरिग्रहो, चङ्गमणपएसममीकारकरणाओ धम्मदव्वपरिग्रहो, ठाणनिसीयणतुयट्ठणपएसममीकारकर-
णाओ अधम्मपरिग्रहो, मायापिइमाइएसु जीवेसु ममत्तकरणाओ जीनदव्वओ परिग्रहो, हिरण्णसुवन्नाइएसु दव्वेसु ममत्तकरणाओ
योगलदव्वपरिग्रहो, सीउण्हवरिसकालेसु रिउछके वा अन्नपरसुच्छियस्स कालपरिग्रहोचि ” क्षेत्रतः परिग्रहो लोके वाज्जोके वा
लोकालोकाग्राशममत्वकरणादिति भावः । सब्वलोएचि क्वचित्पाठः सङ्गतथायं ग्रन्थान्तरैः सह सवादात् । कालतः परिग्रहो दिवा
वा रात्रौ वा दिनरात्र्यभिलाषादित्यर्थः, पठ्यते च-“रयणिमभिसारियाओ, चोरा परदारिया य इच्छन्ति । तालापरा सुभिक्षवहुधन्ना
केइ दुभिक्षर ” दिनरात्र्यधिकरणविवक्षया वा कालपरिग्रहो भावनीयः । भावतः परिग्रहोऽव्यपेक्षे वाऽल्पमूल्ये महार्थे वा बहुमूल्ये
द्रव्ये रागेण वाभिन्त्यङ्गलक्षणेन द्वेयेण वा अभीतिलक्षणेन अन्यद्वेयेत्यर्थः । द्रव्यादिचतुर्भङ्गी पुनरिय दव्वओ नामेगे परिग्रहे नो
भावओ । भावओ नामेगे नो दव्वओ । एगे दव्वओवि भावओवि । तत्थ अरत्तुइस्स धत्तोवगरण
दव्वओ परिग्रहो नो भावओ । सुच्छियस्स तदसपत्तीए भावओ नो दव्वओ । एव चेन सपत्तीए दव्वओवि भावओवि ।
चरमभङ्गो पुण सुओ ।

जं मए इमस्स धम्मस्स केवलपन्नत्तस्स अहिंसालक्खणस्स सच्चवाहिट्ठियस्स विणययमूलस्स खंतिप्पहाणस्स अहिरन्नसोवणिण्यस्स उवसमप्पभवस्स नवबंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खवाचित्तिस्स कुक्खवीसंबलस्स निरग्गि-
सरणस्स संपक्खालियस्स चत्तदोसस्स गुणगाहिस्स निव्वियारस्स निवित्तिक्खणस्स पंचमहव्वयजुत्तस्स
असंनिहिस्सञ्चयस्स अविंसंवाइयस्स संसारपारगामिस्स निव्वाणगमणपज्जवसाणफलस्स पुब्बिं अन्नाणयाए असवण-
याए अचोहिए अणभिगमेणं अभिगमेण वा पमाएणं रागदोसपडिबद्धयाए बालयाए मोहयाए मन्दयाए किड्डयाए
तिगारवगरुयाए चउक्कसाओवगएणं पञ्चिन्दिओवसट्टेणं पडुप्पन्नभारियाए सायासोक्खमणुपालयंतेणं इहं वा भवे
अन्नेसु वा भवग्गहणेसु परिग्गहो गहिओ वा गाहाविओ वा धिप्पंतो वा परेहिं समणुच्चाओ तं निन्दामि गरिहामि
तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं अईयं निन्दामि पडुपन्नं संवरेमि अणागयं पच्चक्खामि सव्वं परिग्गहं
जावज्जीवाए अणिस्सिओहं नेव सयं परिग्गहं परिग्गिण्हेज्जा नेवन्नेहिं परिग्गहं परिग्गिण्हेज्जा परिग्गहं परिग्गिण्हेज्जा वि
अन्ने न समणुजाणामि, तंजहा-अरहन्तसक्खियं, सिद्धसक्खियं, साहुसाक्खियं, देवसक्खियं, अप्पसक्खियं, एवं भ-
वइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहपच्चक्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वासुत्ते
वा जागरमाणे वा एस खलु परिग्गहस्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए (पारगामिए) सव्वेसिं पा-
णाणं, सव्वेसिं भूयाणं, सव्वेसिं जीवाणं, सव्वेसिं सत्ताणं, अदुक्खणयाए, असोयणयाए, अजूरणयाए, अतिप्पणयाए,
अपीडणयाए, अपरियावणयाए, अणोदवणयाए; महत्थे महागुणे महाणुभावे महापुरिसाणुचिण्णे परमरिसिदेसिए

पसत्ये तं दुक्लक्लयाण कम्मक्लयाण मोक्खाण बोहिलाभाण ससारुत्तराणाए चिकटु, उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ।
पञ्चमे भन्ते महब्बए उवट्ठिओमि सब्बाओ परिग्गहाओ वेरमणं ।

एतदपि छत्र पूर्वव्याख्येय, दोषोद्बेह परिग्रहिणा वधवन्धनमारणदु खितत्वनरकगमनादयो वाच्याः । इत्युक्तं पञ्चम महाव्रत
साग्रत पष्ठ न्तमाह—

अहावरे छट्ठे भन्ते वए राईभोगणाओ।वेरमण, सब्ब भन्ते राईभोगण पच्चम्हामि, से असण वा, पाण था, खाहम
वा, साहम वा, नेव सय राइ भुजेज्जा नेवझेहि राइ भुज्जावेज्जा राइ भुज्जन्ते वि अण्णे न समणुजाणामि जायज्जीवाए
त्तिविह त्तिविहेण मणेण वायाए काएण न करेमि न कारवेमि करतंमि अन्न न समणुजाणामि तस्स भन्ते पडिक्क-
मामि निन्दामि गरिहामि अप्पाण बोसिरामि ।

अथापरस्मिन् पष्ठे भदन्त ! त्रे किमित्थाह—रात्रिभोजनात् रात्रौ गृह्णाति रात्रौ भुक्ते । रात्रौ गृह्णाति दिवा भुक्ते । दिवा गृह्णाति
रात्रौ भुक्ते । दिवा गृह्णाति दिवा भुक्ते सनिधिपरिमोगे । इत्येवविधमङ्गचतुष्कस्वरूपाभिशाभ्यवहाराद्विरमणं भगवतोक्तमतः सर्वं
भदन्त ! रात्रिभोजन प्रत्याख्यामि, तद्यथा—असन वा पानं वा खाद्य वा इत्यनेन द्रव्यपरिग्रहः । तत्राप्यत इत्यशनमोदनादि,
पीयते इति पान मृद्विकापानादि, खाद्यत इति खाद्यं खर्जुरादि, खाद्यत इति खाद्य ताम्बूलादि । एतच्च नैव स्वय रात्रौ भुजे, नैवान्यै
रात्रौ भोजयामि, रात्रौ भुज्जानानप्यन्यान्न समनुजानामीत्येतत् यावज्जीवमित्यादि च भावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । अत्राशन वेत्यादिना
द्रव्यतो रात्रिभोजनमुक्तं, अनेन च चतुर्विध रात्रिभोजनमुपलक्षितम् इत्यतस्तदभिधातुमाह—

से राईभोगणे चउव्विहे पन्नत्ते तंजहा-दव्वओ, खेत्तओ, कांलओ, भावओ णं राईभोगणे, असणे वा, पाणे वा, खाइमे वा, साइमे वा, खित्तओ णं राईभोगणे-सययखित्ते, कालओ णं राईभोगणे-दिया वा राओ वा, भावओ णं राईभोगणे, तित्ते वा, कहुए वा, कषाए वा, लवणे वा, रागेण वा, दोसेण वा ।

तद्रात्रिभोजनं चतुर्विधं प्रज्ञप्तं तद्यथा-द्रव्यतः ४, तत्र द्रव्यतो रात्रिभोजनं अशने वा पाने वा खाद्ये वा स्वाद्ये वा, क्षेत्रतो रात्रिभोजनं समयेन कालविशेषेणोपलक्षितं क्षेत्रं समयक्षेत्रमर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रलक्षणं तस्मिन् संभवति, न परतः, मनुष्यलोकप्रसिद्धदिनरजन्यभावात्, कालतो रात्रिभोजनं दिवा वा सन्निधिपरिभोग इत्यर्थः रात्रौ वा रजन्यां वा, भावतो रात्रिभोजनं भवति केत्याह-तित्ते वा चिर्भिण्टिकादौ, कहुके वा आर्द्रकतेमनादौ, कषाये वा वल्लादौ, अम्ले वा तक्रारनालादौ, मधुरे वा क्षीरदध्यादौ, लवणे वा प्रकृतिक्षारे तथाविधजलशकादौ, लवणोत्कटे वा अन्यस्मिन् द्रव्ये, रागेण वाभिष्वङ्गलक्षणेन, द्वेषेण वा अनभिष्वङ्गलक्षणेनेति क्वापीदं पदद्वयं न दृश्यत एव । द्रव्यादि चतुर्भङ्गी पुनरियं-दव्वओ नामेगे राइ भुज्जई नो भावओ । भावओ नामेगे नो दव्वओ । एगे दव्वओवि भावओवि । एगे नो दव्वओ नो भावओ । तत्थ अणुग्गए स्सरिए उग्गओत्ति अत्थमिए वा अणत्थमिओत्ति अरत्तदुट्ठस्स, कारणाओ रयणीए वा भुज्जमाणस्स दव्वओ राईभोगणं नो भावओ । राईए भुज्जामिति मुच्छियस्स तदसंपत्तीए भावओ नो दव्वओ । एवं चैव संपत्तीए दव्वओवि भावओवि । चउत्थभंगो सुन्नो ।

जं मए इमस्स धम्मस्स केवल्लिपन्नत्तस्स अहिंसालक्खणस्स सच्चवाहिट्ठियस्स विणयमूलस्स खंतिप्पहाणस्स अहिरणसोवन्नियस्स उवसमप्पभवस्स नववंभचेरगुत्तस्स अपयमाणस्स भिक्खावित्तिस्स कुक्खीसंयलस्स निरग्गि-

सरणत्स सपक्खालियत्स चत्तदोसत्स गुणगारियत्स निव्वियारत्स निवित्तिलक्खणत्स । पञ्चमहव्वयजुत्तस्स असनिहिसञ्चयत्स अविस्वाइत्स ससारपारगामियत्स निव्वानगमणपञ्चवसाणफलत्सपुब्बि अन्नाणयाए असवणयाए अयोहिए अणभिगमेण अभिगमेण वा पमाणा रागदोसपडिबद्धयाए बालयाण मोहयाए मन्दयाण किङ्कियाए तिगारवगरुपयाण चउक्कसाओवगएण पच्चिन्दिओवसट्ठेण पडिपुन्नभारियाण सायासोक्खमणुपालयन्तेणइ ह वा भवे अन्नेसु वा भवगगहणेसु राईभोयण भुजिय वा भुञ्जाविय वा सुञ्जन्तं वा परेहिं समणुन्नाय त निन्दामि गरिहामि तिविह तिविहेण मणेण धायाण काण्ण अईय निन्दामि पडुप्पन्न सवरेमि अणागय पच्चक्खामि सव्व राईभोयणं जावल्लीवाण अणित्तिओए नेव सय राई भुञ्जेज्जा नेवनेहिं राई भुञ्जावेज्जा राई भुञ्जते वि अन्ने न समणुज्जाणामि, तंजहा-अरिहन्तसक्खिय, सिद्धसक्खिय, साहुसक्खिय, देवसक्खिय, अप्ससक्खिय, एव भवइ भिक्खू वा भिक्खुणी वा सजयविरयपडिहपच्चक्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा एस्स खल्ल राईभोयणत्स वेरमणे हिए सुहे खमे निस्सेसिए आणुगामिए सव्वेसिं पाणाणं, सव्वेसिं भूयाण, सव्वेसिं जीवाणं, सव्वेसिं सत्ताणं, अदुक्खणयाण, असोयणयाए, अजूरणयाए, अतिप्पणयाए, अपीडणयाए, अपरियावणयाए, अणोइवणयाए, महत्थे महागुणे महाणुभावे महापुरिसाणुचिन्ने परमरिसिदेसिए पसत्थे ता दुक्खलक्खयाण कम्मखयाए मोक्खाए बोहिलाभाण ससारुत्तारणाए त्तिकट्ठ, उवसपज्जिताणं विहरामि । छट्ठे भन्ते वाए उवट्ठिओमि सव्वाओ राईभोयणाओ वेरमणं ।

एतत्सर्वं सकलमपि प्राग्वत्, एतच्च रात्रिभोजनव्रतं प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थयोः क्रजुजडवक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्योपनाथं महाव्रतोपरि पठितं, मध्यमतीर्थकरतीर्थे पुनः क्रजुप्राज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुणवर्गो इति । दोषाश्चेह रात्रिभोजिनां पिपीलिकाशलभादिसत्त्वविनाशादयो वाच्याः । इत्युक्तं पष्ठं व्रतमथ समस्तव्रताभ्युपगमख्यापनायाह—

इच्छेयाइं पञ्च महन्वयाइं राईभोग्यवेरमणच्छुइं अत्तहियट्ठयाए उवसंपज्जित्ताणं विहरामि ।

इत्येतान्यनन्तरोदितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिभोजनविरमणपष्ठानि किमित्याह—अत्तहियट्ठयाएत्ति आत्मने जीवाय हित आत्महितो मोक्षस्तदर्थं आत्महितार्थाय, अनेनान्यार्थं तत्त्वतो व्रताभावमाह—तदभिलागानुमत्या हिंसादावनुमत्यादिभावात् । उप सामीप्येन संपद्वांगीकृत्योपसम्पद्य विहरामि सुसाधुविहारेण वर्त्तेज्जहं, तदभावेऽङ्गीकृतानामपि व्रतानामभावप्रसंगादिति । कृता महाव्रतोच्चारणा, साम्प्रतं महाव्रतानामेव यथाक्रममतिचारानुपदर्शयितुमाह—

अप्पसत्त्या य जे जोगा परिमाणा य दारुणा । पाणाइवायस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे । १ । रूपकम् ।

अप्रसस्ता हिंसाहेतुत्वादसुन्दराशब्दो वक्ष्यमाणपदापेक्षया समुच्चयार्थः, ये केचन योगा अयतचंक्रमणभाषणादयो व्यापाराः, परिणामाश्च भूतधाताद्याध्यवसायाश्च पूर्वपदापेक्षया समुच्चये, दारुणा रौद्राः, प्राणातिपातस्य प्राणि(प्राण)प्रहारस्य, विरमणे निवृत्तावेवोऽयमुक्तो भगवद्भिः प्रतिपादितोऽतिक्रमोऽतिचार इति मत्वा तान् परिहरेदितिभावः । एवमुत्तरत्रापि भावना कार्या । द्वितीयव्रतमधिकृत्याह—

तिन्वरागा य जा भासा तिन्वदोसा तहेव य । सुसावायस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे ॥ २ ॥

तीव्ररागा उत्कटविषयानुबन्धा या काचिद्भाष्यत इति भाषा भारती, तीव्रद्वेषा उग्रमत्सरा, तथैव चेति समुच्चयपूरणार्थान्यव्ययानि मृगानादस्य पितृयभाषणस्य, विरमणे विरतावेयोऽय उक्तो जिनैर्गदितो, उतिक्रमो देशमद्भः सर्वभद्रो वेति भावः ।

तृतीयव्रतमाश्रित्याह—

उग्रत् च अजाइत्ता अविदिणो य उग्रगेह । अदिण्णादाणस्स वेरमणे णस्स वुत्ते अइक्कमे ॥ ३ ॥

अवगृह्यत इत्यवग्रह आश्रयस्तमयाचित्वा तस्मात् स्वामिनः स्वामिसन्दिष्टाद्वा सकाशादननुज्ञाप्य तत्रैव यदवस्थानमिति गम्यते, तथा अविदितो वाऽवग्रहस्वामिनाऽवितर्किणोऽवग्रहे प्रतिनियताऽवग्रहमर्यादाया बहिरित्यर्थः यथेष्टनमिति वाक्यशेषः । अदत्तादानस्य विरमणे एव उक्तोऽतिक्रमो विराघनेत्यर्थः । चतुर्थव्रतमङ्गीकृत्याह—

सङ्घारुत्वारसागन्धाफासाणं पवियारणा । मेहुणस्स वेरमणे णस्स वुत्ते अइक्कमे ॥ ४ ॥

आकारस्येहागमिकत्वात् शब्दाश्च प्रक्रमोद्वेषुवीणाकामिनीसमुत्थरुलब्धतयः, एव रूपाणि च ललनादिमनोहराकृतयः, रसाश्च मधुरादिविशिष्टास्वादाः, गन्धाश्च सक्चन्दनादिदिव्यपरिमलाः, स्पर्शाश्च मृदुतुलीयोपिदङ्गादिस्पर्शास्ते तथा, तेषां प्रविचारणा रागात्प्रतिसेवना, मैथुनस्याब्रह्मासेवनस्य, विरमणे एव उक्तोऽतिक्रमोऽतिचिचारस्तत्सादेतान् कुर्यादिति हृदयमिति । परिग्रहव्रतमङ्गीकृत्याह—

इच्छा मुच्छा य गेही य कङ्घा लोभे य दारुणे । परिगहस्स वेरमणे एस वुत्ते अइक्कमे ॥ ५ ॥

इच्छा मूर्च्छा च शृद्धिश्च काक्षा लोभश्च दारुण इत्येकार्थानि अबुधबोधनायोपन्यस्तानि । अथवा-इच्छा अनागतान्यतरार्थप्रार्थना, मूर्च्छा च हतातीतनष्टपदार्थशोचना शृद्धिश्च विद्यमानपरिग्रहप्रतिबन्धः, अप्राप्तनिविधयर्थप्रार्थना काक्षा तद् रूपो लोभः काक्षालोभश्च,

चशब्दाः समुच्चये किंविशिष्टो ? दारुणस्तीव्रः, परिग्रहस्य विरमणे एव उक्तोऽतिक्रम इति पूर्ववत् ॥ पृष्ठततमुररीकृत्याह—

अईमत्ते च आहारे सूरलेत्तो य संकिए । राईभोगणस्स वेरमणे एस बुत्ते अइक्कमे ॥ ६ ॥

साधूनां हि कवलापेक्षया भोजनमानमिदं यदुत “वत्तीसं किर कवल आहारो कुच्छिपूरओ भणिओ । पुरिसस्स महिलियाए अट्ठावीसं भवे कवला ” पद्भागकल्पितजठरापेक्षया त्विदं—“अद्दं असणस्स सर्वजणस्स कुज्जा दवस्स दो भागे । चाउयवियारणट्ठा छवभागं ऊणगं कुज्जा ” ततश्चास्माच्छास्त्रीयभोजनप्रमाणादधिकोऽतिमात्रश्च पूर्ववदाहारो भोजनं भुक्त इति गम्यते, दिवापि हि समधिकभोजने कृते रात्रौ भुक्तान्नगन्धोदाराः प्रजायन्ते, वमनं वा कदाचित्, तत्रच रात्रिभोजनदोषः समुद्भित्तगलने च प्रभूततरा दोषा इति, सूरस्यादित्यस्य क्षेत्रम् उदयास्तलक्षणं नभःखण्डं सूरक्षेत्रं तस्मिन् शङ्किते उदयक्षेत्रमागतौ वा न वा, अस्तदेशं प्राप्तौ वा न वा दिनकर इत्यारेकिते आहारो भुक्त इति वर्त्तते । रात्रिभोजनस्य विरमणे उक्तोऽतिक्रम इति व्याख्यातमेव दर्शिता महाव्रतेष्वतिचाराः । साम्प्रतं यथा तान्येवातिचाररहितानि परिपालितानि भवन्ति, तथा दर्शयितुमाह—

दंसणनानचरित्ते अविराहिता ठिओ समणधम्मै । पढमं वयमणुरक्खे विरया मो पाणाइवायाओ ॥ १ ॥

दंसणनानचरित्ते अविराहिता ठिओ समणधम्मै । वीयं वयमणुरक्खे विरया मो सुसावायाओ ॥ २ ॥

दंसणनानचरित्ते अविराहिता ठिओ समणधम्मै । तहयं वयमणुरक्खे विरया मो अदिन्नादाणाओ ॥ ३ ॥

दंसणनानचरित्ते अविराहिता ठिओ समणधम्मै । चउत्थं वयमणुरक्खे विरया मो मेहुणाओ ॥ ४ ॥

दसणनाणचरित्ते अत्रिराहिच्चा ठिओ समणघम्मो । पञ्चम वयमणुरक्खे विरया मो परिगाराओ ॥ ५ ॥
दमणनाणचरित्ते अबिराहिच्चा ठिओ समणघम्मो । छट्ठ वयमणुरक्खे विरया मो राईभोयणाओ ॥ ६ ॥

दर्शनं च सम्यग्दर्शनं ज्ञानं चाभिनिर्गोधिऋदि चारित्रं च सामायिरूदि दर्शनज्ञानचारित्राणि कर्मतापत्रानि, अविराध्य अख-
ण्डितानि परिपाल्य, विराधना च ज्ञानदर्शनयोः प्रत्यनीकतादिलक्षणा पञ्चविधा यदाह—“नाणपण्डिणीयनिह्ववञ्चासायणतदन्तरायं च ।
कुणमाणस्सइयारो नाणविसवायजोगं च” ॥ तत्र ज्ञानप्रत्यनीकता पञ्चविधज्ञाननिन्दया तद्यथा—आभिनीवोधिकज्ञानमशोभनं यतस्तद-
वगतं ज्ञानं रदाचिदन्पथेति, श्रुतज्ञानमपि शीलविकल्पाकिञ्चित्करत्वादशोभनमेव, अवधिज्ञानमप्यरुपिद्रव्यगोचरत्वादसाधु, मन-
पर्यायज्ञानमपि मनुष्यलोकावधिपरिच्छिन्नगोचरत्वादशोभनमेव, केवलज्ञानमपि समयभेदेन दर्शनज्ञानप्रवृत्तेरेकसमये अकेवलत्वादशोभन-
मिति । दर्शनप्रत्यनीकता तु क्षायिरूदर्शनोऽपि श्रेणिरूदयो नररूपगता इत्यतः किं दर्शनेनेति निन्दया । निह्वयो व्यपलापः, स
च ज्ञानस्यान्यसंज्ञाश्रीतमन्य व्यपदिशतो जायते, दर्शनस्यापि सम्मत्यादिदर्शनप्रभावकशास्त्राण्यधिष्ठत्यैवमेव द्रष्टव्यम् । अत्या-
ज्ञातना तु ज्ञानस्य “क्वाया यया य ते चिय ते चेव यमाय अप्पमाया य । मोक्खाहिगारियाणं जोइसजोणीहि किं कज्ज” दर्शनस्य
तु भिन्नेभिः समत्यादिभिः कलहास्वाध्यायिकादिभिः करोति । ज्ञानविसवाद्योगोऽकालस्या-
ध्यायादिना दर्शनमिसादयोगस्तु शङ्कराक्षादिनेति । चारित्रविराधना पुनः साधयोगानुमत्यादिलक्षणा विचित्रेति । एतान्यत्रिराध्य
किमित्याह—स्थितः समारूढः सन् क्वेत्याह—श्रमणधर्मे श्रमणानां साधूनां धर्मः धान्त्यादिलक्षणः समाचारः तस्मिन् किं करोमी-
त्याह—प्रथममाद्यं तत् यमम्, अणुरक्खेति अनुरधाभिः सर्वोपतिचारिपरिहितं पालयाभिः क्रिविशिष्टं इत्याह—परिया मोत्ति वचनस्य

व्यत्ययाद्विरस्तोस्मि निवृत्तोऽहं कस्मात्प्राणातिपाताजीवधादिति । एवमन्यदपि द्वितीयादित्रताभिलाषिभ्यपञ्चकमेतदनुसारेण
समवसेयमिति । अथ प्रकारान्तरेणापि महाव्रतरक्षणमभिधातुमाह—
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । पढमं वयमणुरक्खे विरया मो पाणाइवायाओ ॥ १ ॥
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । वीयं वयमणुरक्खे विरया मो सुसावाया (अलियनयणा)ओ । २ ।
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । तइयं वयणमणुरक्खे विरया मो अदिन्नादाणाओ ॥ ३ ॥
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । चउत्थं वयमणुरक्खे विरया मो मेहुणाओ ॥ ४ ॥
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । पञ्चमं वयमणुरक्खे विरया मो परिग्गहाओ ॥ ५ ॥
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । छट्ठं वयमणुरक्खे विरया मो राईभोयणाओ ॥ ६ ॥
आलयविहारसमिओ जुत्तो गुत्तो ठिओ समणधम्ममे । तिचिहेण अप्पमत्तो रक्खामि महब्बए पंच ॥ ७ ॥ सू० ७ ॥

आलयेति सूचकत्वादालयवर्त्ती, सकलकलङ्कविकलनिलयनिषेधीत्यर्थः । एवं विहारति यथोक्तविहारेण विहरन् । तथा ईर्या-
दिसमितिपञ्चकेन समितः । तथा युक्तो नागन्याह्वानभूशयनादन्तपवनशिरस्तुण्डमुण्डनभिक्षाभ्रमणक्षुत्पिपासाशीतातपादिसहनगुरूकु-
लवसनदिलक्षणैः श्रमणगुणैः समन्वितः । तथा गुप्तिवयेण गुप्तः, स्थितो व्यवस्थितः, श्रमणधर्मे क्षान्त्यादिके यत्यनुष्ठाने, प्रथममाद्यं

नत यमम् अनुरक्षामि सदातिचारविरहित णालयामि, विरयामोचि वचनव्यत्ययाद्विरतोऽस्मि(निवृत्तोऽस्मि) प्राणातिपातात्, इत्येव शेषद्वयान्यपि द्वितीयादित्रयताभिलाषेन नेतव्यानि, नवर सप्तमद्युक्तस्योचराद्धेविशेषो यथा त्रिभिधेन मनोवाकापलक्षणेन करणेनाप्रमत्तः सुप्रणिहितः, रक्षामि स्वजीवितमिवादरेण णालयामि महान्तान्युक्तलक्षणानि पञ्चेति पञ्चसख्यानीति । इदानीमेकाधेकोत्तरधृष्टिकानां दशान्तानां शुभाशुभस्थानानां परिवर्जनाङ्गीकारकरणद्वारेण महान्तपरिरक्षणामिधानायाह—

सावज्जजोगमेग मिच्छत ग्यमेव अन्नाण । परिवज्जतो गुत्तो रक्खाभि मरब्बण पञ्च ॥ १ ॥

अवद्य पाप सहायेन यो वर्तते स सावद्य. सचासौ योगश्च व्यापारः सावद्ययोगस्तमेकमेकमेद सकलनिन्द्यकर्मणा सावद्ययोगत्वा-
न्यभिचारादिति । तथा मिथ्या इत्येतस्य भागो मिथ्यात्व, मिथ्यात्वमोहनीयकर्मोदयजन्यो विपर्यस्ताध्यवसायरूपो जीवपरिणामस्त-
न्निमित्तलौकिकदेवतादिवन्दनादिक्रिया च तदेकम् आभिग्रहिकानाभिग्रहिकाभिनिवेशिकानाभोगिकसाद्ययिकमेदात्यञ्चविधमपि उपा-
धिमेदतो बहुतरमेदमपि वा विपर्ययसाम्यादेकप्रकारम् । तथा एवचि अनुस्वारलोयादेवं मिथ्यात्ववदेकाविधमित्यर्थः । अत्राणंति नञः
कुरसार्थत्वात् कुत्तिसत् ज्ञानमज्ञान सद्ययविपर्ययानध्यवसायात्माकोज्ञानावरणदर्शनावरणकर्मोदयप्रभवो जीवस्यावबोधपरिणामस्तत्प्रम-
वग्रन्थविशेषाच्च तदप्ययुक्तक्रमेणानेकविधमप्यवबोधसामान्यादेकाविधमिति । किमित्याह—परिवज्जयन् परिहरन् गुत्तो मनोवचन
शरिरैः सट्टतः सन्, रक्षामि सुनिशुद्धानि यरिपालयामि महान्तान्युक्तलक्षणानि पञ्चेति पञ्चसख्यानीति । तथा—

१ मध्यवरोध० प्र० ।

अणवज्जजोगमेगं सम्मत्तं एगमेव नाणं तु । उवसम्पन्नो जुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ २ ॥

अनवद्ययोगं कुशलानुष्ठानम् एकं सकलकुशलानुष्ठानानामनवद्ययोगत्वाव्यभिचारादेकप्रकारं । तथा सम्यक्त्वमिति सम्यक्शब्दः प्रशंसार्थः, सम्यगित्येतस्य भावः सम्यक्त्वं, दर्शनमोहनीयक्षयक्षयोपशमोपशमाविर्भूता जिनोक्ततत्त्वश्रद्धानरूप आत्मपरिणामस्तच्चोपाधिभेदाने-
कप्रकारमपि श्रद्धानसामान्यादेकमेव, एकप्रकारमेव एकजीवस्य चैकदैकरैव भावादिति । तथा नाणं तुत्ति तुशब्दस्याप्यर्थत्वात् ज्ञा-
नमप्येकविधमेव, तत्र ज्ञायन्ते, परिच्छिद्यन्ते अर्था अनेनेति ज्ञानमात्रणक्षयक्षयोपशमादिसमुत्पन्नो मतिश्रुतादिविकल्पात्मको जीव-
स्यावबोधपरिणामः, तच्चेकमेववबोधसामान्यादेकमुपयोगोपापेक्षया वा तथाहि—लब्धितो बहूनां बोधविशेषाणामेकदा संभवेऽप्युप-
योगत एक एव सम्भवत्येकोपयोगत्वाजीवानामिति । नन्ववबोधसामान्यात्सम्यक्त्वज्ञानयोः कः प्रतिविशेषः । उच्यते?, रुचिः—सम्यक्त्वं
रूचिकारणं तु ज्ञानं यथोक्तं “नाणमवाययिईओ दंसणमिड्डं जहोग्गहेहाओ। तह तत्तरुई सम्मं रोइज्जई जेण तं नाणं” एतत्किमित्याह-
उपसंपन्नः—प्रतिपन्नो युक्तः श्रमणगुणैः रक्षामि, पालयामि महाव्रतानि भणितस्वरूपाणि पञ्चेति पञ्चमंख्यापरिच्छिन्नानीति । तथा
दो चेव रागदोसे दुन्नि य झणाइ अट्टरोदाइ । परिवज्जंतो गुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ ३ ॥

द्वावेव द्विसंख्यावेव कावित्याह—रागश्च द्वेषश्च रागद्वेषौ तत्र अनभिव्यक्तमायालोभलक्षणभेदस्वभावमभिव्यङ्गमात्रं रागः, अनभिव्य-
व्यक्तक्रोधमानलक्षणभेदस्वभावमग्रीतिमात्रं तु द्वेषः तौ परिवर्जयन्नितियोगः । तथा द्वे च द्विसंख्ये च ध्यायते—चिन्त्यते—
वस्त्वाभ्यमिति ध्याने, ध्याति वा ध्याने, अन्तर्मुहूर्त्तमात्रकालमेकाग्रचित्ताध्यवसाने यदाह—“अन्तोमुहुचमिच्चं चित्तावत्थाणमेगवत्थुं

१ चिरनिस्वरूपाणि प्र० ।

मि । छउमत्प्राणं ज्ञाण जोगनिरोहो जिण्ण तु "ते एव नामग्राहमाह-आर्त्तं च रौद्र चार्त्तरीदे तत्र श्रुत दुःख तस्य निमित्त, तत्र वा भव,
क्रान्ते वा पीडिते प्राणिनि भवमात्तं तच्चात्मनो ज्ञाना शुब्दरूपरसगन्धस्पर्शलक्षणा विषयाणा तदाश्रयभूतवायसादिवस्तूना वा समुपन-
ताना मिश्रयोगप्रणिधान, भाविना चाऽसप्रयोगचिन्तनम् ॥१॥ एव शूलशिशिरोरोगादिवेदनाया अपि विप्रयोगं प्रार्थनम् ॥२॥ इष्टशब्दादिवि-
षयाणां सातवेदनायाश्चात्रियोगसप्रयोगप्रार्थनम् ॥३॥ देवेन्द्रचक्रवर्त्यादिमन्त्रव्युद्धिप्रार्थनं च ॥४॥ शोकाक्रन्दनस्वदेहताडनविलपनादिल-
क्षणलक्ष्य तिर्यग्गतिगमनकारण विवेकम् । तथा रोदयतीति रुद्र आत्मैव तस्य कर्म रौद्र, तदपि सत्त्वेषु वधवधचन्धनदहनाङ्कनमारणादि
प्रणिधानम् ॥ १ ॥ पैशून्यासत्यामैवभूतभूतयातादिवचनचिन्तनम् ॥ २ ॥ तीव्रक्रोषलोभाबुल भूतोपघातपरायण परलोकापायनिरपेक्ष
परद्रव्यहरणप्रणिधानम् ॥ ३ ॥ सर्वाभिष्टङ्कनपर परोपघातपरायण शब्दादिविषयसाधकद्रव्यसरक्षणप्रणिधानम् ॥४॥ उत्सन्नधादिग-
म्य नरकगतिगमनकारण समवसेयम् । एते च किमित्प्राह-परिवर्जयन् गुप्तं सन् रक्षामि महाव्रतानि यञ्चेति । तथा—

दुर्विचरित्तथम्म दुश्चि य ज्ञाणाइ धम्मसुफाह । उवसपन्नो जुत्तो रक्खामि महब्बण पञ्च ॥ ४ ॥
द्विविध देवसर्गचारित्रमेदाद्विप्रकार चर्यते मुमुक्षुभिरासेव्यते तदिति, चर्यते वा गम्यतेऽनेन निर्वृताविति चरित्रं, अथवा चयस्य
कर्मणा रिक्तीकरणश्चरित्र निरुक्तन्यायादिति चारित्रमोहनीयक्षयाद्याविर्भूत आत्मनो विरतिरूपपरिणामस्तल्लक्षणो धर्मः श्रेयश्चारि-
त्रधर्मस्त, द्वे च ध्याने प्रणिधाने धर्म्यं शुक्लं च धर्म्यं शुक्लं तत्र श्रुतचरणधर्मादनपेतं धर्म्यं तच्च सर्वज्ञाज्ञावुचिन्तनम् ॥ १ ॥ रागा
द्वेषरुपायेन्द्रियवशान्तत्वपायविचिन्तनम् ॥ २ ॥ ज्ञानावरणादिशुभाशुभकर्मविपाकस्मरणम् ॥३॥ क्षितिवलयक्षीपसमुद्रप्रमृतिव-

१ विप्रयोगासंप्रयोगः प्र० । २ द्विसमृद्धि प्र० । ३ सम्प्रा० प्र० ।

स्तुसंस्थानादिधम्मलोचनात्मकम् ॥४॥ जिनप्रणीतभावश्रद्धानादिचिह्नगम्यं देवगत्यादिफलसाधकं ज्ञातव्यम् । तथा-शोधयत्यष्टप्र-
प्रकारं कर्ममलं शुचं वा शोकं क्लमयत्यपनयतीति निरुक्तविधिना शुक्लम् एतदपि पूर्वगतश्रुतानुसारिनानानयमतैकद्रव्यगतोत्पत्ति-
स्थितिभङ्गादिपर्यायानुस्मरणादिस्वरूपम् । अवधासंमोहादिलिङ्गगम्यं मोक्षादिफलप्रसाधकं विज्ञेयम् । शेषं प्राग्वत् ज्ञेयमिति ॥ तथा-

किन्हा नीला काज तिन्नि य लेसाउ अप्पसत्थाउ । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ ५ ॥

किंहुति विभक्तिव्यत्यात्कृष्णां एवं नीलति नीलां, काउत्ति कापोतीं; चेत्येतास्तिस्वसिंख्याः चशब्दो योजित एव, लिश्यन्ते श्लिष्यन्ते
प्राणिनः कर्मणा यकाभिस्ता लेश्याः कृष्णादिद्रव्योपाधिका जीवपरिणामविशेषाः, आह च-“श्लेष, इव वर्णवन्धस्य कर्मवन्धस्थितिर्वि-
धाव्यः । तथा-“कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्परिणामो य आत्मनः । स्फटिकस्येव तत्रायं लेश्याशब्दः प्रयुज्यते” इति, ताः किंविशि-
ष्टा इत्याह-अप्रशस्ता अप्रशस्तस्वरूपत्वात् छिष्टकर्मवन्धहेतुत्वाचारित्रादिगुणलाभविघातनिमित्तत्वाच्चासुन्दराः किमित्याह-परिवर्ज-
यन्निच्यादि पूर्ववदिति । तथा-

तेज पम्हा सुक्का तिन्नि य लेसाउ सुप्पसत्थाओ । उवसंपन्नो जुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ ६ ॥

तेजस्वि तैजसीं, पम्हत्ति पद्मां; मुक्कत्ति शुक्लं चेत्येतास्तिस्वसिंख्याश्चशब्दः प्राग्योजित एव लेश्याः परिणामविशेषाः, सुप्रशस्ताः
शुभस्वरूपत्वात् शुभकर्मवन्धहेतुत्वाच्चारित्रादिगुणलाभकारणत्वात् शुभगतिनिवन्धनत्वाच्च सुन्दराः किमित्याह-उपसंपन्न इत्यादिपूर्व-
वदिति । तत्र कृष्णा वर्णतः-स्निग्धजीमूतगवत्पल्लवद्व्यालभ्रमराज्जनादिसमानवर्णः, रसतो रोहिणीपिचुमन्दकटुकतुग्नकादिसमभिकतमर-

सै, गन्धत'-शुधितगो रुडेयरादिसमधिकतमगन्धैः, स्पर्शत'-ऋकचादिसमधिकतमस्पर्शैः, सकलकर्मप्रकृतिनिष्पन्दभूतैः, कृष्णद्रव्यै-
र्जनितत्वात्कृष्णाभिधाना । नीला तु वर्णतो नीलाशोकगुलिऋवैद्यैर्न्यन्नीलचापिच्छादिसमवर्णैः, रसतो मरिचपिप्पलीनागरादिसम-
धिकतररसैः, गन्धतो मृत्तुरगशरीरादिसमधिकतरगन्धैः, स्पर्शतो गोजिह्वादिसमधिकतरकक्षस्पर्शैः, सकलप्रकृतिनिष्पन्दभूतैर्नील-
द्रव्यैर्जनितत्वात्नीलाभिधाना । रूपापोती तु वर्णतोऽतसीकुसुमपारापतशिरोधराफलिकन्दलादिधूपद्रव्यतुल्यवर्णैः, रसतस्तरुणाप्रवाल-
कपित्थादिसमधिरसैः, गन्धत'-कुथितसरीसृपादिसमधिकगन्धैः, स्पर्शत'-ऋठोरपलाशतरुपत्रादिसमधिकस्पर्शैः, सकलप्रकृतिनि-
ष्पन्दभूतैः रूपोवाभद्रव्यैर्निष्पन्नत्वात्कापोतीसज्ञा । तैचसी तु वर्णतो वह्निज्वालशुक्रमुशकिंशुकतरुणाऋहिंशुलुकादिलोहितद्रव्यसमा-
नवर्णैः, रसतः परिणाताम्रसुपक्करपित्थादिसमधिरसैः, गन्धतो विचकिलपाटलादिसमधिकगन्धैः, स्पर्शत'-शालमलीफलतूलादिसम-
धिकस्पर्शैः, तेजोवर्णद्रव्यैर्निष्पन्नत्वानैजसीसज्ञा । पद्मा तु वर्णतो हरिद्राहरितालादिपीतद्रव्यसमवर्णैः, रसतो वरपारुणीमध्वादिस-
मधीररसैः, गन्धत'-शतपत्रिऋपुटपाकगन्धादिसमधिरगन्धैः, स्पर्शतो नमनीतलादिसमधिकतरसुकुमारस्पर्शैः, पद्मगर्भाभद्रव्यैर्नि-
ष्पन्नत्वात्पद्माभिधाना । शुक्ला तु वर्णतः-शुक्लकुन्ददुहारक्षीरजलादिसदृशवर्णैः, रसतो मृद्वीकाखण्डक्षीररज्जूरक्षर्करादिसमधिकतम-
शुभ्ररसैः, गन्धतः-कर्पूरमालतीमाल्यादिसमधिकतमसुरभिगन्धैः, स्पर्शतः-शिरीषपुष्पादिसमधिकतमसुकुमारस्पर्शैः, शुक्लद्रव्यैर्जनित-
त्वाच्छुक्लाभिधाना । आसा च स्वरूपतारतम्य जम्बूफलखादकपुरुषपद्दष्टान्तेन ग्रामघातकचौरपुरुषपद्दष्टान्तेन च " जह जयुषायवेगो
मुपकफलभरियनमिषसालग्नो । दिद्वो छहि पुरिसहि ते विन्ती जनु भक्खेमो । १ । किह पुण ते विन्तेगो आरुहमाणण जीय
सन्देहो । तो छिन्दिउण मूले पाडेउन्ताहे(ड)भक्खेमो । २ । निइयाह एदहेण छिन्नेण (कि) दुमेण अम्हन्ति । साहा महल्ल छिन्दह

छिन्दह तइओ वेइ पसाहाओ । ३ । गोच्छे चउत्थओ उण पञ्चमओ वेइ गिहइ फलाइ । छट्ठो वेई पडिया एए चिय खायहा घेहुं । ४ । दिट्ठन्तस्सोवणओ जो वेइ तरुं तु छिन्दिमो मूला । सो वट्ठइ किण्हाए, सालमहछाउ नीलाए । ५ । हवइ पसाहा काऊ गुच्छा तेऊ फला य यम्हाए । पडिया य सुक्कलेसा अहवा अन्न इमाहरणं । ६ । चोरा गामवहत्यं विणिग्गया एगो वेइ घाएह । जं पेच्छह तं सब्वं दुपयं च चउप्पयं वावि । ७ । विईओ माणुसपुरिसे य तइओ य साउहे चउत्थो उ । पञ्चमओ जुज्जंते छट्ठो पुण तत्थि-मं भणइ । ८ । एकं ता हरह धणं वीयं मारेह मा कुणह एवं । केवल हरह धणन्ती उवसंहारो इमो तेसिं । ९ सव्वे मारेहत्ती वट्ठइ सो किण्हलेसपरिणामे । एवं कमेणं सेसा जा चरिमो सुक्कलेसाए । १० । इति सूत्रद्वयभावार्थ इति ॥ तथा-

मणसा मणसच्चविज्ज वायासच्चेण करणसच्चेण । तिविहेण वि सच्चविज्ज रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ ७ ॥

अस्य प्राकृतचूर्ण्यानुसारिणी व्याख्येयं-मनसा शुभस्वभावरूपेण चेतसा करणभूतेन रक्षामि महाव्रतानि पञ्चेति सर्वत्र योगः, किंविशिष्टः सचित्याह-मणसच्चविज्जति; मनसः सत्यं मनःसत्यं मनःसंयम इत्यर्थः । स चाकुशलमनोनिरोधकुशलमनःप्रवर्त्तनलक्षणस्तं वेद्मि सम्यगासेवतो जानामीति मनःसत्यविद्वान्, तथा वाक्सत्येन कुशलाकुशलवचनोदीरणनिरोधलक्षणेन वाक्संयमेन करणभूतेन तथा करणसत्येन क्रियातथ्येन कायसंयमेनेत्यर्थः, स च सति कार्ये उपयोगतो गमनागमनादिविधानं तदभावे तु संलीनकरचरणाद्यवयवस्यास्थानं यदिति । अनेन च भङ्गत्रयाभिधानेनान्यदपि द्विकसंयोगभङ्गत्रयं सूचितं तद्यथा-मनोवाक्सत्येन मनः कायसत्येन वाकायसत्येन चेति तथा-तिविहेण वि सच्चविज्जति, त्रिविधेनापि मनोवाक्कायलक्षणेन करणेन सत्यविद्वान् संयमज्ञः शुद्धसंयमपालक इत्यर्थः, अनेन च त्रिकसंयोगभङ्गः प्रदर्शित इत्येवं सप्तविकल्पेन संयमेन, रक्षामि परिपालयामि, महाव्रतानि पञ्चेति । तथा ।

चत्तारि य दुहसेज्जा चउरो सत्ता तरा कसाया य । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खाभि मन्वए पञ्च ॥ ८ ॥

चतस्रथतु संख्याशब्दोऽभ्युच्ये, शेरते आस्विति-शय्या., दुःखदाः शय्या दुःसशय्याः, ताथ द्रव्यतोऽज्ञायाविधिवद्वैरूपाः, भानतस्तु दु स्थचित्ततया दु श्रमणतास्वभावा., प्रवचनाश्रद्धान १, परलभप्रार्थन २, कामाशसन ३, खानादि प्रार्थनविशेषिता मन्तव्याः । यदुक्त म्यानाङ्गद्वये-“ चत्तारि दुहसेज्जाओ पन्नत्ताओ तत्थ रलु इमा पढमा दुहसेज्जा 'सेण मुण्डे भविचा अगाराओ अणगारिय पब्बइए; निग्गथे पावयणे सकिइ करिए वित्तिगिणिछाए भेयसमावन्ने कलुससमावन्ने निग्गथ पावयण नो सइइ, नो पत्तिपइ, नो रोएइ निग्गथ पावयण असइइमाणे अपत्तियमाणे अरोएमाणे मण उच्चावय नियच्छइ विणिग्गयायमावज्जइ पढमा दुहसेज्जा ' से इति स कश्चिद्वगुरुकम्मो, प्रवचने ज्ञासने, दीर्यत्वं च प्राकृतत्वादिति, शङ्कित एकभावविषयसशययुक्तः, काक्षितो मतान्तरमपि साध्विति बुद्धि(मान्), विचिकित्सित-फल प्रति शङ्कावान्, भेदसमापन्नो बुद्धेर्द्विधाभावात् एवमिदं सर्वं जिनज्ञासनोक्तमन्यथावेति, कलुस-समापन्नो नैतदेवमिति विपर्यस्त इति, न श्रद्धेत्ते सामान्यनैवमिदमिति नो प्रत्येति प्रतिपद्यते प्रीतिद्वारेण, नो रोचयति अमिलापा-तिरेकेणासेवनाभिमुखतयेति, मनश्चित्तमुच्चावचसमस्तस निर्गच्छति-याति-करोतीत्यर्थः, ततो विनिर्घात धर्मभ्रंश नसार वा आपद्य-ते एवमसौ श्रामण्यशय्याया दुःखमास्ते इत्येका । “ अहावरा दोच्चा दुहसेज्जा ' से ण मुण्डे भविचा अगाराओ जाव पब्बइए सएणं लामेण नो तुस्सइ, परस्स लभं आसाणइ, पीहेइ, पत्थेइ, अभिलसइ, परस्स लभ आसाएमाणे जाव अभिलसमाणे मणे उच्चावय नि-यच्छइ विणिग्गयायमावज्जइ दोच्चा दुहसेज्जा ” स्वकेन स्वकीयेन लभ्यते लभ्यते वेति लामोऽन्नादे रत्तादेवो आशा करोतीत्याशयनि

स नूनं ने दास्यतीत्येवमिति, आस्वादयति वा लभते चेद् भुङ्क्त एव स्पृहयति, प्राञ्छयति, याचते, अभिलषति; लब्धेऽप्यधि-
 कतरं वाञ्छतीत्यर्थः । शेषमुक्तार्थमेवमप्यसौ दुःखमास्ते इति द्वितीया । “अहावरा तच्चा दुहसेज्जा ‘से णं मुण्डे भविता जाव पव्वइए
 दिव्वमाणुस्सए कामभोगे आसाएइ, जाव अभिलसइ दिव्वमाणुस्सए कामभोगे आसाएमाणे जाव अभिलसमाणे मणं उच्चावयं निय-
 च्छइ विणिग्घायमावज्जइ तच्चा दुहसेज्जा” कण्ठैवेयं । अहावरा चउत्था दुहसेज्जा ‘से णं मुण्डे जाव पव्वइए तस्स णं एवं भवइ जया
 णं अहं अगारवासं आवसामि तथा णं अहं संवाहणपरिमद्दगायन्धङ्गाउच्छोलणां से लभामि, जप्पभिइं च णं अहं मुण्डे जाव पव्वइए
 तप्पभिइं च णं अहं संवाहण जाव गाउच्छोलणां नो लभामि, से णं संवाहणं जाव गाउच्छोलणां आसाएइं जाव अभिलसइ, से णं
 संवाहण जाव गाउच्छोलणां आसाएमाणे जाव मणं उच्चावयं नियच्छइ विणिग्घायमावज्जइ चउत्था दुहसेज्जा” अगारवासो गृहवासः
 तमावसामि तत्र वर्ते संवाधनं शरीरस्यास्थिसुखत्वादिना नैपुणेन मर्दनविशेषः, परिमर्दनं तु पृष्टादेर्मर्मलनमात्रं परिशब्दस्य धात्वर्थ-
 मात्रवृत्तित्वात्, गात्राभ्यङ्गस्तैलादिनाङ्गभ्रक्षणं गात्रक्षालनमङ्गधावनमेतानि लभे न कश्चिन्निषेधतीति शेषं कण्ठ्यमिति चतुर्थी । तथा
 चतसश्चतुःसङ्ख्याकाः का इत्याह-संज्ञानानि संज्ञा असातेदनियमोहनियकर्मोदयजन्याश्चेतना, विशेषास्ताश्चेमाः आहारसंज्ञा १, भय-
 संज्ञा २, मैथुनसंज्ञा ३; परिग्रहसंज्ञा च ४ । तत्राहारसंज्ञा आहाराभिलापः, सा पुनश्चतुर्भिः स्थानैरुत्पद्यते, तद्यथा-“ओमकोट्टयाए १,
 छुहावेयणिज्जस्स कम्मस्स उदएणं २, मईए ३, तदद्वोवओगेणं ४ । “अवमकोट्टतया, मत्तया आहारकथाश्रवणादिज-
 नितबुद्ध्या, तदर्थोपयोगेन सततमाहारचिन्तया । भयसंज्ञा भयमोहनीयसंपाद्यो जीवपरिणामः, इयमपि चतुर्भिः स्थानैः समुत्पद्यते,
 तद्यथा-“हीणसत्तयाए १, भयमोहणिज्जोदएणं २, मईए ३; तदद्वोवओगेणं ४॥” हीनसत्त्वतया सत्त्वाभावेन, मतिर्भयवार्त्ताश्रव-

गभीरणदर्शनादिजनिता बुद्धिस्तया, तदर्थोपयोगेन इहलोकादिभयलक्षणावर्णपर्यालोचनेनेति । मैथुनसङ्गा वेदोदयजनिता मैथुनाभिलाषः, इयमपि चतुर्भिः स्थानैरुत्पद्यते, तद्यथा-“चियमससोणिषाए १, वेयमोहणिज्जोदण २, मईए ३, तदद्दोवओणेण ४ । चित्ते उपचिते मासशोणिते यस्य स तथा तद्भावस्तत्ता तया चियमासशोणिततया, मत्त्या सुरक्तथाश्रवणादिजनिताबुद्ध्या, तदर्थोपयोगेन मैथुनलक्षणावर्णानुचिन्तनेनेति । परिग्रहसङ्गा चारित्रमोहोदयजनिता, परिग्रहाभिलाषः, इयमपि चतुर्भिः स्थानैरुत्पद्यते तद्यथा-“अविसुत्तयाए १, चारित्रमोहणिज्जोदण २, मईए ३, तदद्दोवओणेण ४ ” अविसुत्ततया सपरिश्रहतया मत्त्या सचेतनादिपरिग्रहदर्शनादिजनिता बुद्ध्या तदर्थोपयोगेन परिग्रहानुचिन्तनेनेति । तथा कषायाश्चेति तेन चतुर्विधग्रकारेण कषायाश्च परिवर्ज्जयन्निति । तत्र कृपन्ति, विलिखन्ति कर्मक्षेत्रं सुरदुःखफलयोग्यं कलुषयन्ति वा जीवमिति निरुक्तविधिना कषायाः, उक्तं च-

“ सुहदुक्खवहुसईय कम्मक्खेत्त ऋसति ते जग्गहा । कलुसति ज च जीव तेण कसायत्ति बुच्चति ” अथवा-कपति, हिनस्ति देहिन इति कपः कर्म भवो वा तस्याया लाभहेतुत्वात्कप वा आययन्ति गमयन्ति देहिन इति-कषायाः । उक्तं च-“ कम्म कस भवो वा कसमाओसिं जओ कसाया उ । कसमाययन्ति व जओ गमयन्ति कस कसायत्ति ” ते चेमे क्रोधो मानो माया लोभश्च, तत्र क्रोधेन क्रुध्यति वा येन स क्रोधः, क्रोधमोहनीयोदयसम्पाद्यो जीवस्य परिणतिविशेषः क्रोधमोहनीयकर्मैव वेति एवमन्यत्रापि । नवर जात्यादिगुणवानहमेवेत्येव मननमवगमन मन्यते वाज्जेनेति, मानः । तथा मान हिंसन वञ्चनमित्यर्थः, मीयते वा अनयेति-माया तथा लोभनमभिराक्षेण लुभ्यते वाज्जेनेति-लोभः । एते चैहिकाशुष्मि कम्महानर्थशतहेतवो यदाह-“ क्रोधात्प्रीतिविनाश मानाद्दिनयोपघातमाप्नोति । शास्त्रात्प्रत्ययदानिं सर्वगुणविनाशन लोभात् ॥ १ ॥ क्रोधः परितापकरः सर्वस्योद्वेगकारकः क्रोधः । वैरानुपह-

जनकः क्रोधः, क्रोधः गुणति हन्ता । २ श्रुतशीलविनयसन्दूपाणस्य धर्मार्थिक्रामविघ्नस्य । मानस्य कोऽवकाशं मुहूर्त्तमपि पण्डितो दद्यात् । ३ । मायाशीलः पुरुषो यद्यपि न करोति कश्चिदपराधम् । सर्प इवाविधास्यो भवति, तथाप्यात्मदोषहतः । ४ । सर्वविनाश्रयिणः सर्वव्यसनेकराजमार्गस्य । लोभस्य को मुखं गतः क्षणमपि दुःखान्तरमुपेयादित्यादि ” परिवज्जन्तो इत्यादिपूर्ववत् तथा-
चत्तारि य सुहसेज्जा चउब्बिहं संवरं समाहिं च । उवसंपन्नो जुत्तो रक्खामि महच्चण पञ्च ॥ ९ ॥

चतस्रश्चतुःसङ्ख्याः, च; समुच्चये का इत्याह—सुखदाः शय्याः सुखशय्याः, एता दुःखशय्याविपरीताः प्रायः प्रागिवावगन्तव्याः । यदाह—“ चत्तारि य दुहसेज्जाउ । पन्नचाउ तत्थ खलु इमा पढमा सुहसेज्जा, से णं मुण्डे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइए निगंथे पावयणे निस्संकिण् निक्कंखिण् निव्वितिगिच्छे नो भेयसमावन्ने नो कलुससमावन्ने निगंथं पावयणं सद्दहइ पचियइ रोएइ निगंथं पावयणं सद्दहमाणे पचियमाणे रोएमाणे नो मणं उच्चावयं नियच्छइ नो विणिग्घायमावज्जइ पढमा सुहसेज्जा ॥१॥ अहावरा दोचा मुहसेज्जा, से णं मुण्डे भवित्ता जाव पव्वइए सण्णं लाभेणं तुस्सइ परस्स लंभं नो आसाएइ नो पीहेइ नो पत्थेइ नो अभिलसइ परस्स लाभं अणासाएमाणे जाव अणभिलसमाणे नो मणं उच्चावयं नियच्छइ नो विणिग्घायमावज्जइ दोचा सुहसेज्जा ॥ २ ॥ अहावरा तच्चा सुहसेज्जा, से णं मुण्डे भवित्ता जाव पव्वइए दिव्वमाणुस्सण् कामभोगे नो आसाएइ जाव नो अभिलसइ दिव्वमाणुस्सए कामभोगे अणासाएमाणे जा अणभिलसमाणे नो मणं उच्चावयं नियच्छइ नो विणिग्घायमावज्जइ तच्चा सुहसेज्जा ॥ ३ ॥ अहावरा चउत्था सुहसेज्जा से णं मुण्डे जाव पव्वइए तस्स णं एवं भवइ जइ ताव अरहन्ता भगवन्ता हट्ठा अरोगा चलिया कल्लसरीरा अनयराइं उरालां विपुलां पयत्ताइं पग्गहियां महासुभागां कम्मक्खयकारणां तवोकम्मं पडिवज्जन्ति, किमङ्गण

अह अन्मोवगमिउवक्कमिय वेयण नो सम्म सहामि रामामि तितिव्वेमि अहियासेमि, मम च ण अन्मोवगमिउवक्कमिय वेयण सम्म असहमाणस्स अणहियासेमाणस्स कि मन्ने रुज्जड्ढ, एगत्तसो मे यावे कम्मे कज्जड्ढ, मम ण च ण अन्मोवगमिउ जाव सम्म सहमाणस्स जाव अहियासेमाणस्स कि मन्ने रुज्जड्ढ, एगत्तसो मे निज्जरा कज्जड्ढ, चउत्था सुहसेज्जा ॥ ४ ॥

इड्डप्पि शोकाभावेन हृष्टा इव हृष्टाः, अरोगा ज्वरादिवर्जिताः, बलिकाः प्राणवन्तः, कल्पशरीराः पटुशरीराः, अन्यतराणि अनशनादीना मध्ये एकतराणि उदाराणि आशसादोपरहिततयोदारचित्तयुक्तानि, कल्याणानि मङ्गलस्वरूपत्वात्, विपुलानि बहुदिनत्वात्, प्रयतानि प्रकृष्टसयमयुक्तत्वात् प्रगृहीतानि आदरप्रतिपन्नत्वात्, महादुभागानि अचिन्त्यशक्तियुक्तत्वात्, ऋद्धिविशेषकारणत्वात् (द्वा) कर्मक्षयकारणानि मोक्षसाधनत्वात्, तपःकर्मणि तपःक्रियाः, प्रतिपद्यन्ते आश्रयन्ति, किमङ्ग पुणत्ति कि प्रश्ने अङ्गेल्यामन्त्रणेऽलङ्कारे, सा पुनरिति पूर्वोक्तार्थैर्बलक्षण्यदर्शने, शिरोलोचनचक्षुर्वादीनामभ्युपगमे भवाम्युपगमिकी उपक्रम्यतेऽनेनायुरित्युपक्रमो ज्वरातीसारदिस्तत्र भवा या सौपक्रमिकी ता वेदना, सहामि तदुत्पत्तावविमुत्तया, क्षमे विरोपतया, तितिक्षामि अदीनतया, अध्वासयामि सौमृवातिरेकेण तत्रैव वेदनायामवस्थान करोमीत्यर्थः । मन्ये निपातो वितर्क्यर्थः, क्रियते-भवतीत्यर्थः । तथा-चतुर्विध चतुःप्रकार, कमित्याह-सवर सयम, स चाय “मणसजमे, वइसजमे, कायसजमे, उवगरणसजमे” तत्र मनोवाक्यायानामकुशलत्वेन निरोधाः कुशलत्वेनोदीरणानि सयमाः ३ । उपकरणसयमो महामूल्यवस्तुहरिण्यादिपरिहारः, वस्त्रपुस्तकतृणचर्मपञ्चकपरिहारो वा, तत्र-“गण्डी कच्छवि मुट्ठी सपुण्ड्रफलए तहा छिवाडीए । एय पुत्थयणय वक्खणमिणं भवे तस्स ॥१॥ वाहल्लपुट्ठेहि गण्डीपुत्थो उ तुल्लगो दीहो । कच्छवि अन्ते तणुओ मज्जेपिहुलो मुणेयव्वो ॥ २ ॥ चउरगुलदीहो वा चट्ठागिई मुट्ठियोत्थगो अहवा । चउरगुलदीहो जिय चउ

रंसो होइ विनेओ ॥ ३ ॥ संपुडगो दुगमाई फलगा वोच्छञ्छिवाडिमेचाहे । तणुपत्तसियरूवो होइ छिवाडी बुहा वेन्ति ॥ ४ ॥
दीहो वा हस्सो वा जो पिहुलो होइ अप्पवाहल्लो । तं मुणियसमयसारा छिवाडिपोत्थं भणन्तीह ॥ ५ ॥ अप्पडिलेहियदूसे तूली उव-
हाणगं च नायव्वं । गण्डुवहाणालिङ्गिणि मसूरए चेव पोचामए ॥ ६ ॥ पल्लहविकोयविपावारनवयए तह य दाढिगाली य । दुप्पडिले-
हियदूसे एयं वीयं भवे पणगं ॥ ७ ॥ पल्लहवि हत्थुत्थरणं कोयवओ रूयपूरिओ । पडओ दढगाली धोयपोची सेस पसिद्धा भवे भेया
॥ ८ ॥ ” अत्र वृद्धसम्प्रदायः—हत्थुत्थरणं खरडं १, कोयवओ चूरडिगा (वूरडिगा) २, पावारो सलोमपडओ ३, नवओ जीणं ४,
दढगाली धोयपोची सदसवत्थन्ति भणियं होइ ५; “तणपणगं पुण भणियं जिणेहि कमट्टगंठिमहणेहिं । साली वीही कोइव रालगर
नेतणाइं च ॥ ९ ॥ अयएलगाविमहिसीमिगाणमजिणं च पञ्चमं होइ । तलिगाखल्लगवद्धे कोसगक्की य वीयं तु ॥ १० ॥ अप-
वादतस्तु पुस्तकपञ्चकादीग्रहणेऽपि संयम एव यदाह—“ दुप्पडिलेहियदूसे अद्धाणाई विचित्त गेल्लन्ति विप्पइ पोत्थगपणगं कालियनि-
ज्जुत्तिकोसेट्टयादि ” । तथा समाधिं चेति समाधानं समाधिः प्रशस्तभावाविरोधलक्षणः, स च दर्शनज्ञानतपश्चारित्रिविषयभेदाच्चतु-
विधः, दर्शनादीनां समस्तानां व्यस्तानां वा अविरोध इतिकृत्वा तमुपसंपन्न इत्यादि पूर्ववदिति । तथा—

पञ्चैव य कामगुणे पञ्चैव अण्हवे महादोसे । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खामि महन्वए पञ्च ॥ १० ॥

पञ्चैव मनोज्ञशब्दरूपरसगन्धस्पर्शभेदात्पञ्चसंख्या एव, चशब्दोऽर्थान्तराभिधानसमुच्चयार्थः, के इत्याह काम्यन्ते रागातुरैः प्राणिभिरभिकांक्ष्यन्त इति कामा अभिलषणीयपदार्थास्त एवात्मसंयमनैकहेतुत्वाद् गुणाः सूत्रतन्त्रवः आत्मगुणोपघातकारणत्वाद्वा गु-

णाः कामगुणाः, अथा-कामस्य मदनस्यामिलापामात्रस्य वा सपादका गुणाः घर्माः पुद्गलानां कामगुणाः, ते चानर्थहेतवो यदुक्तं—
 “ कलरिभित्तमधुरगान्धर्वतूर्ययोपिद्विभूषणरवाद्यैः । श्रोत्रागवद्बहदयो हरिण इव विनाशमुपयाति ॥ १ ॥
 गतिविभ्रमेद्भिताकारहास्यलीलावट्टाक्षविक्षिप्तः । रूपावेक्षितचक्षुः शूलम इव विपद्यते विवशः ॥ २ ॥
 स्नानाङ्गरागवर्त्तिकवर्णकभूषाधिवासपटवासैः । गन्धअमितमनस्को मधुकर इव नाशमुपयाति ॥ ३ ॥
 मिष्टान्नपानमासौदनादिमधुररसविषयगृह्णात्मा । गलयन्त्रपाशवद्भो मीन इव विनाशमुपयाति ॥ ४ ॥
 शयनासनसम्बाधनसुरतस्नानानुलेपनासक्तः । स्पर्शव्याकुलितमतिर्गलेन्द्र इव वध्यते मूढः ॥ ५ ॥ ”
 इत्यतस्तान् कामगुणान् परित्यज्यन्निति योगः । तथा-पञ्चैव प्राणातिपातमृपावदादत्तादानमैथुनपरिग्रहमेदात्पञ्चमल्या एव,
 चः-समुच्चये, के इत्याह-आलौल्यादत्ते कर्म येस्ते आलवा आलवा इत्यर्थस्तान्, निविधानित्याह-महान्तश्च ते दोषाश्च महादोषा
 दारुणदुःखहेतुत्वात्प्रकटदूषणानि तान् दोष पूर्ववदिति । तथा—
 पञ्चिन्द्रियसवरण तद्देव पञ्चवित्मेव सञ्ज्ञाय । उवसंपन्नो जुत्तो रक्त्वामि महव्वण पञ्च ॥ ११ ॥
 तेन्द्रनादिन्द्रो जीवः सर्वविषयोपलब्धिभोगलक्षणपरमैश्वर्ययोगात्, तस्य लिङ्गमिति इन्द्रिय श्रोतादि, तच्च द्विविध द्रव्येन्द्रियं भावे-
 न्द्रिय च, तत्र “ निर्वृत्त्युपकरणे द्रव्येन्द्रिय, ” “ लब्धयुपयोगौ भावेन्द्रिय, ” तत्र निर्वृत्तिराकारः, सा च बाह्याभ्यन्तरा च, तत्र
 चाबाऽनेकप्रकारा, अभ्यन्तरा पुनः क्रमेण श्रोत्रादीना रुदम्बपुण्य १, धान्यमक्षरा २, उत्तिमुक्तपुष्पचन्द्रिका ३, धुरग्र ४, नानाकार ५,

संस्थाना, उपकरणेन्द्रियं विषयग्रहणे सामर्थ्यं छेद्यच्छेदने खड्गस्येव धारा यस्मिन्नुपहते निर्वृत्तिसद्भावेऽपि विषयं न गृह्णातीति, लब्धीन्द्रियं तदावरणक्षयोपशमः, उपयोगेन्द्रियं यः स्वविषये व्यापार इति । ततश्च पञ्च च तानीन्द्रियाणि च पञ्चेन्द्रियाणि तेषां संवरणं इष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाभ्यां प्रवर्तमानानां निग्रहणं पञ्चेन्द्रियसंवरणं तदुपसंपन्नः, तदेव तैव प्रकारेण पञ्चविधमेव वाचनाप्रच्छन्नापरिवर्तनानुप्रेक्षाधर्मकथाभेदात्पञ्चप्रकारमपि, तत्र-वक्ति शिष्यस्तं प्रति गुरोः प्रयोजकभावो वाचना पाठनमित्यर्थः, गृहीतवाचनेनापि संशयाद्बुत्पत्तौ पुनः प्रष्टव्यमिति पूर्वाधीतस्य सूत्रादेः शङ्कितादौ प्रश्नः प्रच्छनेति, प्रच्छन्नाविशोधितस्य सूत्रस्य मा भूद्विस्मरणमिति परिवर्तना सूत्रस्य गुणनमित्यर्थः, सूत्रवदर्थेऽपि सम्भवति विस्मरणमतः सोऽपि परिभावीय इत्यनुप्रेक्षणमनुप्रेक्षाचिन्तनिकेत्यर्थः, एवमभ्यस्तश्रुतेन धर्मकथा विधेयेति धर्मस्य श्रुतरूपस्य कथा व्याख्या धर्मकथेति । एवं पञ्चविधं किमित्याह-सज्ज्ञायन्ति शोभनमा मर्यादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्तमुपसंपन्न इत्यादि पूर्ववदिति । तथा—

सज्ज्ञायन्ति शोभनमा मर्यादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्तमुपसंपन्न इत्यादि पूर्ववदिति । तथा—
सज्ज्ञायन्ति शोभनमा मर्यादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्तमुपसंपन्न इत्यादि पूर्ववदिति । तथा—
सज्ज्ञायन्ति शोभनमा मर्यादयाऽध्ययनं श्रुतस्याधिकमनुसरणं स्वाध्यायस्तमुपसंपन्न इत्यादि पूर्ववदिति । तथा—

पञ्चजीवनिकायवहं ह्यपि य भासाऽऽपसत्थाऽ । परिवर्ज्यन्तो गुत्तो रक्त्वांसि महव्वण पञ्च ॥ १२ ॥
पञ्चजीवनिकायानां पृथ्वीकायाऽकायतेजःकायवायुकायवनस्पतिकायत्रसकायलक्षणपञ्चविधप्राणिगणानां वधो विनाशः पञ्चजीवनिकायवधस्तं, तथा पद्मपि च अलीकादिभेदात् पद्म सङ्ख्याः अपि च, का इत्याह-भाष्यन्ते प्रोच्यन्ते इति भाषा वचनानीत्यर्थः किंविशिष्टा इत्याह-अप्रशस्ता गुरुकर्मबन्धहेतुत्वादसुन्दराः उक्तं च—
“नो कण्ड्व निगन्धयाण वा निगन्धीण वा इमां छ अवयणां भासित्तए तंजहा-अलियवयणे, हीलियवयणे, खिसियवयणे, फरु-सवयणे, गारत्थियवयणे, विओसवियाहिगरणउदीरणवयणेति ” न कल्पते न शुज्यते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि पद अव-

यणादिति, नञ् कुत्सार्यत्वात्कुत्सितानि वचनानि भासितवन्ति भाषितु, अलीकवचनप्रचलायसे किं दिवेत्यादिग्रन्थे न प्रचलायामीत्यादि भाषण, हीलितवचन साध्य गणिन् वाचकज्येष्ठार्येत्यादिजल्पन, रिसितवचन जन्मकर्माद्युद्घाटन, परुषवचन दुष्टशैक्षेत्यादिप्रलपन, अगारन्ति अगार गेह तद्वृत्तयः अगारस्थिता गृहिणस्तेषां यत्तदगारस्थितवचन पुत्र मामक भागिनेयेत्यादि, तथा व्यवशमितस्योपशमनीतस्याधिकरणस्य कलहस्योदीरणवचन प्रवर्चनयाक्य व्यवशमिताधिकरणोदीरणवचन पशुमिति, अत्र गाथा—“ गामियवोममियाह अहिगरणाह तु जे उदीरिति । ते पागा नायव्या तेसिं चारोवणा इणमो चि ” श्लेष ग्राग्यदिति, ॥ तथा—

छव्विहमिभितरय वज्जस पि य उव्विह तवोकम्म । उवसपन्नो जुत्तो रत्थामि महव्वण पच ॥ १३ ॥

पद्मिध प्रायश्चित्तविनयवैयावृत्यस्याध्यायध्यानोत्सर्गभेदात्पदप्रकार अभिन्नतरयन्ति लौकिकैरनमिलस्यत्वाच्चान्तरातीयैश्च परमार्थतोऽज्ञासेव्यमानत्वान्मोक्षप्राप्त्यन्तरङ्गत्वाच्चाभ्यन्तर तदेवाभ्यन्तरक तप कर्मेतियोगः, तत्रेह चित्त जीवो भण्यते, ततः प्रायो बाहुल्येन चित्त जीम विशोधयत्यतिचारजनितकर्ममलमलिन निर्मल करोतीति प्रायश्चित्त आलोचनादि दशविधमिति, विनीयतेऽष्टप्रकार कर्मानेनेति-विनयः, स च ज्ञानदर्शनचारिभनोवचनकायलोकोपचारविनयभेदात्सप्तधा, तत्र ज्ञानमाभिनिरोधकादि पञ्चधा तदेव विनयो ज्ञानस्य वा विनयो भक्त्यादिकरण ज्ञानविनयः । उक्तं च—

“ भन्ती तह बहुमाणे २ तदिदृत्त्याण सम्म भावणया ३ । विहिगहण ४ भासो वि य एसो विणओ जिणाभिहिणो ” ॥ दर्शन सम्यक्त्व तदेव विनयो दर्शनस्य वा तदव्यतिरेकादर्शनगुणाधिकाना शुश्रूषणाज्ञाशातनारूपो विनयो दर्शनविनयः उक्तं च—

“ सुस्वसणा अणासायणा य विणओ उ दंसणे दुविहो । दंसणगुणाहिंएसुं कज्जइ सुस्वसणाविणओ । १ । सक्कारभ्युट्ठाणे २ सम्माणासणपरिगहो ४, तहय । आसणमणुप्पयाणं ५, किइक्कम्मं ६, अज्जालिगहो य । ७ । २ । एतस्सणुगच्छणया । ८ । ठियस्स तह पज्जुवासणा भणिया । ९ । गच्छन्ताणुव्वयणं १० एसो सुस्वसणाविणओ । ३ । “ इह च सत्कारः स्तवनवन्दनादिः, अभ्युत्थानं विनयार्हस्य दर्शनादेवासनत्यजनं, सन्मानो वस्त्रपात्रादिपूजनम्, आसनाभिग्रहः पुनस्तिष्ठत आदरेणासनानयनपूर्वकमुपविशतोत्रेति भगनम्, आसनानुप्रदानं तु आसनस्य स्थानात् स्थानान्तरसंचारणं, कृतिकर्म द्वादशवर्चवन्दनकं शेषं प्रकटमिति । उचितक्रियाकरणरूपोऽयं दर्शने शुश्रूषाविनय इति । अनाथातनाविनयस्तु अनुचित क्रियाविनिवृत्तिरूपोऽयं पञ्चदशविधः आहच—

“ तित्थयर १, धम्म २, आयरिय ३, वायगे ४, शेर ५, कुल ६, गणे ७, सद्धे ८, । संभोगिय ९ किरियाए १० मइनाणाईण य तहेव य १५ ” सांभोगिका एकसामाचारीकाः, क्रिया आस्तिकता । अत्र भावना—तीर्थकराणामनाशातनायां वर्त्तितव्यमित्येवं सर्वद्रष्टव्यमिति । “ कायव्वा पुण भत्ती बहुमाणो तह य वन्नवाओ य अरहन्तमाइआणं केवलनाणावसाणाणं ” उक्तो दर्शनविनयः । सांप्रतं चारित्रविनय उच्यते तत्र—चारित्रमेव विनयः चारित्रस्य वा श्रद्धानादिरूपो विनयः, चारित्रविनयः । आहच—“ सामाइयाइचरणस्स सद्दहाणं १ तहेव काएणं । संफासणं २ परूवणमह पुरओ सव्वसचाणं ३ ति ” मनोवचनकायविनयास्तु मनःप्रभृतीनां विनयार्हेषु कुशलप्रवृत्त्यदिरूपाः यदुक्तं—

“ मणवइकायविणओ आयरियाईण सव्वकालंपि । अकुसलाण निरोहो कुसलाण उदीरणं तह य ” लोकानामुपचारो व्यवहारस्तेन स एव वा विनयो लोकोपचारविनयः, स चाभ्यासवर्त्तित्वादिभेदात् सप्तधा, तत्राभ्यासवर्त्तित्वं प्रत्यासत्तिवर्त्तित्वं, श्रुताद्यार्थिना

हि आचार्यदिः समीये आसितव्यमित्यर्थः । १ । तथा परच्छन्दोऽनुवर्तित्व परामिप्रायावनुन्नित्व । २ । तथा कार्यहेतोः, कार्यं श्रुतप्रापणादिक हेतु कृत्वा श्रुत प्रापितोऽहमनेनेति हेतोरित्यर्थः विशेषेण तस्य विनये चर्चितव्य तदनुष्ठान कर्त्तव्यमिति । ३ । तथा कृतप्रतिकृतिता, कृते भक्तादिनोपचारे प्रसन्ना गुरवः प्रतिकृतिं प्रत्युपकारधनादिदानतः करिष्यन्ति न नाम निर्जरेवेति भक्तादिदाने यतितव्यमिति । ४ । तथा-आर्त्तगवेपणता, आर्त्तस्य दुःखार्त्तस्य गवेपणमौषधादेरित्यार्त्तगवेपण तदेवार्त्तगवेपणता पीडितस्योपकारकरणमित्यर्थः । ५ । तथा-देशकालज्ञता अवसरज्ञता । ६ । तथा सर्वार्थेष्वप्रतिलोमता आनुकूल्यमिति । ७ । २ । उक्तो विनयः, साप्रत वैयाधृत्यसुच्यते, तत्र-व्याधृतभानो वैयाधृत्य धर्मसाधनार्थमन्नादिदानमित्यर्थः, । आह च—

“वैयावच वावडभावो इह धम्मसाहणनिमिच । अन्नाइयाण विहिणा सपायणमेस भावत्यो ” तच्च दशधा—“आयरियउवज्जाए येरतवस्सीगिलाणसेहाण । साहम्मियकुलगणसद्धसङ्गय तमिह कायव्यन्ति ” तथा सुण्ठु आ मर्यादयाऽध्यायोऽध्ययन, स्वाध्यायः, स च पञ्चधा, वाचना, प्रच्छन्ना, परिवर्तना, अनुप्रेक्षा, अनुप्रेक्षा, धर्मकथा चेति । तथा-ध्यातिध्यानमेकाग्रचित्तनिरोधस्तच्चतुर्धा प्राग्व्याख्यात, तत्र धर्मशुक्ले एव तपसी निर्जरार्थत्याचरे बन्धहेतुत्वादिति । तथा-उत्सर्गः परित्यागः, स च द्वेधा द्रव्यतो भावतश्च, तत्र द्रव्यतो गणशरीरोपध्याहारविषयः, भावतस्तु क्रोधादिविषय इति । उक्तमाम्यन्तर तपः । वज्ज्वापि य छव्विह तवोकम्ममिति, चाहमित्यासेव्यमानस्य लौकिकैरपि तपस्तया ज्ञायमानत्वात् प्रायो बहिः शरीरतापकत्वादिति बाह्यमपिचेतिसमुच्चये, पद्दिविधमनशनाऽवमौदरिकादृत्तिसक्षेपरसपरित्यागकायहेतुशप्रतिसलीनतामेदात् पद्दप्रकार, किं तदित्याह—

तपति दुनोति शरीरकर्माणीति तपस्तस्य कर्म क्रिया तपःकर्म तपोऽनुष्ठानमित्यर्थः, तत्रानशनभोजनमाहारत्याग इत्यर्थः,

तद्द्विधा, इत्वरं यावत् कथिकं च, तत्रैत्वरं चतुर्थादि षण्मासान्तमधिकृततीर्थमाश्रित्येति, यावत्कथिकं त्वाजन्मभावि त्रिधा पादपोष-
गमनोद्भूतमरणभक्तपरिज्ञाभेदात् तत्र पादपो वृक्षस्तस्येव च्छिन्नपतितस्योपगमनं, अत्यन्तनिश्चेष्टतया स्वस्थानं यस्मिन् तत्पादपोपगमनं,
तथेक्षिते नियमिते देश इति गम्यते मरणं मरणप्रतिज्ञा यत्र तदिद्विमतमरणं; तथा-भक्तं भोजनं तस्यैव न चेष्टादेरपि प्रत्याख्यानं व-
र्जनं यत्र तद्भक्तप्रत्याख्यानं, भवन्ति चात्र गाथाः-“सीहाइसु अभिभूओ पायवगमणं करेइ थिरचिचो । आउंमि पहुण्णंते वियाणि-
उंमि नवरि गीयत्थो” ॥ इदमस्य गुणेचर्याभातवदुच्यते, निर्व्याधातं तु यत्सन्नार्थनिष्ठित उत्सर्गतो द्वादशसमाः कृतपरिकर्ममां सन्
काल एव करोतीति, तद्विधिश्चायं-

“चत्तारि विचिच्चाइं विगईनिज्जूहियाइ चत्तारि । संवच्छरे य दोन्नि उ एगन्तरियं च आयामं ॥ १ ॥ नाइविगिड्डो य तवो छ-
म्मासं परिमियं च आयामं । अन्ने वि य छम्मासे होइ विगिड्डं तवोक्कम्मं ॥ २ ॥ वासं कोडीसहियं आयामं काउ आणुपुब्बीए ।
संघयणादणुल्लवं एत्तो अद्दाइ नियमेणं ॥ ३ ॥” यतः-“देहंमि असंलिहिए सहसा धाऊहि खिज्जमाणाहि । जायइ अद्दं ज्ञाणं सरी-
रिणो चरिमकालंमि । ४ ।” किञ्च-

“भावमवि संलिहेई जिणप्पणीएण ज्ञाणजोगेण । भूयत्थभावणाहि य परिवट्ठइ वोहिमूलाइं ॥ १ ॥ भावेइ भावियप्पा विसेसओ नवर
तम्मि कालम्मि । पयईए निगुणत्तं संसारमहासमुदस्स ॥ २ ॥ जम्मजरामरणजलो अणाइमं वसणसावयाइन्नो । जीवाण दुक्खहेऊ
क रोदो भवसमुदो ॥ ३ ॥ धन्नोहं जेण मए अणोरपारंमि नवरमेयंति । भवसयसहस्सदुल्लं लद्धं सद्दम्मजाणन्ति ॥ ४ ॥ एयस्स
पभावेणं पालिज्जतस्स सइ पयत्तेणं । जम्मन्तरेवि जीवा पावन्ति न दुक्खदोगच्चं ॥ ५ ॥ चिन्तामणि अउब्बो एयमपुब्बो व कप्प-

रुम्तोति । एष परमो मन्तो एष परमामय एत्य ॥ ६ ॥ एत्य वेयावडिय गुरुमाईणं । महाणुभावाण जेसि पभावेणेष पत तह पालि
य चैर ॥ ७ ॥ तेमि नमो तेसि नमो भावेण पुणोवि तेसि चैव नमो । अणुवकयपरहियरया जे एय दिन्ति जीवाण ॥ ८ ॥ सलिहिऊ-
णप्याण एव पच्चप्पिणितु फलमाई । गुरुमाईण य सम्म खमाविउ भावसुद्धीए ॥ ९ ॥ उववूहिऊण सेसे पडिनेद्रे तमि तह निसेसेण ।
धम्मो उज्जमियव्वं सजोगा हि वियोगता ॥ १० ॥ अह वन्दिऊण देवे जहाविहिं सेसाए य गुरुमाई । पच्चासाईल्लु तओ तयन्तिण
सच्चमाहार ॥ ११ ॥ समभावम्मि ठियप्पा सम्म सिद्धन्तमणियमगेण । गिरिऊन्दरमि गन्तु पायवगमण अह करेइ ॥ १३ ॥ स-
व्वत्थापडिनद्धो दण्डाययमाइ ठाणमिह ठाउ । जावज्जीग चिट्ठइ निचिट्ठो पायवसमाणो ॥ १४ ॥ पढमिल्लुयसद्धयणे महाणुभावा
रुरेन्ति एवमिण । पाय सुहभावच्चिय निचलपयकारण परम ॥ १५ ॥ ” तथा—

“इगियदेसमि सय चउव्विहाहारचायनिप्पन्न । उव्वत्तणाइल्लुत्त नञ्जेण उ इंगिणीमरण ” तथा—“भत्तपरिणणसण तिचउ-
व्विहाहारचायनिप्पन्न । सपडिकम्म नियमा जहासमाही विणिद्धिद्वन्ति ” तथा—अवममूनसुदर जठरमवमोदर तस्य करण करोत्यर्थः—
“णिञ्च यहुल नान्न. कृगादिपु” ३-४-४२ इति णिजि चावमोदरिका सा च द्रव्यत उपकरणभक्तपानविषया प्रतीता, भावतस्तु क्रो-
धादित्याग इति । तथा धृत्तेभिर्भाचर्यारूपायाः सक्षेपो अभिग्रहविशेषात् सकोचन वृत्तिसक्षेपः, शिक्षाचर्याया चाभिग्रहा द्रव्यादिविष-
यतया चतुर्विधा; तत्र द्रव्यतोऽप्येकताद्येव द्रव्य ग्रहीष्ये, क्षेत्रतः परग्रामगृहपञ्चकादिलब्ध, कालतः पूर्वोक्तादौ, भावतो गानादि-
प्रवृत्तात् लब्धमिति । तथा—रसाः क्षीरादयस्तत्परित्यागः । तथा—कायक्लेशः शरीरक्लेशन स च शिरोलोचवीरासनानादि-
रनेकधा । तथा—प्रतिसलीनता गुप्ता, सा चेन्द्रियकषाययोगविषया विविक्तशयनासनता चेति उक्त बाह्य तपः । उवसम्पन्नो इत्या

दि पूर्ववदिति, तथा—

सत्त भयट्टाणाहं सत्तविहं चैव नाणविब्भंगं । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ १४ ॥

सप्तहलोकादिभयभेदात् सप्तसंख्यानि, भयं मोहनीयप्रकृतिसमुत्थ आत्मपरिणामस्तस्य स्थानान्याश्रया भयस्थानानि । तत्र-मनुष्यादिकस्य सजातीयादन्यस्मात् मनुष्यादेरेव शकाशाद्यद्भ्यं तदिहलोकभयम् इहाधिकृतभीतिमतो जातौ लोक इहलोकस्ततो भयमिति व्युत्पन्नोः ॥१॥ तथा-विजातीयात्तिर्यग्देवादेः सकाशान्मनुष्यादीनां यद्भ्यं तत्परलोकभयम् ॥२॥ तथा-आदीयत इत्यादानं धनं तदर्थं चौरादिभ्यो-यद्भ्यं तदादानभयम् ॥ ३ ॥ तथा-अकस्मादेवा बाह्यनिमित्तानपेक्षं गृहादिष्वेव स्थितस्य रात्र्यादौ भयमकस्माद्भयम् ॥४ ॥ तथा-वेदना पीडा तद्भ्यं वेदनाभयम् ॥ ५ ॥ तथा-मरणाद्भयम् प्रतीतमेव ॥ ६ ॥ तथा-अश्लोकभयमकीर्त्तिभयमिति ॥ ७ ॥ तथा-सप्तविधमेव सप्तप्रकारमेव नाणविब्भंगान्ति पूर्वापरनिपातनाद्विभङ्गज्ञानं, तत्र विरुद्धो वितथो वा, अयथावस्तु विकल्पो यास्मिस्तद्विभङ्गं तच्च तज्ज्ञानं च साकारत्वादिति विभङ्गज्ञानं मिथ्यात्वसहितावधिरित्यर्थः । तच्चैवं सप्तविधं—

एकदिशि लोकाभिगमः, एकस्यां दिशि एकया दिशा पूर्वादिकेत्यर्थः, लोकाभिगमो लोकावबोध इत्येकं विभङ्गज्ञानं, विभङ्गता चास्य शेषदिक्षु लोकस्यानभिगमेन तत्प्रतिषेधनादिति ॥ १ ॥ तथा—पञ्चसु दिक्षु लोकाभिगमो नैकस्यां कस्यां चिदिति, इहापि विभङ्गता एकदिशि लोकनिषेधादिति ॥ २ ॥ तथा-क्रियावरणो जीवः, क्रियामात्रस्यैव प्राणातिपातादेर्जीवैः क्रियमाणस्य दर्शना-चोद्वेतुकर्मणश्चादर्शनात्क्रियैवावरणं कर्म यस्य स क्रियावरणः, कोऽसौ?, जीव इत्यवष्टम्भपरं यद्विभङ्गं तत्तृतीयम् । विभङ्गता चास्य कर्मणोऽदर्शनेनानभ्युपगमादेवमुत्तरत्रापि विभङ्गता समवसेयेति ॥ ३ ॥ मुदग्रे(ग्ने) जीवे, शरीरावगाहक्षेत्राह्याभ्यन्तरपुद्गलरचित-

शरीरो जीर इत्यष्टमवत्, भसनपत्यादिदेवानां बाढाम्यन्तरपुद्गलपर्यादानतो वैक्रियकरणदर्शनादिति चतुर्थम् ॥ ४ ॥ अमुदमे (गे) जीने, देवानां बाढाम्यन्तरपुद्गलादाननिरद्रेण वैक्रियवतां दर्शनादबाढाम्यन्तरपुद्गलरचितावयवशरीरो जीर इत्य(ध्य)वसायवत्पञ्चमम् ॥ ५ ॥ अरि जीने, देवानां वैक्रियशरीराणां दर्शनाद् रूपेव जीव इत्यवयवष्टमवत् षष्ठमिति ॥ ६ ॥ सव्यमिण जीवा, वायुना चासत् पुद्गलरायस्य दर्शनात् सर्वमेवेदं यस्तु जीवा ऽऽ चलनधर्मोपेतत्वादिति एव निगयवत् सप्तममिति ॥ ७ ॥ परिवज्जन्तोचि वि भङ्गान्नोपलभ्यार्थप्ररूपणां परिहरन्वित्यर्थं । गुत्तो इत्यादि पूर्ववदिति, तथा—

पिण्डेस्मणपाणेत्सण उग्गहस्सत्तिक्कया मत्तज्जयणा । उगसपन्नो जुत्तो रग्गामि मत्तज्जये पञ्च ॥ १५ ॥

पिण्ड. ममयमापया भक्त तस्येपणा ग्रहणप्रसाराः—पिण्डेपणास्ताथैताः—“ससट्ठा १, मससट्ठा २, उद्धड, ३, तह अप्पलेविपा देर ४; । उग्गाहिया ५, पग्गाहिया ६, उज्जिज्जययम्मा य सत्तमिया ॥ ७ ॥” तत्रासंसुष्टा हस्तमात्राभ्या चिन्तनीया—“अससट्ठे हत्ये अससट्ठे मत्ते अररडियणि गुत्त भगइ” एव गृह्यतः प्रथमा भवति । गाथाया सुखमुखोच्चारणार्थोऽन्यथा पाठः ससुष्टापि ताम्यमेव चिन्त्या “ससट्ठे हत्ये समट्ठे मत्ते खरडियत्ति गुत्त भगइ” एव गृह्यतो द्वितीया, उद्धृता नाम स्थाल्यादौ स्वयोगेन भोजनगतमुद्धृतं ततो “अससट्ठे हत्येससट्ठे मत्ते अससट्ठे वा मत्ते ससट्ठे हत्ये” एव गृह्यतस्तृतीया । अल्पलेपा नाम अल्पशब्दोऽभाववाचकः निर्लेपं पृथुकादि गृह्यतश्चतुर्थी । अवगृहीता नाम भोजनकाले शरावादिषूपहतमेव भोजनजातं यत्ततो गृह्यतः—पञ्चमी । प्रगृहीता नाम भोजनवेलाया दातुमभ्युद्यतेन करादिना प्रगृहीतं यद्भोजनजातं भोक्तुं वा स्वहस्तादिना तद्गृह्यतः—षष्ठी । उज्जिज्जतय-

11 02 11

मेव चेतकटादिसंस्तरकं ग्रहीष्यामि इतरथात्कटुका वा उत्तरदिशि
पूर्वोक्ता नवरं यथास्तुतमेव शिलादि कं गृहीष्यामि नेतरदिति ॥ ७ ॥
सत्तिक्कयत्ति-सप्त सप्तेककाः अनुद्देशकतैकसरत्वेनैकका अध्ययनविशेषा आचाराङ्गस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे द्वितीयचूडारूपास्ते च एवं च ते संसेति, तत्र नामत्वात्, तथैव व्यपदिश्यते सप्तेकक इति व्यपदिश्यते

समुदायतः समाप्तं कृत्वा सप्तमः प्रश्नः ।

प्रथमः-स्थानसैक्यो, द्वितीयो-नैपिधिकीसैक्यः, तृतीयः-उच्चारप्रथवणविधिसैक्यः, चतुर्थः-शब्दसैक्यः, पञ्चमो-रूपसैक्यः, षष्ठः-परिक्रियासैक्यः, सप्तमः-अन्योन्यक्रियासैक्यः इति । तथा-‘महज्जयणचि’ सूत्रकृताङ्गस्य द्वितीयश्रुतस्कन्धे महान्ति, प्रथमश्रुतस्कन्धाध्ययनेभ्यः सकाशाद्भूतौ बृहत्स्यध्ययनानि तानि च-पुण्डरीक १, क्रियास्थान २, आहारपरिज्ञा ३, प्रत्याख्यानक्रिया ४, अनाचारश्रुत ५, आर्द्रककुमारीय ६, नालन्दीयञ्चेति ७ । ‘उवसंपन्नो जुतो’ इत्यादि सूत्र तु प्राग्वदिति, तथा—

अट्ट मयट्टाणाइ अट्ट य कम्माइ तेसि वन्ध च । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खाणि मरुवए पञ्च ॥ १६ ॥

अष्टौ जातिकुलचलरूपतपैश्वर्यश्रुतलाभमेदादष्टसख्यानि मदस्थानानि मदमेदाः, तत्र मातृकी विप्रादिका वा जातिः, पैतृकमुग्रादिक वा कुल, शक्तिर्बल, शरीरसौन्दर्य-रूप, अनशनादि-तपः, सम्पदः-प्रभुत्व-ऐश्वर्यं, बहुशास्त्रज्ञता श्रुत, अभिलषितवस्तुप्राप्तिर्लभः । अत्र च दोषः—“ जात्यादिमदोन्मत्तः पिशाचवद्भवति दुःखित्वेह । जात्यादिहीनता परभवे च निःसंशय लभत ” ॥१॥ इति । अष्टौ च ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयमोहनीयायुक्कनामगोत्रान्तरायभूलप्रकृतिभेदादष्टसख्यानि कर्माणि, तेसि वन्ध चेति तेषामष्टविधकर्मणा वन्धोऽग्निवग्रहण त च तद्धेतुपरिहारतः समवसेय, परिवर्जयन्नित्यादि पूर्ववदिति । तथा—

अट्ट य पवयणमाया विट्ठा अट्टविहनिद्वियेद्विहिं । उवसपन्नो जुत्तो रक्खाणि मरुवए पञ्च ॥ १७ ॥

अष्टौ चैर्यासिमित्यादिभेदादष्टसख्या एव, का इत्याह-प्रवचनस्य द्वादशाङ्गस्य मातर इव तत्प्रत्यतिहेतुत्वान्मातरो जनन्यः प्रव-

चनमातरः, तत्र सम्यगितिः प्रवृत्तिः समितिरीयायां गमने समित्यश्रुव्यापारपूर्वतेतीर्थासमितिः, यदाह-ईयांसमितिर्नाम रथशक-
टयानवाहनाक्रान्तेषु सूर्यराश्मिप्रतापितेषु पथिषु युगमात्रदृष्टिना भूत्वा गमनागमनं कर्तव्यमिति, अत्रोदाहरणं—

एगो साहू समणगुणभाविओ इरियासमिईए जुत्तो विहरइ, एत्थन्तरे सक्कस्स आसणं चलियं, पउत्तावाही, साहुं दहुं परम-
भत्तीए वन्दइ णमंसइ य, देवसभामज्झगओ मिच्छदिट्ठी एगो देवो असइहन्तो समागओ साहुस्स विहारभूमिं पइ पइट्ठियस्स पुरओ
मच्छियप्पमाणाओ मण्डुकलियाओ विउव्वइ, पच्छओ य मउम्मत्तहत्थि, तहावि गंहं न भिन्दइ, तओ हत्थिणा उक्खिविऊण भू-
मीए पाडिओ, न य सो भयवं नियसरीरं गणेइ, किन्तु सत्ता मे मारियव्वत्ति जीवदयापरिणओ अच्छइ, देवोवि अचलियसत्तं
साहुं पेहित्ता इन्दुवुत्तन्तं निवेइत्ता देवलोगं गओचि । तथा-भापायां भाषणे समितिर्निर्वद्यभाषणतो भापासमितिः, आह च-“भाषा-
समितिर्नाम हितमितासंदिग्धभाषणम् ।” अत्राप्युदाहरणम्—

कोई साहू भिक्खुड्डा नगरे रोहए निगन्तुं वाहिरकण्डए हिण्डंतो केणई पुट्टो, जहा-“ केवइय आसहत्थी तह निचओ दारुधन्न-
माईणं । निविन्नानि विन्ना नागरगा बेहि मं समिओ ॥ १ ॥ बेह न जाणामोची सज्झायज्झाणजोगवक्खित्ता । हिण्डन्ता नवि
पेच्छह नवि सुणह य किह णु तो बेइ ॥ २ ॥ वहुं सुणेइ कणोहिं वहुं अच्छिहि पेच्छई । नयदिट्ठं सुयं सब्वं भिक्खू अक्खा-
उमरिहई ” ॥ ३ ॥ तथा-एषणायासुद्धमादिदोषवर्जनतः समितिर्येणसासमितिः, उक्तं च-“एषणासमितिर्नाम गोचरगतेन मुनिना
सम्यगुपयुक्तेन नवकोटीपरिशुद्धं ग्राह्यमिति ” । अत्र-

वसुदेवपुञ्जम्भो आहरण एसणए समिईए मगहागोन्वरगामे गोयमधिज्जाई चवयरो ॥ १ ॥ तस्स य धारिणि भज्जा
गन्मो तीए कयाइ आहूओ । धिज्जाइ भओ छम्मासगन्मधिज्जाइणी जाए ॥ २ ॥ माउलसवद्धणकम्मकरणवेयारणा य लोणेण ।
नत्थि दुह एत्थ किंचि तो वेई माउलो त च ॥ ३ ॥ मा सुण लोगस्स तुम धूयओ तिन्नि तेसि जेह्यर । दाहामि करे कम्म पक्कओ
पत्तो य वीवाहो ॥ ४ ॥ सा नेच्छती विसओ माउलो वेति वीय दाहामि । सावि य तेहव णिच्छइ तइयत्ती णिच्छई सावि ॥ ५ ॥
निच्चन्ननिवद्धणआयरियाण सगासि निक्खन्तो । जाओ छट्ठक्खमओ णिण्हइ य अभिगहमिम तु ॥ ६ ॥ बालगिलाणादीण वेया-
वच्च मए उ कायव्व । त कुणइ तिब्बसद्धो स्वायजसो सक्कणकित्ती ॥ ७ ॥ असहहाणे देवस्स आगमो कुणइ दो समणरूवे ।
अइसारगहिंयमेगो अविठिओ अहगओ बीओ ॥ ८ ॥ वेइ गिलाणो पडिओ वेयावच्च तु संहरे जो उ । सो उट्ठेउ खिप्प सुय च त
नन्दिसेणेण ॥ ९ ॥ छट्ठोववासपारणगमाणिय कवलघेषुक्कामेण । त सुयमिच सहसुट्ठिओ य मण केण कज्जति ॥ १० ॥ पाणगदव्व च
ताहिं ज नत्थि तेण वेइ कज्ज तु । निगयहिण्डन्तो कुणयणेसण नवि य पेहेइ ॥ ११ ॥ इय एकवार विइय च हिण्डिउ लद्ध तइय
वरमि । अणुकपाए तुरन्तो तओ गओ तस्सगास तु ॥ १२ ॥ एरफरुसनिट्ठुरेहि य अक्कोसइ सो गिलाणओ रुद्धो । हे मन्दमग !
फुक्किय तूत्तसि त नाममेरेण ॥ १३ ॥ साहुवगारित्ति अह नामत्थ (वहसीतिगम्यते) अह समुद्धिसिउमाउ (ओ) । एयावत्थाए अहं तं
अच्छसि भत्तलोहिछो ॥ १४ ॥ अभियमिव मन्नमाणो त फरुसगिर तु सो असभन्तो । चलणगओ खामेई धुयइ य त असुइमललिच
॥ १५ ॥ उट्ठेइ वयामोत्ती तह काहामी जहा उ अचिरेण । होहिह निरुया तुन्मे वेई न चएमि गन्तु जे ॥ १६ ॥ आरुह ता पडीए
आरुद्धो ताहे तो पयार च । परमासुइदुग्गध सुयई पट्ठए फरुस च ॥ १७ ॥ वेइ गिर धिद्धि मुण्डिय वेगविघाओ कउत्ति दुक्खविओ

इय बहुविहमक्कोसई पए पए सोवि भगवं तु ॥ १८ ॥ न गणेइ फरुसगिरं न यावि तं तारिसं असुइगन्धं । चन्दणमिव मन्नन्तो
मिच्छामिह दुक्कडं भणइ ॥ १९ ॥ चिन्तेई कह करेमी किह हु समाही भवेज्ज साहुस्स । इय बहुविहप्पयारं नवि तिन्नो जाहे खोभेउं
॥ २० ॥ ताहे अभित्थुणन्तो गओ तओ आगओ य इयरो उ । आलोइए गुरूहि धन्नोचि तओ अणुसिद्धो ॥ २१ ॥ जइ तेण एसणा
नो भिन्ना इय एसणाइ जइयव्वं । सव्वेण सया अदीणभावओ सुद्धजोएणन्ति ॥ २२ ॥ तथा-आदाने ग्रहणे भाण्डमात्राया उपकर-
णमात्राया भाण्डस्य वा वस्त्राद्युपकरणस्य मृत्मयादिपात्रस्य वा मात्रस्य च साधुभाजनविशेषस्य निक्षेपणायां च समितिः, सुप्रत्युपेक्षि-
तसुप्रमार्जितक्रमेणेति:-आदानभाण्डमात्रनिक्षेपणासमितिः;-अत्राप्युदाहरणम्—

एकस्स आयरियस्स पंच सीससयाइ, तेसिमेगो सिद्धिसुओ पव्वईओ; सो जो जो साहू एइ तस्स २ डण्डगं निक्खिखवइ, एवं तस्स
उड्डियस्स अन्नो एइ अन्नो जाइ तहावि सो भगवं अतुरियं अचवलं उवरिं हेड्डा यमज्जिउं ठवेइ, एवं बहुएणवि कालेण न परित-
म्मइ । तथा-उच्चारप्रसवणखेलसिद्धानज्ज्ञानां पारिष्ठपनिकायां समितिः स्थण्डिलशुद्धयादिक्रमेण सम्यग्भूवृत्तिः उच्चारप्रसवणखेलसि-
द्धानज्ज्ञपारिष्ठपनिकासमितिः, तत्रोच्चारः-पुरीपं, प्रसवणं-मूत्रं, खेलो-निष्ठीवनं, सिद्धानो-नासिकाश्लेष्मा, जह्यो-मल इति; एत्थ-
इमं आहरणं—

एणेणं खुड्डणेण दिवसन्ते किहवि न पेहिय थण्डिल, काइयालायतो राओ थण्डिलं न पेहियन्ति न वोसिरे, देवयाए उज्जोओ
अणुकंपाए य कओ, दिड्डा भूमिचि वोसिरियन्ति । तथा-मनसश्चित्तस्य कुशलस्य प्रवर्त्तनेन अकुशलस्य निरोधनेन गोपनं गुप्तिर्मनोगुप्तिः

“मणगुत्तीए तहिय जिणदासो साअओ उ सिद्धिसुओ । सो सव्वराइपडिम पडिवन्नो जाणसालाए ॥ १ ॥ भज्जुअमियप-
हइ घेनु रीलजुयमागया तत्थ । तस्सेव पायसुवरि मञ्चगपाय ठवेऊण ॥ २ ॥ अणयारमायरन्ती पाओ विद्धो य मञ्चखीलैण ।
सो य महन्त विपण अहियासेई तहि सम्म ॥ ३ ॥ नय मणदुवडमुण्ण तस्स ज्ञाणम्मि निचलमइस्स दइणवि य विलीय य म-
णगुत्ती करेयव्या ॥ ४ ॥ तथा वाचोञ्जुअलवचनस्य निरोधेन कुशलस्य चोदीरणेन गुप्तिर्वागुप्तिः ॥ ५ ॥”

“वइगुत्तीए साहू सन्नायगपइगच्छए दइ । चोरगहसेणावइविमोइओ भणइ मा साह ॥ १ ॥ चालिया य जन्नजत्ता सन्नायग
मिलिय अतरा चेव । मायपियमायमाई सोवि नियत्तो सम तेहि ॥ २ ॥ तेणेहिं गहियसुसिया दिडे ते वेन्ति सो इमो साहू । अ-
म्हेहिं गहियसुको तो वेई अम्मया तस्स ॥ ३ ॥ तुम्हेहिं गहिय सुको आम आणेहि वेइ तो छुरिय । ज छिन्दामि थणन्ती किं ति
सेणावई भणइ ॥ ४ ॥ दुअमजाय एसो दिट्ठा तुम्मे तहवि नवि सिद्ध । किह पुत्तोत्ति अह मम किह न चि सिद्ध तु धम्मकहा ॥ ५ ॥
आउट्ठो उवसन्तो मोक्का मज्जापि त सि माइत्ति । सव्व समप्पिय से वइगुत्ती एव कायव्या ॥ ६ ॥” तथा कायस्य गोपनकायगुप्तिः
प्रयोजनभावे करणचरणाधवयवसलीनता, प्रयोजनोत्पत्ता तु स्थानादिषु सम्यक्कृत्तिरित्यर्थः ॥

“काइयगुत्ताहरण अट्ठाणपवन्नगे जहा साहू । आवासियम्मि सत्थे न लहइ तहि थण्डिल किञ्चि ॥ १ ॥ लद्ध चणेण कहवि
एगो पाओ जहिं पइट्ठाइ । तहिय ठिएगपाओ सव्व राइ तहिं थ(घ)ट्ठो ॥ २ ॥ नय ठमिय किञ्चि अत्थडिलमि होयव्वमेव गुत्तेण ।
सुमहअए वि अहवा साहु न भिन्दे गइ एगो ॥ ३ ॥ सक्कपससा असइहाण देवागमो विउव्वइ य । मण्डुकलिया साहू जयणा सो
(ए) सइमे सणिय ॥ ४ ॥ हत्थी विउव्विओ जा आगच्छइ मगगओ गुलुगुलिन्तो । नय गइमेय जुणइ करिणा हत्थेण उच्छट्ठो ५ ॥

वेउ पडन्तो मिच्छामिदुकुलं जिय विराहियामोत्ति । नवि अप्पाणं चिन्तो देवो तुड्डो ममं सइयत्ति ॥ ५ ॥ एता अद्यापि प्रवचनमातरो दृष्टा उपलब्धाः कैरित्याह-अष्टविधा अष्टप्रकारा निष्ठिताः. क्षयं गता अर्थाः, प्रक्रमात् ज्ञानावरणादिपदार्था येषां ते तथा तैरष्टविधनिष्ठितार्थैर्जिनैरित्यर्थः । उवसंपन्नो जुत्तो इत्यादि पूर्ववदिति, तथा-

नव पावनियाणांइं संसारत्था य नवविहा जीवा । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ १८ ॥

नव नवसंख्यानि, पापानि-पापनिवन्धनानि, निदानानि-भोगादिप्रार्थनालक्षणानि, पापनिदानानि-तानि परिवर्ज्जन्ति योः, तानि चामूनि लेशतः “ निगन्थो वा निगन्थी वा नियणं करेइ जहा सक्खं न मेदेवा देवलोगा वा दिट्ठाता इमे चेव महिद्धिया रायाणो देवा, ता जइ इमस्स तवनियमवभेवरस्स फलमित्थ ताहमिव आगमिस्साए राया भविता ओरोले माणुस्से भोगे सुज्जमाणे विहरिज्जामि, तओ नियणकडे देवलोगं गच्छेज्जा, तओ चुयस्स नियणाणुरूवलद्धाणस्स तस्स कोइ समणाई धम्मंमाइक्खेज्जा, ! हन्ता आइक्खेज्जा, से धम्मं पडिवज्जेज्जा ! नो इणमडे समडे दुल्लभवोहिए भवइ ॥ १ ॥ केई धम्मं सोच्चा निक्खन्ते अणगारे परीसह-पराइए चिन्तइ, राया बहुचिन्ते बहुवावारे भवइ, तो जे इ मे उग्गाइपुत्ता विभवसंपन्ना ते पासित्ता नियणं करेइ, जइ मे इमस्स तवनियमवभेचेरासस्स फलमित्थ, तो उग्गाइपुत्तो विभवसंपन्नो भविज्जा, तओ देवलोगपचायाओ उग्गाइकुले जाओ नि-याणाणुरूवे भोगे सुज्जमाणो विहरइ, सो धम्ममाइखिज्जमाणंपि नो पडिवज्जइ जाव दुल्लभवोहिए भवइ ॥ २ ॥ एवं निगन्थीवि, निगन्थो नियणं करोति, पुमं बहुवावारे सज्जामाइसु दुक्करारी य, ता अलं मे पुरिसभावेण, अब्रजमेहं इत्थिथा भवेज्जा, एस वि

नियानाणुरूपो उप्यज्जइ, धम्म नो पडिवज्जइ दुट्ठहवोहिण्ण भवइ ३ ॥ निगगन्थीवि उग्गादिपुत्त पासिचा नियान करेइ इत्थी ण असमत्था, ण्णागिणी गामन्तराहसञ्चरणे सव्वपरिभूया वयणिजट्ठाण सव्वकाल पराहीणा य, अओह अन्नजम्मे उग्गाइपुत्तो भवेज्जा, तहेन भवइ, नो धम्म पडिवज्जइ दुल्लभमोहिण्ण भवइ ४ ॥ निगगन्थो निगगन्थी वा दिन्तेई, इमे माणुस्सगा कामभोगा मुत्तपुरीस-
पन्नपिप्पिमिमुत्ताराइआसवा, जे पुण इमे देवा अन्न देव देविं वा अचाण वा देवदेवीरूप विउविचा परियारन्ति, एय साहु, तोहमवि तहाविहदेवो भवेज्जा, तहेव भवइ, तओ चुए पुमे जाए धम्ममाइरिज्जमाण सुणेइ, न पुण सदइ ५ ॥ निगगन्थो नि गन्थी वा नियान करेइ, असुमा माणुस्साण भोगा, जे पुण देवलोगेसु देव नो अन्न देव देविं वा परियारन्ति, किं तु अत्ताणमेव देवदेवीरूप रिउरिचा परियारन्ति ण्य साहु तोहमवि तेसु भवामि तहेन भवइ तओ चुयस्स कोइ धम्ममाइक्खेज्जा सुणेज्जा नो सदइज्जा न-
वरमारन्नियइसमणो भविचा तहाविहविरइवज्जिओ परोपघायगतयोवणमपरायणो इत्थीगाममुन्निज्जओ मओ समाणो असुरेसु कि-
च्चिसियणाए उवज्जेचा चुओ समाणो भुज्जो २ एलमूयचाए उवज्जइ दुल्लभमोहिण्ण भवइ ६ ॥ निगगन्थो निगगन्थी वा नि-
ज्जिअदिव्वमणुयसमभोगो नियान ररेइ, जइ इम्मस्स धम्मस्स फलमत्थि तो जत्थ नोपरियारणा तत्थाह भवेज्जामि, तत्थेव भवइ,
तओ चुयस्स मणुणसु उवधस्स समणे धम्ममाइक्खेज्जा, त सुणेइ, सदइ नो देसविरइपि पडिवज्जइ, दत्तणसावण अहिगयजीवा-
जीवे सुलभमोहिण्ण भवइ ७ ॥ निगगन्थो निगगन्थी वा दिव्वमाणुस्सएसु भोगेसु निविज्जो धमस्सट्ठिओ चिन्तेइ, इमे उग्गाइपुत्ता
अणुव्ययगुणव्यपाइठिया साहवो पडिलाभेमाणा विहरन्ति, एय साहु, एव नियान करेचा देवेसु उववज्जिय उग्गादिपुत्तभावट्ठिओ
दुवालसजिह अगारधम्म पडिवज्जइ नो अणगारधम्मन्ति ८ ॥ निगगन्थो निगगन्थी वा कामभोगनिविज्जो नियान करेइ, जइ मे तव-

नियमफलमस्ति ताहं दरिद्रकुले उववज्जामि, एवं मे अप्पा सुनीहरए भविस्सइ, एवं कयनियाणो देवेषु उववज्जिना दरिद्रकुलेववन्नो धम्मं सोच्चा जाव पव्वयइ नो सिज्झइ ॥ ९ ॥

“ एवं नच्चा अनियाणेण भवियव्वं ति ” तथा संसरन्ति कर्मवशवर्चिनः प्राणिनः परिभ्रमन्ति यस्मिन्निति संसारस्तत्र तिष्ठन्तीति संसारस्थाश्चः समुचये, नवविधाः प्रथिव्यसेजोवायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चेन्द्रियभेदान्नवसंख्याः, क इत्याह—जीवाः प्राणिनस्तान् परिवर्जयन्नित्यादि पूर्ववादिति । चूर्णौ तु—“ नवविहदंसणवरणं नव य नियाणां नवविहा जीवा ” इत्यादिपाठव्याख्या दृश्यते, तत्र नवविधं नवभेदं, किं तदित्याह—

सामान्यविशेषात्मके वस्तुनि सामान्यग्रहणात्मको बोधो दर्शनं तस्यावरणस्वभावं कर्म दर्शनावरणं तन्नवविधं, तत्र निद्रापञ्चकं तावत् ‘द्रा कुत्सायां गतौ’ नियतं द्राति कुत्सितत्वमविस्पष्टत्वं गच्छति चैतन्यमनयेति निद्रा सुखप्रबोधोच्चा स्वापावस्था, नखच्छोटिका-मात्रेणापि यत्र प्रबोधो भवति, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि निद्रेति कार्येण व्यपदिश्यते, तथा निद्रातिशायिनी निद्रा निद्रानिद्रा शाकपार्थिवादित्वान्मध्यपदलोपी समासः, सा पुनर्दुःखप्रबोधोच्चा स्वापावस्था तस्यां ह्यस्फुटतरीभूतचैतन्यत्वादुःखेन बहुभिर्बोलेनादिभिः प्रबोधो भवत्यतः सुखप्रबोधनिद्रापेक्षयाऽस्या अतिशायिनीत्वं, तद्विपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि कार्यद्वारेण निद्रानिद्रेत्युच्यते । उपविष्ट ऊर्ध्वस्थितौ वा प्रचलत्यस्यां स्वापावस्थायामिति प्रचला, सा व्युपविष्टस्योर्ध्वस्थितस्य वा घूर्णमानस्य खप्तुर्भवति, तथाविधविपाकवेद्या कर्मप्रकृतिरपि प्रचलेति, तथैव प्रचलातिशायिनी प्रचला प्रचलाप्रचला, सा हि चंक्रमणादि कुर्वतः स्वप्तुर्भवत्यतः स्थानस्थितस्वप्तुभवां प्रचलामपेक्षयातिशायिनी, तद्विपाका कर्मप्रकृतिरपि प्रचलाप्रचला । रत्याना बहुत्वेन संघातमापन्ना शुद्धिरभिकांक्षा

जाग्रदवस्थाध्यवसितार्थसाधन विषयो यस्या स्वाभावस्थाया सा स्थानगृद्धिः, तस्या हि सत्या जाग्रदवस्थाध्यवसितमर्थप्रुत्थाय सा-
ध्यति, स्थाना वा पिण्डीभूता क्रद्धिरात्मशक्तिरूपाऽस्यामिति स्थानार्द्धिरित्युच्यते, तद्भावे ही प्रथममहर्निनः स्वप्नुः केशवाद्दे-
वतुलसदृशीशक्तिर्भवति, अथवा-स्थाना जडीभूता चैतन्यार्द्धिरस्यामिति स्थानार्द्धिरिति तादृशविषयाकवेवा कर्मप्रकृतिरपि स्थानार्द्धिः,
स्थानगृद्धिरिति ना । तदेव निद्रापञ्चक दर्शनावरणभयोपशमाश्लब्धात्मलाभाना दर्शनलब्धेनासाधारकं दर्शितम् । साप्रत यद्दर्शन-
लब्धीना मूलत एव लाभमावृणोति तदिदं दर्शनावरणचतुष्कृमाख्यायते-चक्षुषा दर्शनं सामान्यग्राही बोधः चक्षुर्दर्शनं तस्यावरण
चक्षुर्दर्शनावरण, अचक्षुषा चक्षुर्वर्जोन्द्रियचतुष्टयेन मनसा वा यद्दर्शनं तदचक्षुर्दर्शनं तस्यावरणमचक्षुर्दर्शनावरण, अवधिना रूपिद्रव्यम-
यदियाज्यधिरेव वा कारणनिरपेक्षबोधरूपो दर्शनं सामान्यार्थग्रहणमयदिदर्शनं तस्यावरणमवधिदर्शनावरण, केवलं च तद्दर्शनं च
केवलदर्शनं तस्यावरण केवलदर्शनावरणमित्येव नवविध दर्शनानरणमिति, शेष पूर्ववदिति । तथा—

नववम्भचेरगुत्तो दुनवविहं धम्भचेरपरिरुद्ध । उवसपन्नो जुत्तो रक्खामि मरुव्वए पञ्च ॥ १९ ॥

नववम्भचेरति श्रुचकत्वाभ्रवन्नचर्यगुप्तिभित्तत्र ब्रह्मचर्यस्य मैथुनत्रतस्य गुप्तयो रक्षाप्रकाराः ब्रह्मचर्यगुप्तयो नर च ता ब्रह्मच-
र्यगुप्तयश्च नवब्रह्मचर्यगुप्तयस्ताभिर्गुप्तं सुसद्वृतस्सन्निति ताश्चैताः—“ वसद्विक्रहनिस्सिज्जिन्दियकुहुन्तरपुञ्चकीलियपणीए । अइमायाहार-
विभूतसणा य नव वमगुत्तीओ” । ब्रह्मचारिणा तदगुप्त्यनुपालनपरेण न स्त्रीपशुपण्डकसत्सक्ता वसतिरासेवनीया, तत्सेवनेतद्वाधासम्भ-
वात् आह च—“ नहा निरालानसहस्स मूले न मूसगण वसही पसत्था । एमेव इत्थीनिलवस्स मज्जे नववभयारिस्स खमो निवासो ॥ १॥

बंभवयस्स अगुत्ती लज्जानासो य पीइयुद्धी य । साहु तवो वणवासो निवारणं तित्थहाणी य २ ॥ चङ्कमियं मोद्धियं च विप्पिविखयं च सविलासं । सिङ्गारे य चहुविहे दंढं भुत्तेयरे दोसा ३ ॥ गीयाणि य पढियाणि य हसियाणि य मंजुले य उल्लावे । भूसणसहे राहस्सिए य सोऊण जे दोसा ॥ ४ ॥ पसुण्डगेसुवि इहं मोहानलदीवियाणं जं होइ । पायमसुहा पविच्ची पुव्वभववभासओ तहय ॥ ५ ॥ तथा—कहत्ति न स्त्रीणां केवलानामेकाकिनीनां धर्मदेशनादिलक्षणवाक्यप्रबन्धरूपा कथा कथनीया, अथवा जातिकूलरूपनेपथ्यलक्षणा स्त्रीकथा न कथनीया, तत्र ब्राह्मणीप्रभृतीनामन्यतमायाः प्रशंसा निन्दा वा या सा जातिकथा, यथा—“धिग्ब्राह्मणीर्धवाभावे या जीवन्ति मृता इव । धन्या मन्ये जने शूद्रीः पतिलक्षेप्यनिन्दिताः” ॥ १॥ इति । एवं चोग्रादिकुलोत्पन्नानामन्यतमाया यत्प्रशंसादि सा कुलकथा—यथा “अहो चौलुप्पयपुत्रीणां साहसं जगतोऽधिकम् । पत्तुर्मृत्यौ विशन्त्यग्नौ, याः प्रेमरहिता अपीति” ॥ १॥ तथान्ध्रीप्रभृतीनामन्यतमाया रूपस्य यत् प्रशंसादि सा रूपकथा यथा—“चन्द्रवक्त्रा सरोजाक्षी सद्ग्रीः पीनघनस्तनी । किं लटीनो मता सास्य देवानामपि दुर्लभेति” ॥ १॥ तासामेवान्यतमायाः कच्छवन्धादिनेपथ्यस्य यत्प्रशंसादि सा नेपथ्यकथा यथा—“धिग्नारीरौदीच्या बहुवसनाच्छादिताङ्गलतिकत्वात् । यद्यौवनं न यूनां चक्षुर्भोदाय भवति सदेति” ॥ १॥ स्त्रीकथायां चैते दोषाः—“आयपरमोहुदीरणउड्ढाहो सुत्तमाइपरिहाणी । बंभवए य अगुत्ती पसङ्गदोसो य गमणाई ” । तथा—निसिज्जत्ति निपद्या, कोऽर्थः? स्त्रीभिः सहैकासने नोपविशेदुत्थितासु मुहूर्त्तं नोपविशेत्तदुपशुक्तासनस्य चित्तविकारहेतुत्वाद्यदाह—“इत्थीए मलियसयणासणम्मि तण्फासदोसओ जइणो । दूसेइ मणं मयणो कुट्टं जह फासदोसेणं” । तथा—इन्द्रियाणि स्त्रीसक्तनयननासिकादीनि मनोहराणि नावलोकयेत्, तद्दर्शनस्य मोहोदयेहेतुत्वात् यदाह—“चित्रेऽपि लिखिता नारी मनो मोहयते नृणाम् । किं पुनस्ताः स्मितस्मेरविभ्रमभ्रमितेक्षणाः” तस्मात्—“चित्तभित्ति

न निज्ज्ञाए नारि वा मुअलकिय । भक्तरपि व दद्रूण दिट्ठि पडिसमाहरे” तथा-“वेज्जा मोहयर जुअण दसणाइ सुवियार । एए खु मयणगणा चरित्तपाणे विणासेति ” तथा-कुडिन्तरत्ति न स्त्रीणा कुब्धान्तरिताना मोहनसत्तकाना, कणितादिध्वनिराकर्णयितव्यो मोहसमयदेव । तथा-‘पुब्बकीलियत्ति’ न पूरे गृहस्यान्याया क्रीडितं स्त्रीसमोगानुमनलक्षण द्यूतादिरमणलक्षण वानुस्मरेन्मोहोत्था पननिमित्तत्वादिति । तथा-‘पणीयत्ति’ प्रणीत सरस स्निग्धमित्यर्थः, भक्त न भुञ्जीत घातूद्रेकहेतुत्वात् यदाह-

“ विगई परिणइधम्मो मोहो जमुदिजए उदिने य । सट्ठवि चिचलयपरो कह अकज्जे न चट्ठिहिदी ॥ १ ॥ दावानलमज्झ-
गओ को तदुवसमइयाए जलमाई । सन्तेवि न गिण्हिजा मोहानलदीवि एसुवमा ॥ २ ॥ ” किं च-“रसा पगाम न निसेवियव्वा-
पाय रसा दित्तिरुरा नराण । दित्ता च कामा समभिद्वन्ति दुम जहा सादुफल च पत्ती ॥ ३ ॥ जहा दवग्गी पडरिन्धणे वणे स-
मारुओ नोवसम उवेइ । एविदियग्गी वि पगामभोइणो न वभयारिस्स हियाय कस्सई ॥ ४ ॥ ” तथा-“अइमायाहारचि’ अतिमा-
त्रस्य “अब्ब असणस्स सव्वजणस्स कुज्जा दवस्स दो भाए । वाउपवियारणट्ठा छब्भाय उअय कुज्जत्ति” ॥१॥ एवविधप्रमाणात्क्रा-
न्तस्याहारस्य पानभोजनादेरभ्यवहर्त्ता सर्वदा न भवेत् तद्भोजने उक्तदोषप्रसङ्गादिति । तथा-‘विभूत्तणा यत्ति’ विभूत्तणा शरीरोपकरण-
गाराढा सापि स्वपरिचाविकारकान्तत्वाच्च कार्येति न न तद्वच्यगुप्तय इति ॥ तथा-

‘दुनवनिइ वभचेरपरिसुद्धति’ द्विनवविध अष्टादशप्रकारमित्यर्थो, ब्रह्मचर्यं मैथुनविरतिं, परिशुद्धं निर्दोषं, तच्चौदारिकैः क्रियमै-
थुनस्य मनोवाक्यैः करणकारणानुमतिमर्जनाज्जायते इयमत्र भावना-इह मूलभेदतो द्विधाऽत्रल भवति, औदारिक तिर्यक्चानुज्याणा

दिव्यं च भवनवासादीनां, तत्रौदारिकं स्वयं न करोति मनसा वाचा कायेन च । १। नान्येन कारयति मनःप्रभृतिभिः । २। कुर्वन्त-
मन्यं नानुमोदते मनःप्रभृतिभिरेव । ३। एवं वैक्रियमपीति । चूर्णौ तु द्वि (दु)गुणं अद्वारसविहं विवज्जंतोत्ति पाठो व्याख्यातः, अ-
यमप्युक्तानुसारतो भावनीयो, नवरं द्विगुणत्वं प्रकृतनवकस्य व्याख्येयमिति । तथा—

उवघायं च दसविहं असंवरं तह य संकिलेसं च । परिवज्जन्तो गुत्तो रक्खामि महव्वए पञ्च ॥ २० ॥

उपहननमुपघातस्तं च दशविधमुद्रमोपघातादिभेदादशयकारं वर्जयन् तत्र यदुद्रमेनाथाकस्मादिना षोडशविधिनोपहननं विरा-
धनं चारित्रस्य तत्साधकभक्तदेवी अल्पता स उद्रमोपघातः । १। एवमुत्पादनया धात्र्यादिदोषलक्षणया उपघातः स उत्पादनोपघा-
तः । २। एषणया—शङ्कितादिभेदया य उपघातः स एषणोपघातः । ३। परिकर्म वस्त्रपात्रादेः समारचनं तेनोपघातः स्वाध्यायस्य श्र-
मादिना शरीरस्य संयमस्य वा परिकर्मोपघातः । ४। परिहरणा अलाक्षणिक्स्याकल्प्यस्य चोपकरणस्य परिभोगः तथा य उपघातः स
परिहरणोपघातः । ५। तथा—ज्ञानोपघातः श्रुतज्ञानापेक्षया प्रमादतोऽकालस्वाध्यायादिभिः । ६। दर्शनोपघातः—शङ्कादिभिः । ७। चा-
रित्रोपघातः समितिभङ्गादिभिः । ८। अचियत्तमप्रीतिकं तेनोपघातो विनयादेरचयित्तोपघातः । ९। संरक्षणेन—शरीरादिविगयमूर्छयो-
पघातः परिग्रहविरतेरिति संरक्षणोपघातः । १०। तथा—असंवरं तह यत्ति संवरणं संवरः न संवरोऽसंवरः तं, तथैव दशविधं, स चायं—
श्रोत्रेन्द्रियस्येष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाभ्यां प्रवर्तमानस्यासंवरणं श्रोत्रेन्द्रियासंवरः एवं चक्षुर्घ्राणरसनस्पर्शनेन्द्रियासंवराः अपि वाच्याः,

१ कल्पता प्र० ।

मनसोऽङ्गुलस्यासवरोऽनिग्रहो मनोऽसवर एव वागसवरः कायासवरश्च ८ । तथा-उपकरणस्याप्रतिनियताकल्पनीयवस्त्रादेरसवरो ग्रहणमुपकरणासवरः । अथगा-विप्रक्रीर्णस्य चत्वार्युपकरणस्यासवरणमुपकरणसंवरः, अथचोधिकोपकरणापेक्षः ९ । तथा-सूच्याः कुशाग्राणां शरीरोपधातुकारिणा यदसवरणमसङ्कोपन स स्रवीकुशाग्रासवरः, एषः तुपलक्षणत्वात्समस्तौपग्रहिकोपकरणापेक्षो द्रष्टव्य इति । 'सङ्किलेस च त्ति' सङ्केशोऽसमाधिः तच्च दशविध परिवर्जयन्त्रित्यादि पूर्ववत्स चायं उपधीयते उपष्टम्यते-सयमः सयमप्रधानं शरीरं वा येन स उपधिर्वस्त्रादित्वाद्विषयः सङ्केश उपधिसङ्केशः १ । तथोपाश्रयो वसतिस्तद्विषयः सङ्केशो मनोज्ञामनोज्ञादिद्वारेणासमाधानमुपाश्रय सङ्केशः २ । तथा-कपाया एव कपायैर्वा सङ्केशः कपायसङ्केशः ३ । तथा-भक्तपानाश्रितः सङ्केशो भक्तपानसङ्केशः ४ । तथा-भनसो मनसि वा सङ्केशो मनःसङ्केशः ५ । तथा-वाचा सङ्केशो वाक्सङ्केशः ६ । तथा-कायमाश्रित्य सङ्केशः कायसङ्केशः ७ । तथा-ज्ञानस्य सङ्केशोऽविशुद्धयमानता ज्ञानसङ्केशः ८ । एव दर्शनसङ्केशः ९ । चारित्रसङ्केशश्चेति १० । २० ॥ तथा-

सचसमाहिङ्गाणा दस चैव दसाञ्चो समणधम्म च । उवसपन्नो जुत्तो रक्खामि महब्बण पच्च ॥ २१ ॥

सन्तः प्राणिनः पदार्थी मुनयो वा तेभ्यो हितं सत्यं तद्दशविधं तद्यथा-“जणवय १, समय २, ठवणा ३, नामे ४, रूत्वे ५, पडुच्चसच्चे-य ६' (व्यवहार ७, भाव ८, लोके ९, दसमे ओवम्म १० संचे य ” ॥१॥ 'जणवयत्ति' सत्यशब्दः प्रत्येकमभिसंबन्धीयः, ततश्च जनपदेषु देशेषु यद्यदर्थवाचकतया रूढं देशान्तरेऽपि तत्तदर्थवाचकतया प्रयुज्यमानं सत्यमवितथमिति जनपदसत्यं, यथा कौङ्कणादिषु पयः पिच्च नीरमुदकमित्यादि, सत्यत्वं चास्यादुष्टविश्वेक्षाहेतुत्वाच्चानाजनपदेऽपि प्रत्ययार्थप्रतिपत्तिजनकत्वेन व्यवहारप्रवृत्त्यङ्गत्वाच्चेत्येव शेषेऽपि

भावना कार्येति । 'संमयत्ति'—संसर्गं च तत्सत्यं चेति संमतसत्यं, तथाहि—

कुमुदकुवलयकमलारविन्दादीनां समाने पङ्क्तसंभवे गोपालादीनामपि संमतमरविन्दमेव पङ्क्तजमिति, तत्र-कुमुदं-चन्द्रविक्राशि, कुवलयं-नीलोत्पलं, कमलं रविकरविकासि, अरविन्दं स्थलपद्ममिति; अतस्तत्र संमततया पङ्क्तजशब्दः सत्यः कुवलायादावसत्योऽसंमत-त्वादिति । 'ठवणत्ति'—स्थाप्यत इति स्थापना, यल्लेप्यादिकर्महृदादिविकल्पेन स्थाप्यते तद्विषये सत्यं स्थापनासत्यं; यथाऽजिनोपि जि-नोऽयं अनाचार्योप्याचार्योऽयमिति । 'नामेत्ति'—नामाभिधानं तत्सत्यं नामसत्यं, यथा-कुलमवर्द्धयन्नपि कुलवर्द्धन उच्यते, एवं धनव-र्द्धन इति । 'रूवेत्ति'—रूपापेक्षया सत्यं रूपसत्यं यथा प्रपञ्चयतिः प्रव्रजितरूपं धारयन् प्रव्रजित उच्यते न चासत्यताऽस्येति । 'पडु-च्चसचे यत्ति'—प्रतीत्याश्रित्य वस्तुन्तरं सत्यंप्रतीत्यसत्यं यथानामिकाया दीर्घत्वं ह्रस्वत्वं चेति, तथाहि तस्यानन्तपरिणामस्य द्र-व्यस्य तत्तत्सहकारिकारणसंनिधाने तत्तद्रूपमभिव्यज्यत इति सत्यता । 'ववहारेत्ति'—व्यवहारेण सत्यं व्यवहारसत्यं, यथा-दहते गिरिर्गलति भाजनं, अयं च गिरिगतवृणादिदाहे व्यवहारः प्रवर्तते, उदके च गलति सतीति । 'भावत्ति'—भावं भूयिष्ठशुक्लादियर्याय-माश्रित्य सत्यं भावसत्यं, यथा-शुक्ला बलाकेति सत्यमपि हि पञ्चवर्णसम्भवे शुक्लवर्णोत्कटत्वात् शुक्लेति । 'योगत्ति'—योगतः सम्ब-धतः सत्यं, यथा-दण्डयोगादण्डः, छत्रयोगच्छत्र एवोच्यते । 'दशममौपम्य सत्यमिति' उपमेवौपम्यं तेन सत्यमौपम्यसत्यं यथा-समुद्र-वत्तडागः देवोऽयं, सिंहस्त्वमिति । सर्वत्रैकारः प्रथमैकवचनार्थो द्रष्टव्यः इहेति 'समाहिठाणत्ति'—समाधे रागादिरहितचित्तस्य स्थानान्यश्रयाः समाधिस्थानानि, तान्यपि दश तद्यथा—'नो इत्थीपसुपण्डगंसंचाण्डं सयणासणाण्डं सेविता भवइ' नो नैव स्त्रियो देवीनारीतिररूच्योऽन्नासमाधिदोषः प्रतीत एव, यशवो गवादयस्तत्सत्त्वौ हि तत्कृतविकारदर्शनाच्चिचिकारः संभाव्यत इति ।

पण्डकाश्च नपुंसकानि तत्सप्तकौ स्त्रीसमानो दोषा प्रतीत एव, एतैः संसक्तानि समाकीर्णानि स्त्रीपशुपण्डकसप्तकानि शयनास-
नानि सत्तारकपीठकादीनि उपलक्षणतया स्थानादीनि च सेविता तेषां सेवको भवति साधुरित्येक १ । तथा - 'नो-इत्थीण कंठं कहेत्ता
भवति' नो स्त्रीणां केवलानामिति गम्यते, कथा धर्म्मदेशनादिलक्षणवाक्यप्रबन्धरूपा तन्नेपथ्यादिवर्णनरूपा वा कथयिता तत्कथको
भवति साधुरिति द्वितीय २ । 'नो पणीयरसभोई भवई' नो गलत्स्नेहविन्दुभोक्ता भवति मुनिरिति तृतीय ३ । 'नो पाणभोयणस्स
अइमाय आहारिचा भवई' नो पानभोजनस्य रूक्षस्याप्यतिमात्र 'अद्धमसणस्से'त्यादिप्रमाणातिक्रान्तमाहारकोऽभ्यवहर्त्ता भवति
राधस्वाद्यप्येकस्सर्गतो यतीनामयोग्यत्वात्पानभोजनयोर्ग्रहणमिति चतुर्थ ४ । 'नोपुब्बरयपुब्बकीलियाइ सरिचा भवति' नो पूर्वत
नो गृहस्थावस्थाया स्त्रीसभोगानुभवन तथा पूर्वक्रीडित तथैव द्यूतादिरमणलक्षण सत्तां चिन्तयिता भवति पञ्चममिति ५ । 'नो
इत्थीठाणांइ सेविचा भवई' नो स्त्रीणां तिष्ठन्ति येषु तानि स्थानानि निपद्याः स्त्रीस्थानानि तानि सेविता भवति कोऽर्थः १, स्त्रीभिः सह-
कासनं नोपविशेदुत्थितास्वपि हि तासु सुहृत् नोपविशेदिति षष्ठम् ६ । 'नो इत्थीण इन्दियाइ मणुन्नाइ मणोरमाइ आलोइय २
निज्जाइचा भवई' नो स्त्रीणामिन्द्रियाणि नयननासिकादीनि मनो हरन्ति दृष्टमात्राण्याक्षिपन्तीति मनोहराणि तथा-मनो रम-
यन्ति दर्शनानन्तरमनुचिन्त्यमानान्याह्लादयन्तीति मनोरमाण्यालोकात्मन्य निध्याता दर्शनानन्तरमतिशयेन चिन्तयिता यथाहो!
लघणत्व लोचनयोः, क्रजुत्व नासावशस्येत्यादि भवति साधुरिति सप्तममिति ७ । 'नो सदाणुवाई, नो रूवाणुवाईम नो गन्धाणुवाई
भवई' नो शुब्द मन्मथभाषितादिकमभिष्वङ्गहेतुमनुपपत्तयनुसरतीत्येवशीलः शुब्दानुपाती, एव नो रूपाणुपाती, नो गन्धानुपातीति

१ प्रतिपन्ध प्र० ॥ २ पाद्यथा प्र० ॥

पदत्रयेणाप्येकमेव स्थानमित्यष्टममिति ८ । 'नो सिलोगाणुवाई भवई' नो श्लोकं ख्यातिमनुपतत्यनुसरतीत्येवंशीलः श्लोकानुपातीति नवममिति ९ । 'नो सायसोक्खपडिवेद्धे भवई' सातात्पुण्यग्रकृतेः सकाशाद्यत्सौख्यं सुखं रसस्पर्शलक्षणविषयसम्पाद्यं तत्र प्रतिवद्धस्तत्परो मुनिः सातग्रहणादुपशमसौख्यप्रतिवद्धतायां न निषेधः भवति जायते इति दशममिति १० । क्वचिन्नु ' चित्तसमाहिङ्गाणचि' इति पाठस्तत्राप्ययमेवार्थो नवरं सत्यदशकं न व्याख्येयमिति ।

'दस चैव दसाओत्ति' दशैव दशसंख्या एव दशाधिकारामिधायकत्वाद्दशा इति बहुवचनान्तं स्त्रीलिङ्गं शास्त्रास्याभिधानमिति, ताश्चैताः-कर्मणोऽशुभस्य विपाकः फलं कर्मविपाकस्तत्प्रतिपादिका दशाध्ययनात्मकत्वादशाः कर्मविपाकदशाः, विपाकश्रुताख्यस्यैकादशाङ्गस्य प्रथमश्रुतस्कन्धो द्वितीयश्रुतस्कन्धोप्यस्य दशाध्ययनात्मकः कर्मविपाकप्रतिपादकश्च, न चासाविहामिमतः स्थानाङ्गेऽस्याविवृतत्वादिति ॥ १ ॥ तथा-साधूनुपासते सेवन्त इत्युपासकाः श्रावकास्तद्गतक्रियाकलापप्रतिवद्धा दशा दशाध्ययनोपलक्षिताः उपासकदशाः सप्तममङ्गमिति २ । तथा-अन्तो विनाशः स च कर्मणस्तत्फलभूतस्य वा संसारस्य कृतो यैस्ते अन्तकृतास्ते च तीर्थंकरादयः तेषां दशा अन्तकृतदशा इह चाष्टमाङ्गस्य प्रथमवर्गे दशाध्ययनानीति, तत्संख्ययोपलक्षितत्वाद् अन्तकृतदश इत्याभिधानेनाष्टममङ्गमभिहितमिति ३ । तथोत्तरः प्रधानो नास्योत्तरो विद्यत इत्यनुत्तरः उपपत्तनमुपपातो जन्मेत्यर्थः, अनुत्तरश्चासाधुपपातश्चेत्यनुत्तरोपपातः सोऽस्ति येषां तेऽनुत्तरोपपातिकाः सर्वार्थसिद्धादिविमानपञ्चकोपपातिन इत्यर्थः, तद्वक्तव्यताप्रतिवद्ध दशा दशाध्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपातिकदशा नवममङ्गमिति ४ । तथा-आचरणमाचारो ज्ञानादिविषयः पञ्चधा आचारप्रतिपादनपरा दशा

दशाध्ययनात्मिका आचारदशाः दशाश्रुतस्कन्ध इति या सूत्राः ५ । तथा प्रश्नाश्च पृच्छा व्याकरणानि च निर्वचनानि प्रश्नव्याकर-
णानि, तत्प्रतिपादिका दशा दशाध्ययनात्मिकाः प्रश्नव्याकरणदशाः दशममङ्गमिति ६ । तथा बन्धदशाः ७ द्विगुधिदशाः ८ । दी-
र्घदशाः ९ । सक्षेपिकदशाश्चाप्रतीता एता इति । तथा—

‘समणघम्म चेत्ति’ श्राम्यन्तीति श्रमणाः साधवस्तेषां घर्म्मं क्षान्त्यादिलक्षणः श्रमणघर्म्मस्तं च दशविधमुपसपन्न इत्यादि
पूर्ववत्, स चाय—“सुन्ती य मद्दवज्जमुत्ती तवसज्जे य वोधव्वे । सच्च सोय आकिञ्चण वमं च जइयम्मो” ॥१॥ तत्र क्षान्तिः—क्रोधवि-
वेकः, मार्दव—मानपरित्यागेन वर्पेन, अर्जव—मायापरित्यागः, मोचन—मुक्तिर्लोभपरित्यागः, तपो द्वादशविधमनशनादि, सयमश्वा-
श्रवविरतिलक्षणः, सत्य मृषावादविरतिः, शौच सयम प्रति निरुपलेपता निरतिचारेतेत्यर्थः, आकिञ्चन्य—कनकादिरहितता, ब्रह्म च
ब्रह्मचर्यमिति । अन्ये त्वेवं श्रमणघर्म्मं पठन्ति—“सुन्ती मुत्ती अज्ज मद्दव तह लायवे तवे चेव । सज्जमचियागकिञ्चण वोधव्वे य-
मचेरे य” ॥१॥ तत्र लाघवम् प्रतिनद्धता त्यागः सयतेभ्यो वक्तादिदान, शेष प्राप्तवदिति । अथाशातनावर्जनतो महाप्रतरक्षणमाह—

आसायण च सच्च त्तिगुण एकारस विवज्जन्तो । उवसपन्नो जुत्तो रक्खामि महव्वए पच्च ॥ २२ ॥

आय—ज्ञानादिलाभ शातयतीत्याशातना अर्हदादेरवज्ञेत्यर्थत्वा विवर्जयन्निति योगः, किविशिष्टा । सर्वा समस्तां सामान्येन,
अथवा—‘त्तिगुण एकारसन्ति’ च शब्दस्येह सम्बन्धात् त्रयो गुणा गुणकारका यस्य स त्रिगुणस्तमेकादश चैकादशाङ्क त्रयस्त्रिंशत-
माशतना इत्यर्थः, एकादशाना त्रिगुणिताना त्रयस्त्रिंशत्संख्योपपत्तेरिति भावना, अथवा—वचनव्यत्यायात् प्रकृताशातनाशब्दसम्बन्धाच्च

त्रिगुणा एकादश वाशातनाः कर्मतापन्ना विवर्जयन् परिहरन्, तथोपसम्पन्नः प्रतिपन्नोऽनाशतनामिति सामर्थ्याद्रिम्यते, तथा युक्तः श्रमणगुणैः रक्षामि, परिपालयामि महाव्रतानि पञ्चेति । आशतनाश्च त्रयस्त्रिंशदेताः अर्हत्सिद्धाचार्योपाध्यायसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकादेवदेवी १०, इह ११, परलोक १२, केवलप्रणीतधम्म १३, सदेवमनुजामुरलोक १४, सर्वसत्त्व १५, काल १६, श्रुत १७, श्रुतदेवता १८, वाचनाचार्यविषया १९, आशातनाएकोन विंशतिः; सूत्रविषयास्तु चतुर्दश तद्यथा—

व्याविद्वाक्षर १, व्यत्याग्रेडित २, हीनाक्षरा ३, सत्यक्षर ४, पद ५, विनय ६, घोष ७, योगहीनाध्ययन ८, सुष्ठुदत्त ९, दुष्ठुप्रतीच्छितता १०, ऽकालस्वाध्ययकरणा ११, कालस्वाध्यायकरणा १२, ऽस्वाध्यायिकस्वाध्यायित १३, स्वाध्यायिकास्वाध्यायित १४, लक्षणाः एतास्त्रयस्त्रिंशदाशातनाः । आसां च स्वरूपम्—अर्हतामाशातना न सन्ति तीर्थकरा, जानन्तो वा किमिति भोगान् भुञ्जते, देवादिविहितां समवसरणादिसपर्यां वा किमिति संयमिनोऽप्युपजीवन्तीत्यादिरूपा यदुक्तं—

“नत्थि अरहन्तत्ती जाणन्तो कीस भुञ्जाए भोए । पाहुडियं तुव जीवई एव वयं उत्तरं इणमो ॥ १ ॥ भोगफलनिव्वत्तियपुन्नप्पगडीणमुदयवाहल्ला । भुञ्जइ भोगे एवं पाहुडियाए इमं सुणसु ॥ २ ॥ तित्थयरनामगोयस्स खयट्ठा तहय चेव साभव्वा । धम्मं कहेइ अरहा पूयं चासेवए तं तु ॥ ३ ॥ खीणकसाओ अरहा कयकिच्चो अविय जीयमणुयत्ती । पडिसेवन्तो वि तहा अदोसवं होइ तं पूयं ॥ ४ ॥ १ सिद्धानां चाशातना न सन्ति सिद्धाः सद्भिरपि वा किं तैर्निष्ठैरित्यादिका, अत्र च समाधिः—“अत्थित्ति नियमसिद्धा सदाओ चेव गम्मई एवं । निचेट्ठावि भवन्ती वीरियखयओ न दोसो हु” ॥१॥ सकरणवीर्यक्षयादित्यर्थः २ । आचार्याणां

चाशातना यथा—“डहरो” अकूलीणोति य दुम्मेहो दमग मन्दवयणोति । अविषपलाभलद्वी सीसो परिभवइ आयरिय ॥१॥ अ-
हवावि यए एव दिन्तुवएस परस्स जत्तेण । दसविहवेयावेच्च कायव्वे सय न कुव्वन्ति ॥ २ ॥ ” अत्रोचर—“ डहरोति नाणवुद्धो
अकूलीणोति य गुणारुओ मिहणु । दुम्मेहदई णेय मणति (त) सत्ताड दुम्मेहा ॥ ३ ॥ जाणति नविय एय निदमा मोक्खकारणं
नाण । निच्च पणासयता वेयावचाइ कुव्वति ॥४॥ ” सूत्रप्रदोषाध्यायाना चाशातना आचार्यवद् द्रष्टव्या इति ॥४॥ साधूना चाशा-
तना यथा—“अमुणियसमयसहानो साहुससुद्धिस्स भासए एव । अविषहणाइसमेया ससारसहावजाणणा नेव ।
भुज्जन्ति एगओ तह विरुत्तनेवत्था । एमाइ भणयच्च मूढो न सुणेइ एव तु ॥ २ ॥ अविषहणाइसमेया ससारसहावजाणणा नेव ।
साहू धेवकसाया जओव भुज्जन्ति तो तहवि ॥ २ ॥ ” ॥५॥ साध्वीना चाशातना यथा—“ कलहणिया बहु उवही अहवावि समणु
वदवो समणी । मणियाण पुत्तभण्डा दुमवलि जलस्स सेवालो ॥ १ ॥ ” अत्रोचर—“कलहन्ति नेव नाऊण कसाए कम्मनन्धवीएचि ।
सज्जलणामुदयओ ईसि कलहेवि को दोसो ॥ १ ॥ उवही य बहुविगप्पो वमब्बयरक्खणत्थमेयासिं । मणिओ जिणोहिं जम्हा तम्हा
उवहिम्मि नो दोसो ॥ २ ॥ समणाण नेय एया उवदवो सम्मसारचिचाण । सम्म जियमोहाण विणवेयणसमाहिअप्पाणं ॥ ३ ॥ ”

६ । तथा जिनशासनभक्ताः गृहस्थाः श्रामका उच्यन्ते, तेषां चाशातना—

“लब्धुण य माणुस्स नाऊण य विणमय न जे विरइ । पडिवज्जन्ति कह ते धन्ना वुचन्ति लोगमि ॥ १ ॥ सावगसत्तासाय-
णमित्थुत्तरकम्पपरिणइवसओ । जहवि पवज्जन्ति न त तहावि धन्ना तिवग्गठिया ॥ २ ॥ ” एव श्राविकाशातनापि द्रष्टव्या । ७ ।

१ न सन्ति सिद्धारो० प्र० ।

देवानां चाशातनेयं—“कामपसत्ता विरईए वज्जिया अणिमिसा य निचेड्ढा । देवा सामत्थम्मिवि नय तित्थस्सुन्नइकरा य ॥ १ ॥
एत्थ पसिद्धी मोहणियसायवेयणियकम्मउदयाउ । कामपसत्ता विरई कम्मोदयउ च्चिय न तेसिं ॥ २ ॥ अणिमिस देवसहावा
निचेड्ढाणुचरा उ कयकिच्चा । कालणुभावा तित्थुन्नइपि अन्नत्थ कुव्वन्ति ॥ ३ ॥ १९। एवं देव्याशातनापि वाच्या १०। तथेह—लोको
मनुष्यस्य मनुष्यलोकस्तस्य त्वाशातना वितथप्ररूपणादिनेति ११। तथा परलोको मनुष्यस्य नारकर्तियगमरास्तस्याप्याशातना वित-
थप्ररूपणादिनैव १२। केवलप्रज्ञसो धर्म्मो द्विविधः श्रुतधर्मश्चारित्रधर्मश्च, तस्य त्वाशातना—“पागयभासनिबद्धं को जाणेइ पणीय
केणेयं । किं वा चरणेणं तु दाणेण विणा उ हवइचि” ॥१॥ अत्रोचरं “वालद्धीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकांक्षिणाम् । अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः
सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः” ॥१॥ निपुणधर्म्मप्रतिपादकत्वाच्च सर्वज्ञप्रणी-तत्त्वमिति तथा—“दानमौरत्रिकेणापि चाण्डालेनापि दीयते ।
येन वा तेनः वा शीलं न शक्यमभि रक्षिम् ॥ १ ॥ दानेन भोगानामोति यत्र यत्रोपपद्यते । शीलेन भोगान् स्वर्गं च निर्वाणं चाधि-
गच्छति ॥ २ ॥ ” किञ्चाभयदानदाता चारित्रवान्नि यमत एवेति १३। संदेवमनुष्यासुरस्य च लोकस्याशातना वितथप्ररूपणादिना
आह च—“देवाइयं लोयं विवरीयं भणइ सचदीवुदही । कयमहव पयावइणा पगइपुरिसाण जोगा वा ” अत्रोचरं—“सत्तसु परि-
मियसत्ता मोक्खासुन्नचणं हवइ एवं । केण पयावइ विहिओ अन्नेणं एवमणवत्था ॥ १ ॥ चेयन्नसुन्नपगई पुरिसो किरियाइ वज्जिओ
इड्ढो । ता कह तेसि पविची जीए होज्जा जगुप्पची ॥ २ ॥ ” १४। सर्व सत्त्वानां त्वाशातना विपरीतप्ररूपणादिनैव मन्तव्या १५।
कालस्य त्वाशातना नास्त्येव कालः कालपरिणतिर्वा विद्यमिति तथाच—दुर्नयः—“कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः । कालः
सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः” अत्रोचरं—कालोऽस्ति तमन्तरेण वक्रुलचम्पकादीनां नियतपुष्पादिप्रदानाभावप्रसङ्गात्, न च

तत्परिणतिर्विद्य एकान्तनित्यस्य परिणामानुपपत्तेरिति १६, श्रुतस्य त्वाद्यातना “को आउरस्स कालो मडलवरधोवणे व को कालो । जइ मोक्खरहेउ नाण को कालो तस्सकालो वा” ॥१॥ इत्यादिका इह चोचर “जोगोजोगो जिणसासणम्मि दुक्खक्खया पउजन्तो । अन्नोन्नमनाद्वाए असत्तो होइ क्खय्वो” ॥ १ ॥ पूर्वं धर्मद्वारेण श्रुतस्य आशातनोक्ता इह तु स्वतन्त्रश्रुतविषयेति न पौनरुक्त्य १७ । श्रुतदेवतायास्त्वाद्यातना न विद्यते श्रुतदेवता अकिञ्चित्करी वा, अत्रोचर अस्त्येव श्रुतदेवता यतो नानधिष्ठितो मौनीन्द्र’ एत्वागमो, न चाकिञ्चित्करी तामालम्ब्य प्रशस्तमनसः सत्त्वस्य कर्मक्षयदर्शनात् १८, तथा वाचनाचार्यो य उपाध्यायसन्दिष्ट उद्देशादि करोति, तस्य चाशातनेय-निर्दु, समुत्तर’ ग्रथतान् वारान् वन्दन दापयति, उत्तर तु-श्रुतोपचार एष क इव तस्यात्र दोष इति १९, इतो व्या-विद्वाक्षरादिपदानि चतुर्दशापि श्रुतक्रियाकालगोचरत्वाच्च पौनरुक्त्यभाज्जीति । तत्र व्याविद्वाक्षर विपर्यस्ताक्षरम् २०, व्यत्यात्रेडित अन्योन्यासतद्वर्णव्यामिश्र २१, हीनाक्षर अक्षरन्यूनम् २२, अत्यक्षरम् अधिकाक्षर २३, पदहीन पदेनैवो २४, विनयहीन अकु-तोचितविनय २५, घोषहीन उदात्तादिघोषरहित २६, योगहीन सम्यङ्कृतयोगोपचारम् २७, सुष्ठु दत्त समधिक प्रदत्त गुरुणा २८, दुग्धु प्रतीच्छित कलुषितान्तरात्मना शिष्येण गृहीतम् २९, अकाले कृतः स्वाध्यायः यो यस्य श्रुतस्य कालिकादेरकालस्तत्राधीतमिति, ३०, काले न कृत’ स्वाध्यायो यस्मात्मीयोऽध्ययनकाल उक्तस्तत्र स्वाध्यायो न विहित इति ३१, अस्वाध्यायिके स्वाध्यायित अन-स्वाध्यायिक रुधिरमहिर्नापासुपातगन्धर्वनगरमग्रामादिक तत्र स्वाध्यायितमधीतमिति ३२, स्वाध्यायिकेऽस्वाध्यायिकविपर्ययलक्षणे न स्वाध्यायित नाधीतमिति ३३ । अथवा-रत्नाधिकविषयास्त्रयस्त्रिंशदाद्यातना भवन्ति, तद्यथा—

पुरजो पम्मासने गन्ता चेद्वृणन्ति सीयणायमणे १० । आलोयण ११ पडिसुणणे १२, पुच्वालवणे य १३ आलोए १४ ॥१॥

तह उवदंस १५ निमन्तण १६ खद्धा १७ ५ । इयणे य १८ अप्पडिसुणणे य १९ । खद्धचि य २० तत्थगए २१ क्रि २२ तुम २३ तज्जाय २४ नो सुमणे २५ ॥ २ ॥ नो सरसि २६ कंह छित्ता । २७ परिसं भेत्ता २८ अणुट्ठियाए कहे २९ । संथारपायघट्टण ३० चिट्ठु ३१ च ३२ । समासणे यावि ३३ ॥ ३ ॥ एतस्य गाथात्रयस्य व्याख्या—
पुरओचि सेहे रायणियस्स पुरओ गन्ता भवइ आसायणा सेहस्स । यतो मार्गोपदर्शनादिकं तथाविधकारणं विना राल्लिकस्य पुरतो गन्तुं न वर्त्तते, अविनयदोसप्रसङ्गादिति; सेहे रायणियस्स (स) पक्खं गन्ता भवइ आसायणा सेहस्स । अविनयदोपप्रसङ्गादेव २ आस-
नेत्ति । सेहे रायणियस्स आसन्नं गन्ता भवइ आसायणा सेहस्स । कासितक्षुतादिषु श्लेष्माद्यवयवलगनादिना अविनयसंभवादिति,
एवमन्यत्रापि दोषा वाच्याः ३; एवं स्थानेनापि तिस्र आशातनाः । सेहे रायणियस्स पुरओ चिट्ठिन्ना भवइ आसायणा सेहस्स ४, सेहे
रायणियस्स सपक्खं चिट्ठिन्ना भवइ आसायणा सेहस्स ५, सेहे रायणियस्स आसन्नं चिट्ठिन्ना भवइ आसायणा सेहस्स ६, एवं निपी-
दनेनापि तिस्रः । सेहे रायणियस्स पुरओ निसीइत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ७, सेहे रायणियस्स सपक्खं निसीइत्ता भवइ आसायणा
सेहस्स ८, सेहे रायणियस्स आसन्नं निसीइत्ता भवइ आसायणा सेहस्स ९, आयमणत्ति । सेहे रायणिएण सद्धिं वहिं वा विचारभूमिं
निक्खन्ते समणे तत्थ सेहे पुव्वतराणं आयमइ पच्छा रायणिए आसायणा सेहस्स १०, आलोयणत्ति सेहे रायणिएण सद्धिं वहिं वा
विचारभूमिं निक्खन्ते समणे तत्थ सेहे पुव्वतराणं गमणागमणमालोइ पच्छा रायणिए, आसायणा सेहस्स ११, अपडिसुणोत्ति
सेहे रायणियस्स राजो वा विथाले वा वाहरमाणस्स अज्जो के सुत्ते के जागरे, तत्थ सेहे जागरमाणे रायणियस्स अप्पडिसुणेत्ता
भवइ आसायणा सेहस्स १२, पृथ्वालवणेत्ति केइ रायणियस्स पुव्वसंलत्तए सिया तं सेहे पूव्वामेव आलवइ पच्छा रायणिए आसायणा

मेहस्म १३, प्रागेण यपि मेहे अग्नौ वा, पाण वा, साइम वा, पडिगाहिचा न पुष्पामेव सेहतरागस्म आलोण्ड पच्छा
गणनीयस्म आसायणा मेहस्म १४, उदमचि मेहे अमल ४ पडिगाहिचा न पुष्पामेव मेहतरागस्म उदमेइ पच्छा रायणियस्म
आसायणा मेहस्म १५, निमलनचि मेहे अमल वा ४ पडिगाहिचा न पुष्पामेव मेहतराग उवनिमन्तेइ पच्छा रायणिय आसायणा
मेहस्म १६, गद्द चि मेहे रायणिएण मदि अग्न वा ४ पडिगाहिचा न रायणिय अणापुल्लिच्चा नस्म २ इच्छइ तस्म २, प्ररुर
२ दल्लपइ २ आसायणा सेहस्म १७, आहयेणेचि सेहे अग्न वा ४ पडिगाहिचा न रायणिएण मदि भुजुमणे तत्थ सेहे स्यर २
इय २ उगद २ रसिय २ मणुन २ मणाम २ निच्छ २ तुस्स २ आहारेचा भयइ आसायणा सेहस्म १ इह च स्यर २
चि गद्दइ तच्चे, उग २ चि पयगार वृत्ताकुरिभेटिगदि मरणापेधमिद, उमद २ चि वर्णगन्धरगस्पद्योपेत्त, रसियन्ति २
रमाल रसिय दाडिमागादि इदमपि मरणापेधमेव, मणुन मणुन चि मनम इष्ट मनोत्रं स्वभायतो मनोदूलमित्यर्थः, मणामन्ति मनसा
अग्येने गुन्दरमिति गायते इति मनोम वृत्तोऽपि मरणाग्रान्मनमः प्रियमित्यर्थः, निच्छ २ चि केद्वाग्गाद, तुम्ह २ इति केहवर्नितम्
विग्नमभक्तस्यैतदपि प्रिय भवतीति १८, अप्पडिमुण्णेचि सेहे रायणियस्म वाहरमाणस्म अपडिमुण्णेचा भयइ आसायणा मेहस्म
मामान्नेन विरगनोप्पत्तिथोना भवति १९, गद्दचिय चि सेहे रायणिय राय २ यचा भयइ आसायणा सेहस्म, इह च स्यर २ चि
गद्द २ मरेण मरणात्त निद्रुर भणइ २०, तत्थगणचि सेहे रायणियस्म वाहरमाणस्म जत्थगण सुणेइ तत्थगण नेय उल्लान देइ आ-
सायणा मेहस्म २१, चि मेहे रायणिएण आहुए चि मिति यचा भयइ आसायणा सेहस्म किन्ति किं भणसीत्यर्थः । भणियच्च च एय
(१) मत्तण्ण चन्दाभि २२, तुम चि सेहे रायणिय तुमतिवचा भयइ आसायणा सेहस्म मे तुम चोइत्तए २३, तजायन्ति सेहे रायणिय

तज्जाणं पडिहणित्ता भवइ आसायणा सेहस्स, तज्जाणं ति कीस अज्जो गिलाणस्स न करेसि, भणइ कीस तुमं न करेसि. आयरिओ भणइ तुमं आलसियो, सो भणइ तुमं चेव आलसियो इत्यादि २४, नो सुमणेत्ति सेहे रायणियस्स कंहं कहेमाणस्स नो सुमणसे भवइ आसायणा सेहस्स, इह च नो सुमणसे इति ओहयमणसङ्कप्पे अच्छइ, नाणुवूहइ कंहं, अहो सोहणं कहियं ति २५, नो सरसिस्ति सेहे रायणियस्स कंहं कहेमाणस्स नो सुमरसिस्ति वचा भवइ आसायणा सेहस्स, इह च नो सुमरसिस्ति न सरसि तुमं एयं अत्थं न एस अत्थो एवं भवइ २६, कंहं छेत्तन्ति सेहे रायणियस्स कहेमाणस्स तं कंहं अच्छिन्दित्ता भवइ आसायणा सेहस्स, अच्छिन्दित्तन्ति भणइ अंहं कहेमि २७, परिसं भत्तन्ति सेहे रायणियस्स परिसं भेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, इह च परिसं भेत्तन्ति एवं भणइ भिक्खावेलासमुद्दिसणवेलासुतत्थवेलाउ भिन्दइ २८, अणुड्डियाए कहेत्ति सेहे रायणियस्स कंहं कहेमाणस्स तीसे परिसाए अणुड्डियाए अब्बोच्छिन्नाए अब्बोगडाए चि दोचंपि तमेव कंहं कहेत्ता भवइ आसायणा सेहस्स, इह च तीसे परिसाए अणुड्डियाएत्ति निविट्ठाए चेव, अब्बोच्छिन्नाएत्ति जाहे कोचि अच्छइ, अब्बोगडाएत्ति अविस्सरिया एत्ति तुत्तं हवइ, दोचंपि तंचंपि चि विहिं तिहिं चउहि वि, तमेवत्ति जो आयरिण कहेओ अत्थो तमेवाधिकारं विकप्पेइ अयमपि प्रकारस्तस्यैवैकस्य सूत्रस्येति २९, सन्धारपायघट्टणत्ति सेहे रायणियस्स सेज्जासन्धारयं पाणं सद्धेत्ता हत्थेण अणुनवेत्ता गच्छइ आसायणा सेहस्स, इह शय्या स- वीझिकी संस्तारकोऽद्दत्ततीयहस्तप्रमाणः, अथवा शय्येव संस्तारकः शय्यासंस्तारकः, पादेन संघट्टयति नानुज्ञापयति न क्षमयती- त्युक्तं भवति । भणितं च “सद्धइत्ता काणं तहा उवहिणामवि । खमेह अवराहं मे वाज्ज न पुणेचि य ” ३०, चिद्धन्ति सेहे रा- यणियस्स सेज्जासन्धारयसि चिद्धिन्ता वा निसीइत्ता व तुयड्ढिन्ता वा भवइ आसायणा सेहस्स ३१, उचन्ति सेहे रायणियस्स उच्चासणे

चिद्विज्ञा वा, निरीक्षणा वा, तुयद्विज्ञा वा भवद् आसायणा सेहस्स ३२, समासणे याविचि सेहे रायणियस्स समाणे आसणे चिद्विज्ञा वा निरीक्षणा वा तुयद्विज्ञा वा भवति आसायणा सेहस्स ३३। इति दशाश्रुतस्कन्धसूत्रादुसारीगाथात्रयभावार्थः। एताः पुनस्त्रयस्त्रिंशद्द्व्यशातनाश्चतुर्षु (तस्यु) समवतरन्त्येतासु तद्यथा द्व्यशातनाया क्षेत्राशातनाया कालाशातनाया भावाशातनाया च, तत्र द्व्यशातना-रत्नाधिकेन सम भुञ्जानो मनोज्ञमात्मना भुक्ते एवमुपधिसत्तारकादिभ्यः वाच्यम् १, क्षेत्राशातना-रत्नाधिकस्यासन्नगमनादिभ्यः २, कालाशातना-रात्रौ वा निकाले वा व्यवहारतः तूष्णीरुक्तिप्रति ३, भावाशातना-त्वाचार्यं त्वमिति वक्ति ४, एव त्रयस्त्रिंशदपि चतुर्षु द्व्यदिषु समवतरन्तीति। एवमेकस्यादिशुभाशुभस्थानाङ्गीकारवर्जनद्वारेण कृता महान्तोच्चारणा, साम्प्रतमनुक्तभ्यानाति-
देशतस्ता र्गुमाह—

एव त्रिदण्डविरजो निगरणसुद्धो निसृष्टनीसल्लो। निविहेण पडिक्कन्तो रक्खामि मद्दए पच्च ॥ २३ ॥

एव प्रागुक्तलेश्यादित्यानवत्त्रिदण्डविरतो दण्ड्यते चारित्र्यार्थापहारतो निःसारीक्रियते एभिरात्मेति दण्डास्त्रयश्च ते दुःप्रयुक्त-मनोवाकायमेदाः त्रिसख्या दण्डास्तेभ्यो विरतो निवृत्त्यद्विदण्डविरतः, उदाहरणानि चात्र मनोदण्डे ऋङ्गणार्थः “सो किर एगया महावाए वायन्ते उट्टुजाणू अहोसितो चिन्ततो चिद्धइ, साहूणो य अहो सुन्तो सुहज्झाणेवगओचि वदन्ति, नय किंचि पडिबयण देह, चिरेण सल्लान देउमारद्धो साहूहिं शुच्छिओ, किम्मेचिर झाइयन्ति, सो भणइ, सयय खरतरौ मारुओ वायइ, जइ ते मम पुत्ता इयाणि बल्लराणि धेन्नाणीत्यर्थः पल्लीवेज्जा तओ तेसि वासारेच सरसाए भूमीए सुवहू सालिसम्पया होज्जा एय मए चिन्तय, तओ आयरिएहिं वारिओ, ठिओ एवमाइ जमसुह मणेण चिन्तेइ सो भणदण्डो १। वाग्दण्डोदाहरणमिद-“एगो साहू सन्नाभूमीओ आगओ अविहीए आलोएइ जहा असुगत्य

स्वरविन्द दिद्वन्ति, तं सोऽग्नं लुब्धयपुरिसेहिं तत्थ गन्तूणं तं मारियं ति, एवमाइ सावज्जभासा वइदण्डोति” । कायदण्डोदाहरणं-
“चण्डरुद्धो आयरिओ, उज्जेणिं वाहिरगामाओ अणुजाणपेक्खओ यात्रादर्शनाथमित्यर्थः आगओ, सो अईवरोसणो, तत्थ य समोसरणे ग-
णियाघरपरिभूओ जाइकुलाइसम्पन्नो इभदारओ समागत्ति, सो भणति, पवयामित्ति, तत्थ अणोहिं साहुहिं असइहन्तेहिं चण्डरुद्धस्स सगासे
पेसिओ “कल्लिणा कली घस्सउत्ति” तथो सो तस्स उवड्डियो, तेण सो ताहे चेव लोयं काउं पव्वाविओ; पच्चूसे सयणभया गामं व-
चंताणं पुरओ सेहो, पिड्डिओ चण्डरुद्धो, आवडिओ रुद्धो, सेहं दण्डएण मत्थए आहणेइ, कंहं ते पत्थरो न दिड्डोत्ति, सेहो सम्मं सहइ,
आवस्सयेवलाए रुहिरावलिच्चो दिड्डो, चण्डदस्स तं पासिअण मिच्छादुकडन्ति भणमणस्स वेरगमग्गयस्स केवलनाणं समुप्पन्नं, सेहस्स
वि कालेणं ति, एवमाइ दुप्पउचकायजोगो दण्डोत्ति” तथा-‘तिगरणमुद्वोत्ति’ त्रीणि च तानि करणानि च मनः प्रभृतीनि
त्रिकरणानि तैः शुद्धो निर्दोषत्रिकरणानि वा शुद्धानि सर्वदोषरहितानि यस्य स त्रिकरणशुद्धः आह-त्रिदण्डविरतत्रिकरणशुद्धः
एव भवत्यतः किं तद्ग्रहणेन!, सत्यं, सावद्ययोगनिवृत्तस्त्रिदण्डविरत उच्यते, निरवद्ययोगप्रवृत्तस्तु त्रिकरणशुद्धः, अथवा-करणरूप-
सावद्ययोगविरतो दण्डत्रयविरत उच्यते, करणकारणानुमतिरूपसावद्ययोगविरतस्तु त्रिकरणशुद्ध इति न दोषः, अन्यथा वाऽ-
नयोर्बहुश्रुतैर्विशेषो भावनीयः यतो गम्भीरमिदमार्थमिति । तथा-‘तिसल्लनीसल्लोत्ति’ शल्यते वाध्यते प्राणी एभिरिति शल्यानि द्रव्य-
तत्त्वोभरादीनि भावतस्तु मायादीनि, निर्गतानि, शल्यानि यस्य स निःशल्यः, स चैकशल्योपेक्षयापि स्यादित्याह-त्रीणि च
तानि शल्यानि, च त्रिशल्यानि, तेषु विषये निःशल्यस्त्रिशल्यनिःशल्यः सन्, तत्र मायाशल्यं माया निवृत्तिः सैव शल्यं मा-
याशल्यं, नियाण नितरां दायते ल्ख्यते मोक्षफलमनिन्द्यब्रह्मचर्यादिसाध्यकुशलकर्मकल्पतरुवनमनेन देवद्वर्यादिप्रार्थनपरिणामनिशि-

नेव निकाचना स्वव्रतप्रतिपत्तिदृढतरनिबन्ध इत्यर्थः, शुभकर्मणां वा निकाचनाहेतुत्वानिकाचनेदमुच्यते, न च सरागसंयमिनाभयमर्थो न घटत इति, तथा-भावविसोहित्ति, भावस्यात्मपरिणामस्य जलमिव वस्त्रस्य विशोधिकारणत्वाद्भावाविशोधिर्भावनिर्मलत्वहेतुरित्यर्थः, तथा-‘पडागारणरन्ति’ पताकायाश्चारित्राराधनावैजयन्त्या हरणं ग्रहणं पताकाहरणमिदं, लोके हि मल्लयुद्धादिषु वस्त्रभाभरणं द्रव्यं वा ध्वजोग्रे बध्यते, तत्र यो येन युद्धादिना गुणेन प्रकर्षवान् स रङ्गमध्ये पुरतो भूत्वा गृह्णातीति पताकां हरतीत्युच्यते, एवमत्रापि पाक्षिकादिषु महाव्रतोच्चारणतः समुपजातचारित्रविशुद्धिप्रकर्षः साधुः प्रवचनोक्तायाश्चारित्राराधनापताकाया हरणं करोतीति, तथा-निज्जूहणत्ति निज्जूहणा-निष्काशना कर्मशत्रूणामात्मनगराबिर्वासनेत्यर्थः, तथाराधना अखण्डनिष्पादना केपामित्याह-गुणानां मुक्तिप्रसाधकजीवव्यापाराणां, तथा संवरयोग इति नूतनकर्मार्गमनिरोधहेतुः संवरस्तदूपो योगो व्यापारः संवरयोगः अथवा-संवरेण पञ्चाश्रवनिरोधलक्षणेन योगः संबन्धः संवरयोग इति, तथा-‘पसत्थज्ञाणोवजुत्तयत्ति’ प्रशस्तध्यानेन धर्मशुक्लक्षणशुभाध्यवसानेनोपयुक्ता संपन्नता प्रशस्तध्याने वोपयुक्ता प्रशस्तध्यानोपयुक्ता, महाव्रतोच्चारणं कुर्वतः शृण्वतो वा नियमादन्यतरशुभध्यानसंभवादि, तथा-‘जुत्तयाय नाणेत्ति’ युक्ता च समन्वितता च विभक्तिव्यत्यात् ज्ञानेन तत्त्वावगमेन सद्बोधसंपन्नतेत्यर्थः, महाव्रतप्रतिपत्तेः सम्यग्ज्ञानफलत्वादितिभावः, चूर्णौ तु जुत्तया यत्ति पाठो व्याख्यातस्तत्र युक्ता चाष्टादशशीलङ्गसहस्रैरिति द्रष्टव्यं, तथा-‘परमद्वेत्ति’ परमार्थः सद्सुतार्थः अकृत्रिमपदार्थ इत्यर्थ इति, कश्चित्पदार्थः परमार्थोऽपि परमाण्वादिबहुनामो न भवत्यत आह-उचामश्वासार्थश्चोचामार्थः प्रकृष्टपदार्थः मोक्षफलप्रसाधकत्वेन महाव्रतानां सर्ववस्तुप्रधानत्वोदितिभावः, तथा-एसत्ति, लिङ्गव्यत्ययादेतन्महाव्रतोच्चारणं प्रवचनस्य

१ ता-दत्तावधानता० प्र० ॥

सारो देयित इति मन्य, अथवा-एष इत्यनेन सार इत्येतस्य लिङ्ग गृहीतमिति कैरित्याह-तीर्थहरैः प्रवचनगुरुभिः किमिधैरित्याह-
रतिथारिन्मोहनीयकर्मोदयजन्यस्तथाविधानन्दरूपध्विचविकारः, रागश्च ममकारो, द्वेषश्चाहकारो, रतिरागद्वेषस्तान्मश्नन्ति-व्यपन-
यन्तीति रतिरागद्वेषमथनाः तैः, किमित्याह-देशितः केनलालोकेनोपलभ्य भव्येभ्यः प्रवेदितः, प्रवचनस्य द्वादशाङ्गार्थस्य सारो नि-
प्यन्द, महान्तानि तीर्थहरैः प्रवचनार्थस्य सारभूतानि कथितानीत्यतो मुमुक्षुणा तेषु महानादरो मिधेय इतिभावः, ते च भगवन्त-
स्तीर्थहराः पद्मजीनिराजसयम पद्मसङ्घयष्टिव्यादिसत्त्वसमूहस्त्रासुपलक्षणत्वान्मुपावादादिपरिहार चोपदिश्य भव्येभ्यः कथयित्वा
उपलक्षणत्वात् स्वय कृत्वा च त्रैलोक्यसत्कृत लोकत्रयपूजित स्थान प्रदेश सिद्धिक्षेत्रमित्यर्थ, अम्युपगता संप्राप्ता इत्यनेनापि महा-
न्तानामत्यन्तोपादेयता सूचयतीति ।

अथ महान्तोत्कीर्तनापरिसमाप्तौ मङ्गलार्थं प्रत्यासन्नोपकारित्याद्विशेषतो भगवतो महागीरस्य स्तुतिमाह—

नमोस्तु ते सिद्ध बुद्ध मुत्त नीरय निस्सग माणसुरण गुणरयणसागर मणन्तमप्पमेय, नमोस्तु ते महइमरा-
धीरचद्धमाणसामिस्स, नमोस्तुते अरहओ नमोस्तुते भगवओ तिकइडु ।

नमो नमस्कारोऽस्तु, भगवतु कस्मै?, ते तुभ्य हे वर्द्धमानस्वामिभिति प्रक्रमः, किचिशिट्ठः?, सिद्ध कृतार्थं बुद्ध कैवलज्ञानेनावग-
तसमस्तवस्तुतत्त मुत्त पूर्वगद्धकर्मगन्धनैस्त्यक्त नीरजः वध्यमानकर्मरहितः, अथगा नीरय निर्गतौत्सुक्य, नि.सङ्गः-पुत्रकलत्रमित्रधन-
धान्यहिरण्यसुवर्णादिस कलसम्बन्धविकलः, मानमूरण-सर्वगर्गोदिलनः गुणरत्नसागर इति व्यक्तम् । तथा-अनन्तज्ञानात्मकत्वादनन्तस्त

स्यामन्त्रं अनन्त मकारः प्राकृतशैलीप्रभवः, अग्रमेय प्राकृतज्ञानपरिच्छेद्य, अशरीर जीवस्वरूपस्य छद्मस्थैः परिच्छेत्तुमशक्यत्वादिति तथा नमो नमस्कारोऽस्तु भवतु, कस्मै?, ते तुभ्यं किंविशिष्टेत्याह—महति गरियसि प्रक्रमात् मोक्षे कुतमते इति गम्यते । पुनरपि किंविशिष्टेत्याह—विशेषेणेरयति मोक्षं प्रति गच्छति गमयति वा प्राणिनः प्रेरयति वा कर्म्मार्णि निराकरोति, वीरयति वा रागादि शत्रून् प्रति पराक्रमत इति वीरः, निरुक्तितो वा वीरः यदाह—
“विदारयति यत्कर्म्म तपसा च विराजते । तपोवीर्येण युक्तश्च तस्माद्वीर इति स्मृतः” इतरवीरापेक्षया महांशसौ वीरश्चेति महावीरस्तस्यामन्त्रं हे महावीर! पुनरपि किंविशिष्ट?, वर्द्धमान स्वकुलसमृद्धिहेतुतया पितृभ्यां कृतवर्द्धमानाभिधान! कुतस्ते नमस्कारोऽस्त्वित्याह—‘सामि-
स्सत्ति’ विभक्त्यव्यत्यादिति कृत्वेति प्रत्येकमभिसम्बधाच्च स्वामीति कृत्वा प्रभुरिति हेतोः, तथा नमो नमस्कारोऽस्तु ते इति कुत इत्याह—
‘अरहओत्ति’ उक्तहेतुभ्यां अशोकाद्यष्टमहाप्रातिहाय्यादिरूपां पूजामर्हतीत्यर्हन् स इतिकृत्वा, नमोऽस्तु ते कुत इत्याह—‘भगवतोऽत्ति’ भग-
वानितिकृत्वा भगवानिति हेतोः तत्र भगः समग्रैश्वर्यादिलक्षणः । उक्तं च—“ऐश्वर्यस्य समग्रस्य रूपस्य यशसः श्रियः । धर्म्मस्याथ
प्रयत्नस्य पण्णां भग इतीङ्गना” ॥१॥स विद्यते यस्येति भगवानिति । अथवा—‘महद्’ महत्ति रूढिवशादतिमहान् स चासौ वीरश्चातिमहा-
वीरः स चासौ वर्द्धमानश्चातिमहावीरवर्द्धमानः स चासौ स्वामी तस्मै, तथा नमोऽस्तु ते अर्हते, तथा नमोऽस्तु ते भगवते इति कृत्वा
इति हेतोः यतस्त्वमुक्तविशेषणोऽस्तस्ते नमोऽस्त्विति भावः । अथवा—कथं नमोऽस्त्वित्याह—तिकद्दुत्ति त्रिकृत्वः त्रीन् वारानिति,
प्रतिवाक्यं च नमस्क्रियाभिधानं स्तुतिप्रस्तावदुष्टमिति । यथा—महाव्रतोच्चारणं कर्म्मधयाय तथा श्रुतोत्कीर्चनमपि कर्म्मविलयायेति
महाव्रतोत्कीर्चनं निगमयन् श्रुतोत्कीर्चनं कर्तुंकाम इदमाह—

एसा खलु महवयउचारणा कया इच्छामो सुत्तकित्तण काउं ।

एयानन्तरोक्ता, खलुर्वक्यालङ्कारमात्रे, महात्रतोच्चारणा महान्तसशब्दानां, कृतोक्तन्यायेन विहिता, साम्प्रत इच्छामोऽभिलषामः, श्रुतशीर्चना आगमग्रन्थाभिधानसशब्दानां, कर्तुं विधातुमिति । तत्पुनः अ समासतो द्विविध ग्रन्थस्य, तद्यथा-अङ्गप्रविष्ट अगनाद्य च, तत्र “पायदुग २ जङ्घो ४ रू ६ गायदुगद्ध तु दो य वाहू य १० । गीवा ११ सिर च १२ पुरिसो वारस अङ्गो सुयविसिद्धो ” मानद्विकार्यं पृष्ठोदरलक्षण, एवमिथुतपुल्लस्यागेषु प्रविष्ट व्यवस्थित अगप्रविष्ट तथाहि-प्रवचनपुल्लस्य पादयुगमाचारसूत्रकृते, ज-ह्वाद्विक स्यान्तसमवायावित्यादि । अथवा-“गणधरकयमङ्गय ज कय धेरेहि बाहिर त तु । नियय व(अ)ङ्गप्रविष्ट अणिययसुय बाहिर मणिय ” श्रुतपुल्लपाङ्गव्यतिरिक्तमङ्गयाद्य तदपि द्विविध ग्रन्थस्य आवश्यक च आनश्यकव्यतिरिक्त च, तत्र तानदल्पवक्तव्यत्वादाव-श्यकश्रुतसमुत्कीर्तनाय तदुपदेशकनमस्कारपूर्वकं सूत्रमाह-

नमो तेसि खमासमणाण जेहि इम वाइयं छविहमावस्सय भगवन्त ।

नमो नमस्करोऽस्त्विति गम्यते, केभ्यः?, इत्याह-तेभ्यः क्षमादिगुणप्रधानमहातपस्विभ्यः स्वगुरुभ्यस्ती-र्थरुगणधरादिभ्यो वेति भावः, यैरिदं वक्ष्यमाणं वाचित अस्मभ्यं प्रदत्तं, अथवा-वाचित परिभाषितं सूत्रार्थतया विरचितमित्यर्थः । पदविध पदकारमवश्यकरणादावश्यक, गुणानां वाऽभिविधिना वक्ष्यमात्मन करोतीत्यावश्यक, किंविशिष्ट-भगवन्तम् सातिश-याभिधेयसमृद्ध्यादिगुणयुक्त, पदविधत्वमेवोपदेश्यन्नाह-

तं जहा-सामाहयं चउवीसत्यओ वंदणयं पडिक्कमणं काउस्सगो पच्चक्खवाणं, सव्वेहिं पि एयंमि छविहे आ-
वस्सए भगवंते समुत्ते सअत्थे संगंथे सनिज्जुत्तिए ससंगहणिए जे गुणा वा भावा वा अरहन्तेहिं भगवन्तेहिं
पन्नत्ता वा परूविया वा ते भावे सहहामो पत्तियामो रोएमो फासेमो पालेमो अणुपालेमो ।

तद्यथेत्युदाहरणोपदर्शनार्थः, सामायिकं-सावद्ययोगविरतिप्रधानोऽध्ययनविशेषः १, चतुर्विंशतिस्तवः-ऋषभादिजिनगुणोत्कीर्त्त-
नाधिकारवानध्ययनविशेषः २, वन्दनकं-गुणवत्प्रतिपत्तिप्रधानोऽध्ययनविशेष एव ३, प्रतिक्रमणं-स्खलितनिन्द।प्रतिपादकोऽध्ययनविशेष
एव ४, कार्योत्सर्गो-धर्मकायातिचारव्रणशोधकोऽध्ययनविशेष एव ५, प्रत्याख्यानं विरतिगुणकारकोऽध्ययनविशेष एव ६ सर्वस्मिन्नापि
समस्तेऽप्येतस्मिन्ननन्तरोक्ते, पड्विधे पड्विधे, आवश्यके भणितस्वरूपे, भगवति समग्रैश्वर्यादिमतिः सह सूत्रेण मूलतन्त्ररूपेण वर्त्तत
इति ससूत्रं तस्मिन्सहार्थेन तद्व्याख्यानरूपेण वर्त्तत इति सार्थं तस्मिन्, सह ग्रन्थेन सूत्रार्थोभयरूपेण वर्त्तत इति सग्रन्थं तस्मिन्, सह
निर्मुक्त्या प्रतीतरूपया वर्त्तत इति सनिर्मुक्तिकं तस्मिन्, सह संग्रहण्या निर्मुक्त्यैव बह्वर्थसंग्रहणरूपया वर्त्तत इति ससंग्रहणिकं तस्मि-
न्, केचन ये गुणा विरतिजनगुणोत्कीर्त्तनादयो धर्म्मः, वा शब्दउचरपदापेक्षया समुच्चये, भावाः क्षायोपशमिकादिपदार्था जीवादिपदा-
र्था वा, वाशब्दः पूर्वपदापेक्षया समुच्चय एव, अर्हद्विदेवादिभूतसपर्याहैर्भगवद्भिः समग्रैश्वर्यादिमद्भिः किमित्याह-ब्रह्मज्ञाः सामान्येनो-
द्दिष्टाः, प्ररूपिता विशेषेण निर्दिष्टाः, वाशब्दो पूर्ववत्, तान् भावानुपलक्षणत्वाद् गुणांश्च, 'सहहामोत्ति' श्रद्धामहे सामान्येनवमेवैतत्
इतिश्रद्धाविषयीकुर्मः, 'पत्तियामोत्ति' प्रतिपद्यामहे प्रीतिकरणद्वारेण, 'रोएमोत्ति' अभिलाषातिरेकेण रोचयामः आसेवनाभिमुखतया

रुचिविषयीकुर्म' इत्यर्थः, न च ग्रीतिरुची न भिन्ने, यतः क्वचिद्द्व्यादौ ग्रीतिसङ्गावेऽपि न सर्वदा रुचिरतो विभिन्नताऽनयोरिति, 'फासेमोत्ति' स्पृश्यामः आसेवनाद्वारेण छुपामः, 'पालेमोत्ति' पाठोऽशुद्ध इव लक्ष्यः, 'अणुपालयामः पौनःपुन्यकरणेन, यदि पुनः प्रसिद्धत्वात् 'पालेमोत्ति' पदमवश्य व्याख्येय तदा पालयामः पौनःपुन्यकरणेन, रक्षामः, एतच्च कतिपयदिनपालनेऽपि स्यादतः अनुपालयामः, पालनादनु पथादाजन्मापीत्यर्थः पालयामोऽनुपालयामः । तथा-

ते भावे सद्दन्तेहि पत्तियन्तेहि रोयन्तेहि फासन्तेहि अनुपालन्तेहि अन्तोपक्वस्स ज वाइय पढियं परियाट्टिय पुच्छिय अणुपेहिय अणुपालिय त दुवक्खवखाए कम्मवखाए मोक्खाए बोहिलाभाए ससारुत्तार-
णाए तिकइदु उवस्सपज्जित्ताण विहरामि ।

तान् भावान् श्रद्धानैरेवमेवैतदितिसामान्येन गतीति कुर्वणैः, प्रतिपद्यमानैर्विशेषग्रीतिकरणद्वारेण मन्यमानैः, रोचयन्निरभिला-
पातिरेकेण आसेवनाभिमुखतया रुचिविषयीकुर्वन्निरित्यर्थः, स्पृशन्निरासेवनाद्वारेण च्छुपन्निः पालयन्निरिति पदमत्रापि न विद्मः,
तदङ्गीकारे च पूर्ववदर्थविशेषो वाच्यः, अनुपालयन्निः पौन पुन्यकरणेन रक्षयन्निः, अन्तर्मध्ये पक्षस्य चन्द्राभिधानार्द्धमासस्य य-
त्किमपि, वाचित अन्येभ्यः प्रदत्त, पठित स्वयमधीत, परिवर्तित स्रततो गुणित, पृष्ट पूर्वाधीतस्य स्रतादेः शङ्कितौ प्रच्छन्नं विहि-
तमित्यर्थः, अनुप्रेक्षितमर्थविस्मरणभयादिना चिन्तितं, अनुपालितं एभिरेव प्रक्रौरनघमनुष्ठित तद्दुःखक्षयाय शरीरमानसासातो
च्छेदाय, कर्मक्षयाय ज्ञानावरणाद्यदृष्टविनाशाय, मोक्षाय परमनिःश्रेयसाय, बोधिलाभाय प्रेत्यसद्धर्मवाप्तये, ससारोत्तारणाय भव-
अमणपारगमनाय, अस्माकं मविष्यतीति गम्यते, इतिकृत्वा इतिहेतोरुपसपद्याङ्गीकृत्य, विहरामीति वचनव्यत्ययाद्विहरामो मासक-

दिना साधुविहारेण वर्त्तामहे इति । तथा—
अन्तोपक्वस्स जं न वाइयं, न पढियं, न परियट्ठियं, न पुच्छियं, नाणुपेहियं; नाणुपालियं सन्ते बले सन्ते वीरिए
सन्ते पुरिसकारपरक्कमे तस्स आलोएमो पडिक्कमामो निन्दामो गरहामो विउट्टेमो विसोहेमो अकरणयाए अब्भु-
ट्टेमो अहरिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं पडिवज्जामो तस्स मिच्छामि दुक्कडं ।

श्री
पाक्षिक
सूत्रम्

॥ ११४ ॥

अत्र नञ्विशेषितस्त्राणि पूर्ववद्वाख्येयानि, कस्मिन् विद्यमानेपि वाचनादि न कृतमित्याह—सति विद्यमाने बले शरीरे प्राणे,
तथा सति विद्यमाने वीर्ये जीवप्रभवे प्राणे एव, तथा सति पुरुषकारपराक्रमे तत्र पुरुषकारः पुरुषाभिमानः, स एव निष्पादितफलः
पराक्रम इति, तस्स 'आलोएमोत्ति' विभक्त्यत्ययाच्चत्वाचितादिकमालोचयामो गुरवे निवेदयामः, तथा—'पडिक्कमामोत्ति'—प्रति-
क्रामामः प्रतिक्रमणं कुर्मः, तथा—'निन्दामोत्ति' निन्दामः स्वसमक्षं जुगुप्सामहे, आह च—'सचरित्तपच्छयावो निन्दत्ति'—तथा-
'गरहामोत्ति' गर्हामो गुरुसमक्षं जुगुप्सामहे आह च—'गरहावि तहाजाइयमेव नवरं परप्पयासणयत्ति' तथा—'विउट्टेमोत्ति' व्यति-
वर्त्तयामो वित्रोटयामो विक्कुट्टयामो वा अवचनाधनुबन्धं व्यवच्छेदयाम इत्यर्थः, 'विसोहेमोत्ति' विशोधयामः प्रकृतदोषपङ्कमलि-
नमात्मानं विमलीकुर्मः, तथा—अकरणतया पुनर्न करिष्याम इत्येवमभ्युत्तिष्णामोऽभ्युपगच्छामं इति, यथार्हमपराधाद्यपेक्षयायथोचि-
तं, तपःकर्म निर्विकृतिकादिकं, पापच्छेदकत्वात्पापच्छित् प्रायश्चित्तविशोधकत्वाद्वा प्रार्थयित्तं, प्रतिपद्यामहे अभ्युपगच्छामः, तथा
तस्य यन्न वाचितमित्यादेरपराधस्य मिथ्यादुष्कृतं स्वदोषप्रतिपत्तिर्गर्भं पश्चात्तापानुसूचकं मिथ्यादुष्कृतमिति वाक्यं प्रयच्छाम इति ।

१. भद्रप तेण । पापण वावि चित्तं विसोहए तेण पच्छित्तं । तपः कर्मनिर्विकृतिकादिकं० । प्र०

समुत्कीर्तितपाचर्यकमिदानीं तद् व्यतिरिक्तस्यावसरस्तदपि द्विविध प्रज्ञप्त, तद्यथा-कालिक चोत्कलित च, यदिह दिवसनिशाप्रथम-
पथिमपौरुषीद्वय एवास्याध्यायिकाभावे पठ्यते तत्कालेन निर्वृत्त कालिक, यत्पुनः कालवेलापञ्चविधास्याध्यायिकवर्ज्यं पठ्यते तदुत्का-
लिक । तत्र तावदुत्कालिकममुत्कीर्तनायाह-

नमो तेसिं खमासमणाण जेहिं इम वाइय अङ्गबाहिरं उक्कालिय भगवन्त त जहा-दसवेयालिय, कल्पियाकल्पिय
बुद्धकल्पसुय, महाकल्पसुय, ओवाइय, रायप्पसेणइय, जीवाभिगमो, पन्नवणा, महापन्नवणा, नन्दी, अणुओ
गवाराइ, देविन्दत्यओ, तन्दुलवेयालिय, चन्दाविज्झय, पमायप्पमार्था, पोरिसिमण्डल, मण्डलप्पवेसो, गणि-
विज्जा, विज्जाचरणविणिच्छओ, झणविभत्ती, मरणविभत्ती, आयहिविसोहि, सलेहणासुयं, वीयरगसुयं
विहारकप्पो, चरणविही आउरपक्खवाण महापक्खवाण ॥

नमो नमस्कारोऽस्त्विति गम्यते तेभ्यः क्षमाश्रमणेभ्यः धर्त्रार्थदातृभ्य इत्यर्थः, यैरिदं वक्ष्यमाण, वाचितमस्मभ्य प्रदत्तमङ्गवाद्य
प्रवचनपुरुषाङ्गेभ्यो बहिर्भव, उत्कालेन निर्वृत्तमुत्कालिक, भगवत् महार्थत्वसमृद्ध्यादिगुणवत्, तद्यथा-“दसवेयालियन्ति” विकाले-
नापरकलक्षणेन निर्वृत्त वैकालिक, दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैकालिक, च मध्यपदलोपात् दशवैकालिक, वृद्धसम्प्रदायश्चात्र-

“वृद्धमाणसामिणो चरमतित्ययरस सीसो तित्यसामी सुधम्मो नाम अणगारो आसि । तस्सवि य जवुनामो । तस्सवि य प-
मवो । तस्सन्नया कयाई पूहरत्तावरत्तसमयमि चिन्ता समुप्पन्ना । को मे गणहरो होअत्ति । ताहे अप्पणो गणे समणसेह्वे य सज्जओ

१ चोत्कालिकअधिक प्र० ।

उवओगो कओ । न दीसइ कोइ अव्वोच्छिन्निकरो । ताहे गारत्थेसु उवउत्तो । उवओगे कए रायगिहे नगरे सेज्जंभवं वंभणं जंबं जयमाणं पासइ । ताहे रायगिहं नगरमागन्तूण सङ्गाढयं वावारेइ । जन्नावाडं गन्तुं भिक्खुट्ठा धम्मलामेह । तत्थ तुज्जे पडिसेहिज्जि-
हिह । ताहे तुज्जे भणिज्जह । “अहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते इति” ते य साहुणो तत्थ गया जाव पडिसेहिया । तओ तेहिं भणियं “अ-
हो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते इति” तेण य सेज्जं भवेणं दारमूले ठिएण तं वयणं सुयं । ताहे सो विचिन्तेइ । एए उवसन्ता तवस्सिणो अ-
सन्तं न वयन्तिचि काउं अज्जावगसगांसं गन्तुं भणइ ‘किं तत्तन्ति’ । सो भणइ वेदास्तत्त्वं । ताहे सो अस्मिं कड्डिऊण भणइ । सीसं
ते छिन्दिमि जइ मे तुमं तचं न कहेसि । तओ अज्जावओ भणइ ‘पुनो मे समओ’ । भणियमेयं वेयत्थे ‘शिरश्छेदे तत्त्वं कथनीयमि-
ति’ । तो संपयं कहयामि जं एत्थ तचं । एयस्स जूयस्स हिट्ठा सव्वारयणामई अरहओ पडिमा, सा बुच्चइ, तो अरहओ धम्मो तत्तन्ति
। तओ सिज्जंभवो जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धो । उवयारित्ति अज्जावगस्स पाएसु पडिऊण जन्नावाडोवक्खरं च दाउणं निगओ ।
साहुणो गवेसमाणो गओ य आयरियसगांसं । आयरियं साहुणो य वन्दिता भणइ ‘मम धम्मं कहेह’ । ताहे आयरिया उवउत्ता
जहा इमो सोत्ति । ताहे आयरिएहिं साहुधम्मो कहिओ । तं सोउं सो पक्वईओ चोदसपुव्वी जाओ । जया य सो पक्वओ तदा
तस्स गुविणी महिला होत्था । तम्मि पक्वए लोगो नियल्लओ तं ववस्सइ । जहा तरुणाए भत्ता पक्वओ अपुत्ता य एसत्ति । तहा अ-
वि यत्थि तव किंचि पोड्ढेत्ति पुच्छइ । सा भणइ । उवलक्खेमि मणागं । तओ समएण दारओ जाओ । तओ निवत्तवारसाहस्स निय-
यल्लगा जम्हा पुच्छिज्जन्तीए मायाए से भणियं मणागन्ति, तम्हा मणगो से नामं कारेति । जया य सो अट्ठवग्गिओ जाओ तया मा-
यरं पुच्छइ । को मम पिया । सा भणइ । तव पिया पक्वओ । ताहे सो नस्सिउं पियुसगासे पडिओ । आयरिया य तक्कालं चम्पाए

विहरन्ति । सोऽपि दोरओ उवलद्धुत्तन्तो चपाए आगओ । आयरिएण सचाभूमिं गणण सो दारओ दिट्ठो । दारएण वन्दिओ आ-
यरिओ । आयरियस्स त दारय पेच्छन्तस्स नेहो जाओ । तस्सेव दारगस्स तहेव । तओ आयरिएण पुच्छिओ, भो दारगा !, कुओ
आगमणन्ति । तेण भणिय रायगिहाओ । आयरिएण भणिय । तत्थ तुम कस्स पुत्तो नत्तुओ वा । सो भणइ । सेज्जभवो नाम
पभणो तस्साह पुत्तो । सो किर पव्विओ । छरिहि भणिय । केण कज्जेण तुम आगओमि । सो भणइ । अहपि पव्वइस्स । तो भगव
जाणेह तुम्हे तं, तो आयरिया भणन्ति जाणामो । तेण भणिय सो रुहन्ति । छरिणा भणिय सो मम मिच्चो एगसरीरभूओ, पव्वया-
हि तुम मम सगासे । तेण भणिय एव करेमि । तओ तत्थेव त पव्वेचा आयरिया आगन्तु पडिस्सए आलोएन्ति सच्चिचो पडिपुन्नो
सो पव्वइओ । पच्छा आयरिया उवउत्ता । केनइय काल एस जीवइत्ति, नाय जाव छम्मासा । ताहे आयरियाण बुद्धी ससुप्पन्ना ।
इमस्स थोचग आउं । किं कायवन्ति ? चोइसपुब्बी रुन्दि कारणे ससुप्पन्ने निज्जहइ । अपच्छिमो पुण चोइसपुब्बी अवस्समेव निज्ज-
हइ । ममवि इम कारण ससुप्पन्न । ता अहमवि निज्जहामि । ताहे आढत्तो निज्जहिउ । जाव योगवसेसे दिवसे दम अज्जयणा नि-
ज्जह्ता । तेणेद दसवेयालिय भणिज्जइ । इम च मण्णेण छहिं मासेहिं पटिय । तओ समाहीए काल गओचि । यथा-

चानेनैतावता थुतेनाराधितमेवमन्येऽप्येतदध्ययनानुष्ठानतः आराधका भवन्तीति वृद्धाः । तस्मिन् कालगते अहो आराधितमने-
नेत्यानन्दाश्रुपात श्रग्यम्भवस्थविरा अरारुः । ततो यशोभद्रेण, श्रग्यम्भप्रधानशिव्येण गुर्व्यश्रुपातदर्शनात् किमेतदाश्चर्यमिति विस्मि-
तेन भगवन् किमेतदकृतपूर्वं क्रियते इति पृच्छा कृता । ततः श्रग्यम्भवेन भगवता समारस्नेह ईदृशः, सुतोऽय मम, बलवानपत्यस्ने-
होऽत्रापराध्यतीति कथित । ततो यशोभद्रादयो “गुरावित्र गुरुवृत्ते कर्त्तितव्यमिति विद्वत्प्रवादो” न चायमस्माभिः कृत इत्यनुताप

चकृस्ततो गुरुणा प्रतिबन्धदोषपरिहारार्थं न मया कथितं, नात्र भवतां दोष इति वदता परिसंस्थापितास्ते । ततः शय्यम्भवेनाल्पा-
गुप्तेनमवेत्य मयेदं शास्त्रं निर्वृद्धं, किमत्र युक्तमिति सङ्गाय निवेदिते विचाराणा कृता यदुत—कालहासदोषात् प्रभूतसत्त्वानामि-
दमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदिति नोपसंहृतं प्रवचनगुरुरेति ” । तथा—

“ कथिपपाकपिप्यन्ति ”—कल्पाकल्पप्रतिपादकं कल्प्याकल्पं तथा—“ चुल्लकण्णसुयं महाकण्णसुयन्ति ” कल्पनं कल्पः स्थ-
विरकल्पादिस्तत्प्रतिपादकं श्रुतं कल्पश्रुतं तत्पुनर्दिभेदमेकमल्पग्रन्थमल्पार्थं च, द्वितीयं महाग्रन्थं महार्थं च ॥ तथा—“ ओवाइयन्ति ”
प्राकृतत्वात् वर्णलोपे औपपातिकं उपपत्तनमुपपातो देवनारकजन्म सिद्धिगमनं च, तमधिकृत्य कृतमध्ययनमौपपातिकमिदं चोपाङ्गं
वर्त्तते, । आचाराङ्गस्य हि प्रथममध्ययनं शस्त्रपरिज्ञा, तस्याद्योदेशके सूत्रमिदं “ एवमेवेति नो नायं भवइ, अत्थि वा मे आया उववा-
इए, नत्थि वा मे आया उववाइए । के वा अहं आसी, के वा इहच्छुए पिच्चा भविस्सामीत्यादि ” इह च सूत्रे यदौपपातिकत्वमात्म-
नो निर्दिष्टं तदिह प्रपञ्च्यत इत्यर्थतोऽङ्गस्य समीपभावेनदमुपाङ्गमिति । “ रायप्पसेणइयन्ति ” राज्ञः प्रदेशिनामनः प्रश्नानि राजप्रश्नानि-
तान्युपलक्षणभूतान्यधिकृत्य प्रणीतमध्ययनं राजप्रश्नीयमिदमप्युपाङ्गं सूत्रकृताङ्गस्येति । तथा—“ जीवाभिगमोत्ति ” जीवानामुपलक्षत्वा
दजीवानां चाभिगमो ज्ञानं यत्र स जीवाभिगमो ग्रन्थः, सोऽपि स्थानाङ्गस्योपाङ्गमिति । तथा ‘पणवणत्ति’ जीवादीनां प्रज्ञापनं—
प्रज्ञापना, बृहत्तरा महाप्रज्ञापना; । एते च समवायाङ्गस्योपाङ्गे इति । तथा—

“ नन्दित्ति ” नन्दनं नन्दी, नन्दन्यनयेति वा भव्यप्राणिन इति नन्दी, पञ्चप्रकारज्ञानस्वरूपप्रतिपादकोऽध्ययनविशेष इति ।
तथा—“ अणुओगदाराइन्ति ” अनुयोगो व्याख्यानं तस्य द्वाराण्युपक्रमदीनि चत्वारि मुखान्यनुयोगद्वाराणि तत्स्वरूपप्रतिपादकोऽ-

ध्ययनविशेषोऽमेदोपचारादनुयोगद्वाराणीत्युच्यते । तथा—

“देविन्दत्यओत्ति” देवेन्द्राणां चमरवैरोचनादीनां स्तवनं भवनस्थित्यादिस्वरूपादिवर्णनं यत्रासौ देवेन्द्रस्तव इति । तथा—
“तन्दुलवेयालियन्ति” तन्दुलानां वर्षशताशुष्कपुरुषप्रतिदिनभोग्यानां सख्याविचारेणोपलक्षितो ग्रन्थविशेषः तन्दुलवैचारिकमिति ।
तथा—“चदाविज्जयन्ति”—इह चन्द्रो यन्त्रपुत्रिकाक्षिगोलको गृह्यते, तथा मर्यादया विध्यत इति आवेध्य, तदेवावेध्यक, चन्द्रलक्ष-
णामावेध्यक चन्द्रावेध्यक राधावेद्य इत्यर्थः, तदुपमानमरणाराधनाप्रतिपादको ग्रन्थविशेषश्चन्द्रावेध्यकमिति । तथा—

“क्षुरपण्याच्चित्ति” क्वचित् पाठस्तदर्थमुपरि वक्ष्यामः । तथा “पमापप्यमायन्ति” प्रमादाप्रमादस्वरूपमेदफलविपारुप्रतिपादक-
मध्ययनं प्रमादाप्रमाद, तत्र प्रमादस्वरूपं महारुग्मेन्धनप्रभवाविध्यातदुःखानलज्वालाकलापपरीतमशेषमेव ससारवासगृहं पश्यंस्त-
न्मध्यवर्त्यपि सति तत्किर्गमनोपाये वीतरागप्रणीतधर्म्मचिन्तामणौ यतो निचित्ररुग्मेन्दयसाचिव्यजनिततात्परिणामविशेषादपश्यन्निव
तद्भयमविगणय्य त्रिशिष्टपरलोकक्रियानिष्ठस्य एवास्ते सत्यः स एषु प्रमाद इति । मेदा मद्यादयस्तत्कारणत्वादुक्तं च “मज्ज
विसयं रुसाया निदा विगहा य पञ्चमी भणिया । एए पञ्च पमाया जीव पाडन्ति ससारं” । फलविपाको दारुणः उक्तं च—

“श्रेयो नियसुरमोक्कु क्षम भवेक्कीडितु हुताशेन । ससारवन्धनगर्तेन तु प्रमादं क्षमः कर्त्तुम् । १ । अस्यामेव हि जातौ नरसु-
पहण्याद्विप हुताशो वा । आसेवितः प्रमादो हन्याज्जन्मान्तरशतानि । २ । यन्न प्रयान्ति पुरुषाः स्वर्गं यच्च प्रयान्ति विनिपातम् ।
अत्र निमित्तमनार्यः प्रमाद इति निश्चितमिदं मे । ३ । ससारवन्धनगतो जातिजराव्याधिमरणदुःखार्त्तः । यन्नोद्विजते सत्यः सोऽप्य-
पराधः प्रमादस्य । ४ । आज्ञाप्यते यदयं शस्तुल्योदरपाणिपादवदनेन । रुग्मे च करोति नहुविधमेतदपि फलं प्रमादस्य । ५ । इह हि

11 220 11

अन्तोसह. ६, १०००
१ मण्डलेयुमण्डलान् प्र०।

च १४ । मरण भक्तपरिष्ठा १५, इङ्गिणि १६, याओवगमण च १७ । २ । तत्रावीचिमरण आ समन्ताद्वीचय इव वीचयः प्रतिसम-
यमनुभूयमानायुपोऽपराऽप्सायुर्दलिकोदयात् पूर्वपूर्वायुर्दलिकविच्युतिलक्षणावस्था यस्मिन् तदावीचिमरण । अथवा-वीचिर्विच्छेदस्त-
दभावादवीचिस्तद्वक्ष्ये मरणमवीचिमरण ॥१॥ ‘अहोति’ अवधिमरण अवधिमर्मर्यादा, ततश्च या निनारकादिभवननिग्रन्थनतयायुःक-
र्मदलिकान्यनुभूय त्रियते, यदि पुनः तान्नेवानुभूय मरिष्यति तदा तदवधिमरण, समप्रति हि गृहीतोत्तिष्ठतानामपि कर्मदलिकानां
पुनर्ग्रहण परिणामवैचिन्त्यादिति ॥ २ ॥ “अन्तियत्ति” आत्यन्तिकमरण यानि नारकाद्यायुःकृतया कर्मदलिकान्यनुभूय त्रियते, मृतो वा
न पुनस्तान्यनुभूय मरिष्यतीति ॥ ३ ॥ बलवन्मरणवशाच्चमरणस्वरूप यथा—

“सञ्जमजोगविसन्ना मरन्ति जे त वलायमरण तु ॥ ४ ॥ इन्दियविसयवसगया मरन्ति जे त वसइ तु ॥ ५ ॥ ” अन्तःशल्यम-
णस्वरूप यथा—“लक्षाए गारवेण य बहुसुयमएण वावि दुच्चरिय । जे न कहन्ति गुरूण नहु ते आराहगा होन्ति ॥ १ ॥ ” गारव-
पङ्कनिनुङ्गा अइयार जे परस्स न कहन्ति । दसणनाणचरिस्स ससल्लमरण इवइ तेस्सि ॥ २ ॥ एय ससल्लमरण मरिज्जण महाभए दुर-
न्तमि । सुचिर भमन्ति जीगा दीहे मसारकान्तारे ॥ ६ ॥ ३ ॥ तद्भवमरणस्वरूपमिदं “मोशु अकम्मभूमगनरतिरिए सुरगणे य णेरइए ।
सेसाण जीवाण तव्वमवमरण तु केस्सिच्चि ॥ ७ ॥ ” तस्मिन्नेव भवे उत्पद्यमानानामिति भावना । अथ बालादिमरणसप्तस्वरूप यथा—
“अविरयमरण बाल ॥ ८ ॥ मरण विरयाण पण्डिय वेन्ति । जाणाहि बालपण्डियमरणं पुण देमविरयाण ॥ १० ॥ १ ॥ मणपञ्चवो-
हिनाणी सुयमत्ताणी मरन्ति जे समणा । छउमत्थमरणमेय ॥ ११ ॥ केवलमरण तु केवल्लो ॥ १२ ॥ २ ॥ गिद्धादिभक्त्युणं
गिद्धपट्ठ ॥ १३ ॥ उव्वन्धणाइ वेहास ॥ १४ ॥ एए दुन्नि वि मरणा कारणज्जाए अणुन्नाया ॥ ३ ॥ ” तथा—“भत्तपरिणत्ति” चतुर्विधा-

एव इङ्ग्यते प्रतिनियतप्रदेशे ॥ १५ ॥ तथा उपशब्दश्चोपमेतिवत् सादृश्येऽपि पिवति पादपो वृक्ष पादपो वृक्ष उपशब्दश्चोपमेतिवत् सादृश्येऽपि निश्चल-
चेष्ट्यतेऽस्यामनशनक्रियायामितीज्जिनी ॥ १६ ॥ तथा-पादैरधःप्रसर्पि मूलात्मकैः पिवति पादपो वृक्ष पादपो वृक्ष उपशब्दश्चोपमेतिवत् सादृश्येऽपि निश्चल-
दृश्यते, ततश्च पादपमुपगच्छति सादृश्येन प्राप्नोतीति पादपोपगमनम् । किमुक्तं भवति-यथैव पादपः क्वचिक्त्वंचिन्निपतितो निश्चल-
मेवास्ते तथायामपि भगवान् यद्यथा समविपमदेशेऽवज्जमुपाङ्गं वा प्रथमतः पतितं न तत्तत्थलयतीति ॥ १७ ॥ एतेषां मरणानां वि-
भक्तिर्विभजनं विचारणं यस्यां ग्रन्थपद्धतौ क्रियते सा मरणविभक्तिरिति । तथा-“आयविसोहिन्ति” आत्मनो जीवस्यालोचनादिप्रा-
यश्चित्तप्रतिपत्त्यादिप्रकारेण विशुद्धिः कर्मविगमलक्षणा प्रतिपाद्यते यत्र तदध्ययनमात्मविशुद्धिः । तथा-“संलेहणासुयन्ति” द्रव्य-
भावसंलेखना प्रतिपाद्यते यत्र तदध्ययनं संलेखनाश्रुतम् । तत्र द्रव्यसंलेखनोत्सर्गतः “चत्तारि विचिन्तां विगर्हनिज्जुहियाइ चत्तारि”
इत्यादिका । भावसंलेखना तु क्रोधादिकपायप्रतिपक्षाभ्यास इति । “वीयरायसुयंति” सरागव्यपोहेन वीतरागस्वरूपं प्रतिपाद्यते य-
त्राध्ययने तद्वीतरागश्रुतम् । तथा-“विहारकप्पोत्ति” विहरणं विहारो वर्त्तनं तस्य कल्पो व्यवस्था स्थविरकल्पादीनामुच्यते, यत्र ग्र-
न्थेऽसौ विहारकल्पः । तथा-“चरणविहिन्ति” चरणं व्रतादि यथोक्तं-“वयसमणधम्मसञ्जमवेयावच्चं च वमभगुत्तीओ । नाणाइ तियं
तवकोहनिग्गहा इय चरणमेयं” एतत्प्रतिपादकमध्ययनं चरणविधिः । तथा-“आउरपच्चक्खणाणंति” आतुरः क्रियातीतो ग्लानस्तस्य
तवकोहनिग्गहा इय चरणमेयं” एतत्प्रतिपादकमध्ययनं चरणविधिः । तथा-“आउरपच्चक्खणाणंति” आतुरः क्रियातीतो ग्लानस्तस्य

१ संवच्छेदेय दोन्निओ एगंतरियं तु आर्यमं । नाइ विगिद्धो य तवो छम्मासे परिमियंतु आयामं । अन्नेवि य छम्मासे होइ विगट्ट
तवोक्कम्मं । वासं कोडीसहियं आयामं काउ आणुपुब्बीण । गिरिकंदरं तु गन्तुं पयावगमणं अहकरेई ।

प्रत्याख्यानं आतुरप्रत्याख्यानं एतथा विही-गिलाण क्रिरियातीत नाउ गीयत्था पचक्खावेन्ति । दिणे २ दव्वाहास करेत्ता अन्ते य सब-
दव्वादाज्जयणयाए भन्ते वेरग्ग जणेत्ता भन्ते विणिण्हस्स भवचरिम पचक्खाण करेत्ति, एय जत्थज्जयणे सवित्थर वन्निज्जइ तमज्जयणं
आतुरप्रत्याख्यानमिति । तथा-“महापचक्खाणन्ति” महच्च तत्प्रत्याख्यान चेत्ति समासः । एसत्थ भावत्थो-धेरकप्पेण जिणकप्पेण
वा निहरित्ता अन्ते धेरकप्पिया वारस वासे सलेहण करेत्ता, जिणकप्पिया पुण विहारणेव सलीढा, तद्वावि जहाजुत्त सलेहण करेत्ता
निवाधाय सचेद्वा चेव भवचरिम पचक्खन्ति, एय सवित्थर जत्थज्जयणे वन्निज्जइ तमज्जयण महाप्रत्याख्यानमिति । एवमेतान्यथा-
विश्लक्ष्ययनानि यथार्थान्यभिहितान्युपलक्षण चैतानि यतो नैतावन्येवोत्कालिकमासीदिति ।

सन्वेहिं पि एयम्मि अंगयाहिरे उक्कालिण भगवन्ते ससुत्ते सअत्थे ससगहणिण जे गुणा वा भावा वा अरह-
न्तेहि, भगवन्तेहि पन्नत्ता वा परुविया वा ते भावे सइहामो, पत्तियामो, रोणमो, फासेमो, पालेमो, अणु-
पालेमोते, भावे सइहन्तेहि, पत्तियन्तेहि, रोयन्तेहि, फासिन्तेहि, पालन्तेहि, अणुपालन्तेहि अतोपक्खस्स ज
वाइय पढिय परियट्ठिय पुच्छिय अणुपेहिय अणुपालिय त दुक्खमखयाए कम्ममखयाण मोमखाण बोहिलाभाए
ससारुत्तारणाए त्तिकट्ट उपसपज्जित्ता ण विहरामि । अन्तोपक्खस्स ज न वाइय न पढिय न परियट्ठियं
न पुच्छिय नाणुपेहिय नाणुपालिय सन्ते धले, सते विरिण, सन्ते पुरिसकारपरक्कमे, तस्सालोएमो पडिक्कमामो
निन्दामो गरहामो विउट्टेमो विसोहेमो अकरणयाण अब्भुट्टेमो अहारि तवोकम्मं पायच्छित्त पडिबज्जामो
तस्स मिच्छामि दुक्कड ।

इदमपि सूत्रं प्राग्वत्समवसेयमिति । समुत्कीर्तितमुत्कालिकमथ कालिकोत्कीर्तनायाह-
णमो तेसिं खमासमणणां जेहि इमं वाइयं अङ्गवाहिंरं कालियं भगवन्तं तंजहा-उत्तरज्जयणाइं, दसाओ
कप्पो. ववहारो, इसिभासियाइं, निसीहं, महानिसीहं, जंबुदीवपन्नत्ती, सूरपन्नत्ती, चन्दपन्नत्ती, दीवसाग-
रपन्नत्ती, खुड्डियाविमाणपविभत्ती, महहल्लोयाविमाणपविभत्ती, अङ्गचूलियाए, वगचूलियाए, विवाहचूलियाए;
अरुणोववाए, वरुणोववाए, गरुलोववाए, धरणोववाए, वेसमणोववाए, वेल्न्धरोववाए, देविन्दोववाए, उट्टा-
णसुए समुट्टाणसुए, नागपरियावणियाणं, निरयावलयं, कप्पियाणं, कप्पवाडिसयाणं, पुष्फियाणं, पुष्फचूलि-
याणं वण्हआणं, वण्हदसाणं, आसीविसभावणाणं, चारणभावणाणं, महासुमिणभावणाणं, तेयगिगनिस-
ग्गाणं, सन्वेहिंपि एयंमि अङ्गवाहिरे कालिए भगवन्ते समुत्ते सअत्थे सगन्थे सन्निजुत्तिए ससङ्गहणिए
जे गुणा वा भावा वा अरहन्तेहिं भगवन्तेहिं पन्नत्ता वा परूविया वा ते भावे सहहामो पत्तियामो रोणमो
फासिमो पालेमो अणुपालेमो ते भावे सहहन्तेहिं पत्तियन्तेहिं रोयन्तेहिं फासन्तेहिं पालन्तेहिं अणुपालितेहिं
अन्तोपक्खस्स जं वाइयं पढियं परियट्ठियं पुच्छियं अणुपालियं तं दुक्खवखयाए कम्मवखयाए मोक्खवाए
योहिलाभाए संसारुत्ताराणाए तिकट्ठु उवसंपज्जिता णं विहरामि । अन्तोपक्खस्स जं न वाइयं न पढियं
न परियट्ठयं न पुच्छियं नाणुपेहिंयं नाणुपालियं सन्ते वळे, सन्ते वीरिए, सन्ते पुरिसकारपरक्कमे; तस्स आलो-
एमो पडिक्कमामो निन्दामो गरिहामो विसोहेमो विउट्टेमो अकरणयाए अब्भुट्टेमो अहारिहं तवोक्कम्मं

प्रागुच्यते पण्डितैर्जनाभ्यो तस्मिन् विच्छासि दुष्कृतः ॥

एतदपि पूर्ववद् व्याख्येयं नवर उचारज्ज्येष्ठाहन्ति” उत्तराणि प्रधानान्यध्ययनानि रुद्धिवादिनयश्रुतादीन्येव पत्रिशतं प्र-
थमाङ्गोपरिपाठादोत्तराध्ययनानीति “दसाञ्जोचि”-दशाध्ययनात्मको ग्रन्थ विशेषो दशाः दशाश्रुतस्कन्ध इति यः प्रतीत इति “रु-
प्योचि”-रूपः साध्याचारः व्यवहारादिवर्गो तत्प्रतिपादकमध्ययन कल्प इति । “वद्वारोचि”-प्रायश्चित्तगोचरव्यवहारप्रतिपाद-
कमध्ययन व्यवहार इति “इमिभासियाहन्ति”-इह आप्तयः प्रत्येकमुद्धसाधवस्ते चात्र नेमिनाथतीर्थवर्त्तिनो नारदादयो विंशति,
पार्श्वनाथतीर्थवर्त्तिनः पञ्चदश, वर्द्धमानस्यामितीर्थवर्त्तिनो दश ग्राह्याः, तैर्भाषितानि पञ्चचत्वारिंशत्सख्यान्यध्ययनानि श्रमणाधि-
नार (म) वन्ति अपिभाषितानि । अत्र बृद्धसम्प्रदायः—

“सौरियपुरे नयरे सुररो नाम जकरो घणञ्जो सेट्टी मुमहा भञ्जा । तेहिं अन्नया सुरवरो विज्जत्तो जहा—‘जइ अम्हाण पु-
त्तो होहि तो तुज्ज महिससय देमोत्ति’ एव ताण मञ्जाओ पुत्तो । एत्थन्तरे भगव वद्धमाणसमी ताणि समुज्झहिन्तिस्सि सोरियपुर-
मागओ । सेट्टी समज्जो निग्गओ, सबुद्धो, अणुवयाणि गहियाणि । सो जकरो सुविणए महिसे मग्गइ । तेणवि सेट्टिणा पिट्ठमया
दिण्णत्ति । सामिणोय दोअि सीसा धम्मयोगोधम्मनस्सो य एग्गस्स असोगवरपायवस्स हेट्ठा परियट्ठिन्ति । ते पुण्हट्ठिगा अवर-
णेहि छाया न परियत्तइ । तओ इको भणइ तुज्जेसा लद्धी । बिहओ भणइ, तुज्जत्ति । तओ एको ङाइयभूमिं गओ जाव च्छाया
तहेव अच्छइ । तओ नीओवि गओ तत्थेव तहेव अच्छइ । तेहि नाय जहा एक्सवि न लद्धी । तओ सामी पुच्छिओ । भगवया भणिय,
जहा इहेव सौरियपुरे समुद्विज्जओ राया आसि, जन्नदत्तो तावमो, सोमज्जसा तावसी, ताण पुत्तो नारओ, ताणि उच्छविन्तीणि

एकदिवसमि जेमिन्ति, एकदिवसं उववासं करेन्ति । अत्रया ताणि तं नारयं पुवण्हे असोगपायवस्स हेट्ठा ठवेउणं उच्छन्ति । इओ य वेयट्ठाओ वेसमणकाइया तिरियजंभगा देवा तेणन्तेणं वीइवयन्ता पेच्छन्ति तं दारयं । ओहिणा आभोइन्ति । सो ताओ चेवदेव-
निकायाओ चुओ । तओ ते तस्साणुकंपाए तं छांयं थंभन्तित्ति । एवं सो उम्मुक्कालभाओ अत्रया तहिं जंभगदेवेहिं पन्नचिमाइयाओ किं
विज्जाओ पाढिओ । तओ कञ्चणकुण्डियाए मणिपाउयाहिं आगसे हिण्डइ । अत्रया वारवइं गओ । वासुदेवेण पुच्छिओ । किं
सोयं ति ? , सो न तरति परिकहिउं । तओ अन्नकहाए ववखेवं काउण उट्ठिओ गओ पुव्वविदेहं । तत्थ य सीमंधरं तित्थयरं जुगनाह
वासुदेवो पुच्छइ, किं सोयं ? । तित्थगरेणं भणियं, सचं सोयन्ति । जुगनाहुणा एकवयेणवि सव्वं उवलज्जं । नारओवि तं निसुणित्ता
उप्पइउणं अवरविदेहं गओ । तत्थवि जुगन्धरं तित्थयरं महात्ताह वासुदेवो तं चेव पुच्छइ, भगवयावि तं चेव वागरियं,
महात्ताहुस्सवि सव्वं उवगयं । नाराओवि तं सुणित्ता वारवइं गओ वासुदेवं भणइ । किं ते तदा पुच्छियं । वासुदेवो भणइ किं सोयं-
ति । नारओ भणइ सचं सोयं ति । वासुदेवो भणइ किं भणइ किं सचन्ति । तओ नारओ सुभिओ न किञ्च उत्तरं देइ । तओ
कण्हवासुदेवेण भणियं । जत्थेवं तं पुच्छियं तत्थ एयंपि पुच्छियव्वं हुन्तन्ति थिसिओ । ताहे नारओ भणइ सचं भट्टारओ न पु-
च्छिओत्ति, चिन्तेउमारद्धो, जाईसरया, संबुद्धो, पढममज्झयणं सोयव्वमेव इचाइयं वदति । एवं सेसाणिवि दट्ठवाणि ति” । “नि-
सीहन्ति” निशीथो मध्यरात्रिस्तद्रहोभूतं यदध्ययनं तन्निशीथं आचाराङ्गपञ्चमचूडेत्यर्थः, अस्मादेव ग्रन्थार्थाभ्यां महत्तरं महानि-
शीथं “जंबुद्वीपवपन्नत्ति” — जम्बूद्वीपादिस्वरूपप्रज्ञापनं यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः “सुरपन्नत्ति” — सुरचरितप्रज्ञापनं
यस्यां सा सुरप्रज्ञप्तिः, केचिदेनामुत्कालिकमध्येऽधीयन्ते । तदपि युक्तं । नन्वध्ययनेऽप्यसा उत्कालिकमध्येऽधीतत्वादिति “चंदप-

पण्यन्ति चि'—चन्द्रचारविचारप्रतिपादको ग्रन्थग्रन्थप्रवृत्तिः “दीपसागरपद्मचिन्ति”—दीपसागराणां प्रज्ञापनं यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा द्वी-
पसागरप्रवृत्तिः । इह चापलिङ्गाप्रतिष्ठितविमानप्रविभक्तन यस्या ग्रन्थपद्धतौ सा विमानप्रविभक्तिः, सा चैका अल्पग्रन्थार्था, तथाऽ-
न्या महाग्रन्थार्था, अतः क्षुद्रिकाविमानप्रविभक्तिः “अङ्गचूलियचि”—अङ्गस्याचारादेशचूलिका अङ्गचूलिका यथाचारस्यानेकविधा,
इहोक्तानुक्तार्थसंप्रदायिका चूलिका । “वर्गचूलियचि” इह वर्गोऽध्ययनादिसमूहः यथान्तकृद्वास्तव्यो वर्गो इत्यादि, तस्य चूलिका
वर्गचूलिका “विनाहचूलियचि” न्याख्या भगवती तस्याश्चूलिका व्याख्याचूलिका “अरुणोपवापत्ति” —इहारुणो
नाम देवः तत्समयनिर्गमो ग्रन्थस्तदुपपातहेतुररुणोपपातो, यदा तदध्ययनमुपयुक्तं सन् श्रमणः परिवर्तयति तदासावरुणो
देवः स्वमयनिर्गमद्वय्याचलितानासनः सप्रमोद्धान्तलोचनः प्रयुक्तानधिस्तद्विज्ञाय हृष्टप्रहृष्टलचपलकुण्डलधरो दिव्ययाद्युत्था दिव्यया
निभूत्या, दिव्यया मत्या यैवासा भगवान् श्रमणस्तत्रैवोपगच्छति । उपागत्य भक्तिभरावततवदनो विमुक्तवरकुसुमधृष्टिरवपति ।
अवपत्य च तदा तस्य श्रमणस्य पूतः स्थित्वा अन्तर्हितः कृताञ्जलिः उपयुक्तः सवेगमिश्रद्वयमानाध्यवसायः शृण्वस्तिष्ठति । स-
माप्ते च भगति 'मुस्वाध्यायितमिति वर वृण्वति' ततोऽसाविहलोरुनिप्यपास' समतृणमणिमुक्तालेन्दुकाञ्चनः सि-
द्धिबभूनिर्भरानुगतचिन्तः श्रमण प्रतिभगति । न मे वरेणादं इति, ततोऽसावरुणो देवोऽधिष्ठितरुतरजातसवेगः प्रदक्षिणां कृत्वा वन्दित्वा
नमस्कृत्या च प्रतिगच्छति । एव वरुणोपपातगरुडधरणोपपातवैश्रमणोपपातवेलाधरोपपातदेवेन्द्रोपपातेष्वपि वाच्यम् ।

“उद्वाणसुपत्ति”—उत्थानश्रुतमध्ययन “त पुण सद्धमादयकज्जेसु जस्सेगस्स कुलस्स वा गामस्स वा जाव, रायहाणीण वा स-
मणे कयसङ्कप्पे आसुरेत्ते चण्डकिए अप्पसत्ते अप्पसत्तेसे विसमामुहासणत्थे उवउत्ते समणे उद्वाणसुयमज्झयण परियेद्वेइ एफ

दोन्नि तिन्नि वा वारे । ताहे से कुले वा गामे वा जाव रायहाणी वा ओहयमणसङ्कप्पे विलवन्ते दुयं दुयं पहाविन्ते उट्टेइ, उट्टसइत्ति बुत्तं भवई ” । “समुट्टाणसुएत्ति”-समुत्थानश्रुतमध्ययनं “ तं पुण समत्तकज्जे तस्सेव कुलस्स वा गामस्स वा जाव रायहाणीए वा से चेव समणे (कय) सङ्कप्पे तुट्टे पसेन्ने पसन्नलेसे समसुहासणत्थे उवउत्ते समुट्टाणसुयमज्झयणं परियट्टेइ एकं दोन्नि तिन्नि वा वारे, ताहे. से कुले वा गामे वा जाव रायहाणी वा. पहट्टचित्ते सुपसत्थमङ्गलकलयलं कुणमाणे मन्दाए गईए सल्लियं आगच्छन्ते समुट्टाइ, आवसइत्ति बुत्तं भवई । एवं कयसङ्कप्पस्स परियट्टिन्तस्स पुविट्टियं पि समुट्टेइ ” इतः पठ्यन्तानि श्रुताभिधानानि दृश्यन्ते, विभक्तिविपरिणामात् प्रथमान्तानि व्याख्येयानि । अथवा-णकारस्थालङ्कारार्थत्वात् प्रथमान्तान्येवामूनि द्रष्टव्यानि । अथवा-प्रथमान्तान्येवामूनि पठनीयानि कापि तथैव दर्शनात् । “ नागपरियावणिआओत्ति ”-नागपरिज्ञा नागचित्ता नागकुमारस्तत्समयनिवद्धमध्ययनं “ तं जया समणे उवउत्ते परियट्टेइ तथा अकयसंक्कप्पसवि ते नागकुमारा तत्थत्था चेव परियाणन्ति वन्दन्ति नमंसन्ति बहुमाणं च करेन्ति, सङ्कमइयकज्जेसु य वरदा भवन्तीति ” । निरयावलिआओत्ति-“निरयावलिक्काः यासु “ आवलियापविट्ठा इयरे य निरया तग्गामिणो य नरतिरिया पसङ्गओ वन्निज्जन्ति ” । “कप्पियाउत्ति”-सौधर्मोदिकल्पगतवक्तव्यतागोचराः ग्रन्थपद्धतयः काल्पिका उच्यन्ते “कप्पवडिसियाउत्ति”-“सोहम्मसीसाणकप्पेसु जाणि कप्पप्पहाणाणि विमाणाणि ताणि कप्पवडिसयाणि, तेसु य देवीओ जा जेण तवोविसेसेण उववन्नाओ इट्ठि च पत्ताओ, एयं जासु सवित्थरं वन्निज्जइ ताओ कल्पावत्तसिक्काः प्रोच्यन्त इति” “पुप्फियाओत्ति”-इह यासु ग्रन्थपद्धतिषु गृहवासमुकुलपरित्यागेन प्राणिनः संयमभावपुष्पिताः सुखिताः, पुनः संयमभावपरित्यागतो दुःखावासिमुकुलेन मुकुलिताः, पुनस्तत्परित्यागादेव पुष्पिताः प्रतिपाद्यन्ते ताः पुष्पिताः उच्यन्ते । “ पुप्फचूलियाओत्ति ”-पूर्वोक्तार्थ-

विशेषप्रतिपादिकाः पुष्पचूडा इति । “वण्हदसाओत्ति”-गृष्णिग्रन्थकवृष्णिनराधिपः तद्वक्तव्यताविषया दशा वृष्णिदशा उच्यन्ते इति । “आसीविसभावणाओत्ति”-आस्योदष्टास्तासु विषयेषां ते आसीविपास्ते च द्विविधाः जातितः कर्मतश्च, तत्र जातितो वृश्चि-कमण्डूकसर्पमनुष्यजातयः क्रमेण बहुबहुतरबहुतमातिबहुतमविपाः, वृश्चिकविषं ह्रुत्कृष्टतोऽर्द्धभरतक्षेत्रप्रमाणं शरीरं व्याप्नोति, मण्डूक-कनियं तु भरतक्षेत्रप्रमाणं, भुजङ्गविषं तु जम्बूद्वीपप्रमाणं, मनुष्यत्रिपं तु समयक्षेत्रप्रमाणं वयुर्व्याप्नोति । कर्मतस्तु पञ्चैन्द्रियतिर्यश्चो मनुष्या देवाश्चासहस्रारदिति । एते हि तपश्चरणानुष्ठानतोऽन्यतो वा गुणत आसीविषवृश्चिकभुजङ्गादिसाध्यं कर्मं क्रिया कुर्वन्ति, क्षापप्रदानादिना परं व्यापादयन्तीत्यर्थः । देवाश्चापर्याप्तस्थाया तच्छक्तिमन्तो द्रष्टव्याः । ते हि पूर्वं मनुष्यमवे समुपाजितासीन्विष-लब्धयः सहस्रारान्तदेवेष्वभिनयोत्पन्नाः अयर्थास्तान्स्थाया ग्राग्मविक्रासीविपलब्धिमन्तो मन्तव्यास्तः परं तल्लब्धिविनष्टुचेऽपर्याप्ता अपि देवाः शापादिना परं विनाशयति, किं तु लब्धिव्ययदेशस्तदा न प्रवर्तते, इत्येवविधमाशीविषस्वरूपं भाव्यते प्रतिपाद्यते यासु ग्रन्थे पद्वतियु ता आशीविषभावना इति । “दिद्वीविसमावणाओत्ति”-दृष्टौ विषयेषां ते दृष्टिविषाः तत्स्वरूपप्रतिपादिका दृष्टिविषभावना इति । “चारणभावणाओत्ति” अतिशयबहुगमनस्वरूपाचारणाचारणाः सातिशयगमनागमनलब्धिसपन्नाः साधुविशेषास्ते च द्विविधा (विद्या-चारणाः जह्वाचारणाश्च, तत्र विद्या विवक्षितः क्रोधागमः तत्प्रदानधारणो विद्याचारणः,) अस्य च यथाविधिसातिशयपष्टलक्षणेन तपसा सर्वदैव तपसस्तो विद्याचारणलब्धिरूपपद्यते, तथा चासौ इत एकेनोत्पातेन मानुषोचरपर्वतं गच्छति, चैत्यानि च तत्र वन्दते, ततो द्वितीयेनोत्पातेन नन्दीश्वरनामानमष्टमद्वीपं गत्वा चैत्यानि वन्दते, तत एकेनोत्पातेन प्रतिनिष्ठृत्य यतः स्थानाद्रतः पुनस्तत्रागच्छतीत्येव तामृतस्य तिर्यग्गतिनिपयः । उद्धृत्य तत्र चैत्यानि वन्दते, ततो द्वितीयेनोत्पातेन मेरु-

शिखरस्थं पण्डकवनं गत्वा चैत्यानि वन्दते, ततश्चैकेनोत्पातेन प्रतिनिवृत्त्य यतः स्थानाद्गतः पुनस्तत्रागच्छतीति । लूतातन्दुनिर्व-
र्तितपुटकतन्तून्स्वरकरान्वा निश्रां कृत्वा (निश्रीकृत्य) जङ्घाभ्यामाकाशेन चरतीति जङ्घाचारणः, अस्य च यथाविधि सातिशयाष्टमलक्ष-
णेन विकृष्टतपसा सर्वदैव तपस्यतो जङ्घाचारणलब्धिरुत्पद्यते, तथा चासौ इत एकोनोत्पातेन त्रयोदशरुचकवरद्वीपं गत्वा तत्र चै-
त्यानि वन्दते, ततो निर्वर्त्तमानो द्वितीयो नोत्पातेन नन्दीश्वरभागत्य तत्रचैत्यानि वन्दते, ततस्त्वृतीयो नोत्पातेन यतः स्थानाद्गतस्त-
त्रागच्छतीत्येषोऽस्य तिर्यग्गतिविषयः । ऊर्ध्वन्वित एकोत्पातेन पण्डकवनं गत्वा चैत्यानि वन्दते, ततो निर्वर्त्तमानो द्वितीयो नो-
त्पातेन नन्दवने चैत्यानि वन्दित्वा तृतीयो नोत्पातेन यतः स्थानाद्गतस्तत्रागच्छतीत्यादिचारणस्वरूपं भाव्यते सविस्तरं प्रतिपद्यते यासु
ताश्चारणभावना इति । “महासुविणभावणाञ्जोत्ति” — महास्वप्नानि गजवृषभसिंहादीनि भाव्यन्ते यासु ता महास्वप्नभावना इति । “तेय-
गनिसगगणन्ति” तेजसनिसर्गो वर्ण्यते यासु तास्तैजसनिसर्गा इति । अत्र चाशीविषभावनादिग्रन्थपञ्चकस्वरूपं नामानुसारतो दर्शितं,
विशेषसम्प्रदायश्च न दृष्ट इति । एतान्यपि षट्त्रिंशदध्ययनान्युपलक्षणभूतानि द्रष्टव्यानि, यतो भगवतो वृषभस्वामिन आदितीर्थकस्य
चतुरशीतिप्रकीर्णसहस्राणि, तथा मध्यमानामजितादीनां पार्श्वपर्यन्तानां जिनवराणां संख्येयानि प्रकीर्णकसहस्राणि, यस्य यावन्तः
शिष्यास्तस्य तावन्तीत्यर्थः । तथा चतुर्दशप्रकीर्णकसहस्राणि भगवतो वर्द्धमानस्वामिनः आसन्निति । उक्तं कालिक, तदभिधानाच्चावश्य-
कव्यतिरिक्तं, तद्गणनाच्चाङ्गवाङ्मं श्रुतमुक्तम् । साम्प्रतमङ्गप्रविष्टश्रुतसमुत्कीर्त्तनायाह—

नमो तेसिं खमासमणां जेहिं इमं वाइयं दुवालसंगं गणिपिडंगं भगवन्तं तंजहा-आग्रो, सूयगडो, ठाणं,

समवाओ, विग्रहपन्नती, नायाधम्मकहाओ, उवासगदसाओ, अन्तगडदसाओ, अणुत्तरोववाइयदसाओ, प-
ण्णावागरण, विवागसुय, दिट्ठेवाओ १२। सन्वेहिं पियमि दुवालसगे गणिपिडगे भगवन्ते समुत्ते सअत्थे सगन्थे
सत्रिज्जुत्तिण ससगहणिण जे गुणा वा भावा या अरहन्तेहिं भगवन्तेहिं पन्नत्ता वा परूविया वा ते भावे सइ-
हामो पत्तियामो रोएमो फासेमो पालेमो अणुपालेमो ते भावे सइहन्तेहिं पत्तियन्तेहिं रोयन्तेहिं फासन्तेहिं
पालन्तेहिं अणुपालन्तेहिं अन्तोपक्खस्स ज वाइय न पढिय परियट्ठिय पुच्छिय अणुपेहिय अणुपालिय त दु-
क्खम्बयाण कम्मम्बयाण मोम्बयाण वोहिलाभाण ससारउत्तारणाण त्तिकट्ट उवसपज्जित्ता ण विहरामि । अ-
न्तोपक्खस्स ज न वाइय न पढिय न परियट्ठिय न पुच्छिय नाणुपालिय सन्ते बले सन्ते वीरिए
सन्ते पुरिसकारपरक्कमे तस्स आलोएमो पडिक्कमामो निन्दामो गरहामो विउट्टमो विसोहेमो अकरणयाण अ-
बुद्धेमो अहरिह तवोक्कम पायच्छित्त पडिवज्जामो तस्स मिच्छामि दुक्कड ॥

एतच्च प्राग्वद्व्याख्येय, नवर गणिपिटकम्-आचार्यस्यार्थसारग्रधानमाजनमित्यर्थः । “आयरोत्ति”-आचरणमाचारः आचार्यत
इति आचारः, शिष्टाचरितो ज्ञानाद्यासेनविधिरित्यर्थः, तत्रापिपादको ग्रन्थोऽप्याचार एवोच्यते । “सुयगडोत्ति”-‘सूच सूचाया’
सूचनात्सूत्र सूत्रेणसूत्रकृत स्वपरसमयादिसंस्मरणपदार्थसूचक यदित्यर्थः । “ठणन्ति”-तिष्ठन्त्यासते-वसन्ति यथावदभिधेयतयैकत्वादिवि-

शेषिता आत्मादयः पदार्था यस्मिंस्तत् स्थानम्, अथवा-स्थानशब्देनैहैकादिकः सङ्ख्याभेदोऽभिधीयते ततश्चात्मद्यर्थगतानामेकादिदशान्तानां स्थानानामभिधायकत्वेन स्थानमाचाराभिधायकत्वादाचारवदिति । “समवाओत्ति”-समिति सम्यक्, अवेत्याधिकः, अयः जीवादिपरिच्छेदः समवायः, तद्वेतुश्च ग्रन्थोऽपि समवाय इति । “विवाहपणत्तिचि”-विशिष्टा वाहा अर्थप्रवाहस्तत्त्वार्थविचारपद्धतय इत्यर्थः, तेषां प्रज्ञप्तिः प्रज्ञापनं व्याख्यानं यस्यां सा विवाहप्रज्ञप्तिः, पूज्यत्वेन नामान्तरतो भगवतीत्यपीयमुच्यते “नायाधम्मकहाओत्ति”-ज्ञातान्युदाहरणानि तत्प्रधाना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा-“उवसागदसाओत्ति”-उपासकाः श्रावकस्तदुगतक्रियाकलापप्रतिबद्धा दशाध्ययनोपलक्षिता उपासकदशाः “अन्तगडदसाओत्ति”-अन्तो विनाशः, स च कर्मणस्तत्फलभूतस्य वा संसारस्य कृतो यैस्ते अन्तकृतास्ते च तीर्थकरादयस्तेषां दशाः प्रथमवर्गे दशाध्ययनानीति तत्संख्ययोपलक्षिता अन्तकृतदशा इति । “अणुत्तरोववाइयदसाओत्ति”-उत्तरः प्रधानो नास्योत्तरो विद्यत इत्यनुत्तरः, उपपत्तनमुपपत्तो जन्मेत्यर्थः, अनुत्तरथासावुपपातश्चेत्यनुत्तरोपपातः, सोऽस्ति यैषां तेऽनुत्तरोपपातिकाः सर्वार्थसिद्धादिविमानपञ्चकोपपातिन इत्यर्थः, तद्वक्तव्यताप्रतिबद्धा दशा दशाध्ययनोपलक्षिता अनुत्तरोपपातिकदशा इति । “पण्हावागरणन्ति”-ग्रन्थाश्च पृच्छा व्याकरणानि च निर्वचनानि समाहारत्वात्प्रश्रव्याकरणं, तत्प्रतिपादको ग्रन्थोऽपि प्रश्रव्याकरणमिति । “विवागसुयन्ति”-विपचनं विपाकः शुभाशुभकर्मपरिणाम इत्यर्थः, तत्प्रतिपादकं श्रुतं विपाकश्रुतं । “दिट्ठिवाओत्ति”-दृष्टयो दर्शनानि, वदनं वादः, दृष्टीनां वादो दृष्टिवादः, दृष्टीनां वा पातो यत्राऽसौ दृष्टिपातः, सर्वनयदृष्टयो यत्राख्यायन्ते समवतरन्ति चेति भावः । इत्युत्कीर्णितं सामान्यतोऽङ्गप्रविष्टश्रुतं । साम्प्रतं श्रुतदातृपालकेभ्यो नमस्कारमात्मीयग्रमादविषये मिथ्यादुष्कृतं चाह-

नमो तेऽसि खमासमणाण जेहिं इम वाइय दुवालसग गणिपिडग भगवन्त, सम्म काण्ण फात्मन्ति पालन्ति पूरति तीरति किट्ठति सम्म आणाए आराहति, अट् च नाराहेमि तस्स मिच्छामि दुक्कड ।

नमो नमस्कारोऽस्तु, तेभ्यः क्षमाश्रमणेभ्यः क्षमादिगुणगणप्रधानमहाश्रुतिभ्यः स्वगुरुभ्यः तीर्थरुग्णधरादिभ्यो वेति भावः, येरिद प्रागुक्त वाचित प्रदत्त परिभाषित वा सूत्रार्थः प्रणीतमित्यर्थः, द्वादशाङ्ग द्वादशानामङ्गानां समाहारो द्वादशाः, किंविशिष्ट-मित्याह-“गणिपिडगन्ति” गुणगणः साधुगणो वास्यास्तीति गणी आचार्यस्तस्य पिटकमिन् रत्नादिकरण्डक इन् पिटक्क गणिपिटक-समर्थसारकोशभूतमित्यर्थः, पुनरपि किंविशिष्ट-“भगवन्तन्ति” भग-समर्थैश्वर्यादिलक्षणः यदुक्त-“ऐश्वर्यस्य समग्रस्य रूपस्य य-शसः श्रियः । धर्मस्याथ प्रयत्नस्य पण्णा भग इतीङ्गना” इङ्गना नाम, सा विद्यते यस्य तद्भगवत्, तेनैव समर्थैश्वर्यं सातिशयाभि-धेयमिभूति यदवाचि “सबनईण जा होज्ज वालुया सबउदहि ज वा सलिल । एत्तोवि अणतगुणो अत्थो एगस्स सुत्तस्स” रूपं च निर्देष्टव्यमात्रवत्त्वे हेतुयुक्तत्वालकृतत्वादिगुणगणसम्पाद्य, यश्च विध्वव्यापिनी कीर्तिः, श्रीश्च कमनीयता श्रुतिहृदयानन्ददायितेत्यर्थः, धर्मध्यामिधेयत्वेन सर्वोपाधिविशुद्धोऽहंसादिकः, प्रयत्नश्रयाभिधेयतया सर्वप्रमादवर्जनरूप उद्यमः, अथवा प्रयत्नो माहात्म्य प्र-भाव मामर्थमिति यावत्, सुप्रसिद्धैश्चैतदागमस्वरूपवेदिनामिति । ये चेद सम्यगैपरीत्येन कायेन कायप्रवृत्त्या न मनोमात्रेणेत्य-र्थः, स्पृशन्ति ग्रहणकाले विधिना गृह्णन्ति, पालयन्ति पुनः पुनरभ्यासकरणेन रक्षन्ति, पूरयन्ति मात्राभिन्दृक्षरादिभिरध्येतृदोषाद-परिपूर्णं कुर्वन्ति, तीरयन्ति अभिस्मृत जन्मपार नयन्ति कीर्त्तयन्ति स्वनामभिः स्वाध्यायकरणतो वा सशब्दयन्ति, सम्यगाज्ञया आराधयन्ति सम्यग्यथावत् आज्ञया तदुक्तार्थरूपया गुरुनियोगात्मिकया वा आराधयन्ति तदुक्तक्रियामरणतः फलद कुर्वन्तीत्यर्थः,

तेभ्योऽपि नम इति प्रक्रमः । “अहं च नाराहेमि” यच्चाहं-नाराधयामि प्रमादतो नानुपालयामि, तस्सत्ति पृष्टीसप्तम्योरभेदात्त-
स्मिन्नाराधनविषये ‘मिच्छामिदुक्कण्डन्ति’-मिथ्या मे दुष्कृतमिति स्वदुश्चरितानुतापसूचकं स्वदोषप्रतिपत्तिस्वचकं वा प्रतिक्रमणमिति
परिभाषितं वाक्यं प्रयच्छामीत्यर्थः । साम्प्रतं प्रस्तुतसूत्रपरिसमाप्तौ श्रुतदेवतां विज्ञपयितुमाह—

सुयदेवया भगवई नाणावरणीयकम्मसंघायं । तेसिं खवेउ सययं जेसिं सुयसायरे भत्ती ॥ १ ॥

सुयदेवया भगवई नाणावरणीयकम्मसंघायं । तेसिं खवेउ सययं जेसिं सुयसायरे भत्ती ॥ “सव्वं च लक्खणोवेयं सम-
श्रुतमईत्प्रवचनं, श्रुताधिष्ठात्री देवता श्रुतदेवता, संभवति च श्रुताधिष्ठातृदेवता यदुक्तं कल्पभाष्ये—“सव्वं च लक्खणोवेयं सम-
हिट्टन्ति देवता । । सुत्तं च लक्खणोवेयं जेण सब्बणुभासियं ति” भगवती पूज्या, ज्ञानावरणीय कर्मसङ्घातं ज्ञानाशातनाया उद्भूतं
(ज्ञानाद्यं) कर्मनिवहं तेषां प्राणिनां क्षपयतु क्षयं नयतु सततमनवरतं, येषां किमित्याह—श्रुतमेवातिगम्भीरतया अतिशयरत्नप्रचुरतया
च सागरः—समुद्रः—श्रुतसागरस्तस्मिन् भक्तिर्वहुमानो विनयश्च समस्ततीति गम्यते, ननु श्रुतरूपदेवताया उक्तरूपविज्ञापना युक्ता,
श्रुतभक्तेः कर्मक्षयकारणत्वेन सुप्रतीतत्वात्, श्रुताधिष्ठातृदेवतायास्तु व्यन्तरादिप्रकाराया न युक्ता, तस्याः परकर्मक्षयेऽसमर्थत्वा-
दिति, तन्न । श्रुताधिष्ठातृदेवतागोचरशुभप्राणिधानस्यापि स्मृतुः कर्मक्षयहेतुत्वेनाभिहितत्वात्, यदुक्तं—
“सुयदेवयाए जीए संभरणं कम्मवलयकरं भणियं । नत्थित्ति अक्ककरी व एवमासायणा तीएत्ति” किञ्चेहेदमेव व्याख्यानं
कर्तुमुचितं, येषां सततं श्रुतसागरे भक्तिस्तेषां श्रुताधिष्ठातृदेवता ज्ञानावरणीयकर्मसङ्घातं क्षपयत्वितिवाक्यार्थोपपत्तेः, व्याख्यानान्तरे
श्रुतरूपदेवता श्रुते भक्तिमतां कर्म क्षपयत्विति सम्यगोपपद्यते इति, श्रुतस्तुतेः प्राग्वहुशोऽभिहितत्वाच्चेति । ततः स्थितमिदमहत्पा-
क्षिकी श्रुतदेवतेह गृह्यते इति ।

॥ इति पाक्षिकवृत्तिः समाप्ता ॥

साम्प्रत शेषप्रतिक्रमणविधिरुच्यते-तजो उद्धट्टिय पक्खपडिक्कमणसुत्तकिराणावसाणे विहिणा निसिहत्ता करेमि भन्ते सामा-
इय इत्यादि सञ्च निविट्ठपडिक्कमण कट्टिचा उद्धट्टिया तस्स धम्मस्स अञ्चुट्ठिओमिच्चि एयमाइय वन्दामि जिणे चउवीसन्ति आ-
लावगपज्जवसाण सुत्त कट्ठन्ति, कट्ठिए य करेमि भन्ते सामाइयमिच्चाइ काउस्सगदण्डगुच्चारणपुरस्सर उद्धट्टिया वेव मूलत्तरगु-
बोसु ज एण्डिय तस्स पायञ्छिउचनिमित्त उस्सासयतिगपरिमाण काउस्सग करेन्ति, तत्थ वारस उज्जोयगरे चिन्तन्ति, चउमासिए
पञ्चसयुस्सासमाण उज्जोयगरे वीस, सञ्छरिए अट्ठुत्तरसहस्सुस्सासमाण उज्जोयगरे चालीस नमोकार च चिन्तति तजो
विहिणा पारित्ता चउवीसत्थय पढन्ति, पच्छा उवविट्ठा मुहणतग काय च पडिलेहिच्चा किइक्कम्म करेन्ति, तजो घरणीयलनिहियजा-
णुकरयलुत्तमङ्गा समग मणन्ति-

इच्छामि खमासमणो अञ्चुट्ठिओमि अग्निमन्तरपक्खिय खामेउ पन्नरसण्ह विवसाण पन्नरसण्ह राईण ज किञ्चि
अपत्तिय परपत्तिय भत्ते पाणे विणए वेयाववे आलावे सलावे उघासणे समासणे अन्तरभासाए उवरिभासाए
ज किञ्चि मज्झ विणयपरिणीण सुहुम वा बायर वा तुब्भे जाणह अहं न याणामि तस्स मिच्छामि दुक्कड ।

अस्यार्थ-इच्छाम्यभिलषामि क्षमयितुमिति योगः । 'खमासमणोत्ति'-हे क्षमाश्रमण ! ओकारान्तत्वं प्राकृतत्वात् केवलमि-
च्छाम्येव किन्तु 'अञ्चुट्ठिओमिच्चि'-अभ्युत्थितोऽस्मि प्रारब्धोऽस्म्यह । अनेनाभिलाषमात्रव्यपेहेन क्षमणक्रियायाः प्रारम्भमाह,
अग्निमन्तरपक्खियन्ति पक्षाम्यन्तरसमवमतिचारमिति गम्यते, क्षमयितुं मर्पयितुमिति प्रस्तावना । क्षमणमेवाह-

‘पन्नरसणंहति’ पञ्चादशानां दिवसानां, पन्नरसणंहं पञ्चदशानां राईणन्ति, रात्रीणामभ्यन्तरमितिशेषः । ‘जं किञ्चित्’-यत्किञ्चित्-
तसामान्यतो निरवशेषं वा, अपत्तिर्यं प्राकृतशैल्याऽप्रीतिकमप्रीतिमात्रं, ‘परपत्तिर्यन्ति’-प्रकृष्टमप्रीतिकं परप्रत्ययं वा परहेतुकं उपलक्ष-
न्धः । तत्र भक्ते-भोजनविषये, पाने-पानविषये, विनये-अभ्युत्थानादिरूपे, वैयावृत्त्यै-औषधपथ्यदानादिनो एव तस्सति-पष्टीसप्त-
म्योरभेदात्तस्मिन् पष्टम्भकरणरूपे, आलापे सकृज्जल्पे, संलापे मिथः कथायां, उच्चासणे समासणे चेति व्यक्तं, ‘अंतरभासाएत्ति’-
अंतरभाषायामाध्यस्य भाष्यमाणस्यान्तरालभाषणरूपायां, उपरिभाषायामाध्यभाषणानन्तरमेव तदधिकभाषणरूपायां, इह समुच्च-
यार्थश्चशब्दो लुप्तो द्रष्टव्यः, यत्किञ्चित्समस्तं सामान्यतो वा, ‘मज्झन्ति’ मम विनयपरिहीणं शिक्षावियुतत्वमनौचित्यमित्यर्थः संजा-
तमिति रोषः, सामस्त्यं सामान्यरूपतां वा विनयपरिहीणस्यैव दर्शयन्नाह-सूक्ष्मं वा वादरं वा, वाशब्दौ द्वयोरपि मिथ्यादुष्कृतविप-
यतातुल्यतोद्भावनार्थौ, ‘तुम्भे जाणहत्ति’ यूयं जानीथ यत्किञ्चिदिति वर्त्तते, ‘अहं न याणामिचि’-अहं पुनर्न जानामि मूढत्वाद्यत्कि-
ञ्चिदिति वर्त्ततेऽप्रीतिकविषये विनयपरिहीणविषये च, ‘मिच्छामि दुक्कडन्ति’ मिथ्या मे दुष्कृतमिति स्वदुश्चरितानुतापसूचकं स्वदोषप्र-
तिपत्तिस्सूचकं वा प्रतिक्रमणमिति परिभाषितं वाक्यं ग्रयच्छामीति वाक्यशेषः । अथवा ‘-तस्सत्ति’-विभक्तिपरिणामात्तदप्रीतिकं विनय-
परिहीणं च मिथ्या मोक्षसाधनविपर्ययभूतं वर्त्तते, मे मम, तथा-दुष्कृतं पापमिति स्वदोषप्रतिपत्तिरूपमपराधक्षमणमिति-अत्रा-
चार्यो ब्रूते-‘अहमवि खामेमि तुम्भेत्ति’ प्रतीतार्थमेवेदमिति । अत्राह-कश्चित्-नणु पुत्रमेव समन्नाओ विसेसओ विपक्खियावराह-
खामणं कयं, ता किं पुणो इयाणि पक्खियं खामेहे, उच्यते-काउस्सग्गाड्डियाणं सुभेगग्गभावमुवगयाणं किंचवराहपयं समग्गियं

होञ्जा, तस्स रामणानिमित्तं पुरो रामणं करेमोचि, अहवा-सवहेह पक्खपडिक्कमणपरिसमची, तओ पुव्विछलामणगणान्तरं जं किञ्चि अपचिय वित्तहकिरियावइयइणा समुप्पन्नं तमिह रामिज्जइचि । अहवा-विही चेव सो कम्मकउयहेऊ भयवया तइय-वेज्जेसहपओगसरिसो दरिसिओ, ता कायवमित्थवि खामणं, न कोइ पज्जणुजोगो कायवो, आणा चेवेह भागवई पमाणन्ति— ततो यया राजानं पुण्य(ष्प)माणवा अतिक्रान्ते माङ्गल्यकार्ये बहुमन्यन्ते यदुत अखण्डितबलस्य ते सुष्ठु कालो गतोऽन्योऽप्येवमेवोपस्थित एव पाक्षिकं विनयोपचारं द्वितीयक्षामणरुद्रेण तथास्थिता एव साधव आचार्यस्य कुर्वन्ति, तच्चेद— इच्छामि खमासमणो पियं च मे जं मे जं मे इच्छाणं अप्पायङ्काणं अभगगजोगाणं सुसीलाणं सुव्वयाणं सायरिय-उवज्झायाणं नाणेणं दसणेणं चरित्तेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणं बहुसुभेणं मे दिवसो पोसरो पम्बो वइक्कतो अन्यो यं मे कल्लणेणं पज्जुवट्ठिओ सिरसा मणसा मत्थएणं वन्दामि ।

तत्रेच्छामि-अभिलषामि वक्ष्यमाणं वस्तु, हे क्षमाश्रमण ! कुतोपि कारणादप्रियमपि किञ्चिदिष्यत इत्याह-प्रियमभिमतं, चशब्दः समुच्चये, मे मम, किं तदित्याह-यद्वमे भगता हृष्टानां रोगरहितानां, तुष्टानां तोषतां, अथवेदं हर्षतिरेकप्रतिपादनार्थमेकार्थि-कपदद्वयोपादानं, अल्पातङ्कानां अल्पशब्दस्याभावचतन्वात् सद्योधातिरोगवर्जितानां, सामान्येन वा नीरोगाणां स्तोकरोगाणां वा सर्वथा निरुजत्वस्यासम्भवात्, “अभगगजोगाणन्ति”-अभगसयमयोगानां “सुसीलाणसुव्वयाणन्ति”-व्यक्त-साचार्योपाध्यायानां अनुयो-गाध्याचार्योपाध्यायोपेतानां, ज्ञानादिना आत्मानं भावयतां, बहुशुभेन अत्यर्थेयसा ईषदनुशुभेन वा सर्वथा शुभस्यासम्भवात्, मे

इति भो भगवन्तः, दिवसो दिनं, किंविधः?, पौषधः-पर्वरूपः; तथा पक्षोऽर्धमासरूपो व्यतिक्रान्तोऽतिलङ्घितः; अन्यत्र पक्ष इति वर्तते भे-भवतां, कल्याणेन-शुभेन युक्त इति गम्यते, पर्युपस्थितः-प्रक्रान्त इति । एवं पुष्पमाणव इव मङ्गलचनमभिधाय प्रणाममाह-शिरसा मनसेति व्यक्तं, चशब्दश्चैह समुच्चयार्थो द्रष्टव्यः । मत्थणवन्दापि नमस्कार वचनमव्युत्पन्नं समयप्रसिद्धमतः शिरसेत्याभिधायापि यन्मस्तकेनेत्युक्तं तददुष्टं, यथैषां वलीवर्दानां एष गोस्वामीति, गोस्वामिन् शब्दस्य स्वाभिपर्यायतया लोके रूढत्वादिति अत्राचार्य आह—तुब्भेहिं समं ति ।

युष्माभिः सार्धमेतत्संपन्नमित्यर्थः । अथ चैत्यवन्दापनं साधुवन्दापनं च निवेदयितुकामा भणन्ति—

इच्छामि खमासमणो पुन्निं चेइयाइं वंदित्ता नमंसित्ता तुब्भण्हं पायमूले विहरमाणेणं जे केइ ग्रहुदेवसिया साहुणो दिट्ठा समाणा वा वसमाणा वा गामाणुगामं दृइज्जमाणा वा रायणिया (सं) पुच्छंति ओमरायणिया वन्दन्ति, अज्जया वन्दन्ति, अज्जिआओ वन्दन्ति, सावया वन्दन्ति, सावियाओ वन्दन्ति; अहंपि निस्सल्लो निक्कसाओ तिकइदु सिरसा मणसा मत्थण वन्दाभि, अहमवि वन्दावेमि चेइयाइं ।

इच्छाम्यभिलषामि चैत्यवन्दापनं साधुवन्दापनं च भवतां निवेदयितुमिति वाक्य शेषः । “खमासमणोत्ति”-व्यक्तं पुष्पन्ति पूर्वकाले विहारकालवत् । “चेइयाइन्ति”-जिनप्रतिमाः, “वन्दित्ति”-स्तुतिभिः, “नमंसित्ति”-प्रणामतः सहस्रसत्कचैत्यवन्दनाद्येतदहं करोमीति प्रणिधानयोगात्, क वन्दित्वेत्याह—“तुब्भण्हन्ति”-युष्माकं “पादभूलेत्ति”-चरणसंनिधौ ततश्च विहरमाणेणन्ति

ग्रामानुग्राम सञ्चरता मया—“ले केइचि”—ये केचन सामान्यतः, “बहुदेवसिया”—बहुदेवसपर्यायाः, “साहुणो दिट्ठा”—इति व्यक्त-
क्रियायास्त इत्याह—“समाणा वचि”—जहावलपरिक्षयात् वृद्धवासितया आश्रितक्षेत्रादवहिर्गन्तिनो, “वसमाणावचि”—विहारवन्तो विहा-
रश्च तेषां श्रुतवच्च मासकल्पेन वर्षाकाले चतुर्मासकल्पेनेत्यत एवाह—“गामाणुगाम”—ग्रामश्च प्रतीतोऽनुग्रामश्च तदन-
न्तर इति ग्रामानुग्राम तद् द्रव्यन्त गच्छन्त, अथवा-ग्रामादवेकरात्रिक वसन्त आहिण्डका इत्यर्थः, वाशब्दाः समुच्चयार्थः, इह स्थाने तेषु
मध्ये इति वाक्यशेषो द्रष्टव्यः—“राइणियचि”—राल्लिका भावरत्नव्यवहारिणः बृहत्पर्याया आचार्या इत्यर्थः । “पुच्छन्तिचि”—मा-
प्रश्नयन्ति मया यन्दिताः सन्तो भवता शरीरकुशलादिवाचांमिति गम्य, “ओमराइणियचि”—अवमराल्लिका भवतः प्रतीत्य लघुतरप-
र्याया आचार्या एव वन्दन्ते भरतः प्रणमन्ति कुशलादि तु प्रश्रयन्त्येव, “अज्जया वन्दन्ति”—सामान्यसाधयो वन्दन्ते, एवमार्थिकाद-
योऽपि, तथाहमऽपि तान्यथा दृष्टसाधून्निःशल्यादिविशेषेण वन्दे, शेष प्राग्वत्, तथा—“अहमवि वन्दावेमि चेइयाइन्ति”—तान्
यथादृष्टसाध्यादीन् वन्दापयामि चैत्यानि, यथा-अमुन् नगरादौ युष्मकृते चैत्यानि वन्दितानि तानि च यूय वन्दध्वमित्येवमिति
एव शिष्येणोक्तः सन्नाचार्यः प्रत्युचरयति यथा—मत्पथेण वन्दामि अहपि तेऽसि ति

मस्तकेन वन्देऽहमपि तानिति, ये मम वाचांसिप्रच्छन्नादि कुर्वन्तीतिभावः—“अन्ने भणन्तिअहमवि वन्दावेमिसि” । तत आ-
त्मान गुरुणा निवेदयन्ति तृतीयधामणरुद्धेण, तच्चेद—

इच्छामि खमासमणो उवट्ठिओमि तुब्भण्हं सन्तिं अह्मकप्पं वा वत्थं वा पडिगण्हं वा कंवलं वा पायपुंछणं वा रय-
हरणं अक्खरं वा पयं वा गाहं वा सिलोणं वा अट्ठं वा हेउं वा पसिणं वा वागरणं वा तुब्भेहिं चियत्तेणं विन्नं मए
अविणण्ण पडिच्चियं तस्स मिच्छामिदुक्खंडंति ।

“इच्छामि खमासमणोत्ति” इह स्थाने आत्मानं निवेदयितुमिति वाक्यशेषो दृश्यः “उवट्ठिओमिति” उपस्थितोऽसि आत्मा-
निवेदनायेतिशेषः “तुब्भण्हं सन्तिं” युष्माकं सत्कं युष्मदीयमिदं सर्वं यदस्मात्परिभोग्यं किंभूतं किन्तदित्याह—“अह्मकप्पन्ति”—
यथाकल्पं कल्पानतिक्रान्तं स्थविरकल्पोचितं कल्पनीयं चेत्यर्थः; वस्मादि प्रतीतं नवरं ‘पडिगण्हन्ति’ पात्रं, “पायपुंछणन्ति” पादशोच्छनं
रजोहरणं “अट्ठवत्ति”—अर्थः स्रज्वाभिधेयः प्राकृतत्वाच्च नपुंसकनिर्देशः “पसिणं वत्ति”—प्रश्नः पण्डिताभिमानी परो माननिग्रहाय
यत्प्रश्नयति “वागरणन्ति”—व्याकरणं तथैव परेण प्रक्षिते यदुत्तरं दीयते, वाग्वद्वाः समुच्चयार्थः; एवं वस्मादिनिवेदनाद्वारेणात्मानं
गुरूणां निवेद्य युष्माभिरेवेदं वस्मादिकं मे दत्तं इत्यावेदने तद्वर्णेह च संभविनमविनयं क्षमयन्निदमाह—“तुब्भेहिल्लादि”—
“तुब्भेहिन्ति”—युष्माभिः, “चियत्तेणन्ति” ग्रीत्या दत्तं मया त्वविनयेन प्रतीक्षितमत्र यदिति शेषो दृश्यः । “तस्सत्ति” तत्र मिथ्या-
दुक्खतमिति प्राग्वत् । एवमुक्ते आचार्यो ब्रूते—आयरियसन्तिंयं ति ।

पूर्वाचार्यसक्तयेतदिति किं ममात्रेति अहद्वारवर्जनाथं, गुरुषु भक्तिख्यापनार्थं चैतदिति । अथ यच्छिक्षां ग्राहितास्तमनुग्रहं
बहुमन्यमाना आहुः—

इच्छामि तमासमणो अहमपुवाइ कयाइ च मे किइकम्माड आचारमन्तरे सेहोओ सेहाविओ सङ्गहिओ उवगहिओ सारिओ चारिओ चोइओ पडिचोइओ चियत्ता मे पडिचोयणा उवट्ठिओड्ढ तुब्भण्ह तवतेयसिरीण इमाउ चाउरन्तससारकन्ताराओ साहट्टु नित्थरिस्सामित्तिक्कट्टु सिरसा मणसा मत्थण वन्दामि । इच्छामि-अभिलषामि, अहमपूर्वाण्यनागतगलीनानि, कृतिकर्माणीतियोगं, चतुमिति वाक्यशेषः । “खमासमणोत्ति”-उपपन्नं तथा कृतानि पूर्वकाले, चः-समुच्चये, “मेत्ति”-मया कृतिकर्माणि वैयावृत्त्यविशेषा भवतामिति गम्यते, तेषु च “आचारमन्तरेत्ति”-आचारान्तरे क्वचिज्ज्ञानाद्याचारविशेषे निषयभूते आचारव्यवधाने वा सति, ज्ञानादिक्रियाया अकरणे सति इति भावः । तथा-“विणय-मन्तरेत्ति”-विनयान्तरे आसनदानादिविनयविशेषे निषयविभूते विनयविच्छेदे वा तदकरणे इत्यर्थः । ‘सेहोओत्ति’-शिक्षितः स्वयमेव गुरुभिः शिक्षा ग्राहित इत्यर्थः । सेधितो निष्पादित आचारविशेषविनयविशेषेषु कुशलीकृत इत्यर्थः । ‘सेहाविओत्ति’-शिक्षापितः सेधापितो वा उपाध्यायादिप्रयोजनतः । तथा-“सङ्गहिओत्ति”-सङ्गृहीतः शिष्यत्वेनाश्रितः । तथा-उवगहिओत्ति”-उपगृहीत, ज्ञानादिभिः यत्नादिभिर्धोषष्टम्भितः । तथा-“सारिओत्ति”-सारितो हिते प्रवर्तितः, कृत्य वा स्मारितः, “वारिओत्ति”-अहिताभिवारितः, “चोइओत्ति”-सयमयोगेषु स्मरितः, सन्नयुक्तमेतद्ववाद्या विधातुमित्यादिवचनेन प्रेरितः । “पडिचोइओत्ति”-तथैव पुनः पुनः प्रेरित एव “चियत्ता मे पडिचोयणत्ति”-चियत्ता ग्रीतिनिषया नत्तहङ्कारादप्रीतिरिति मे मम प्रतिप्रेरणा मगङ्गिः क्रियमाणेति, उपलक्षणं चैतच्छिष्टादेरिति । ततश्च “उवट्ठिओहन्ति”-उपसितोऽहमस्मि प्रतिप्रेरितार्थसपादनविषये कृतोद्यम इत्यर्थः । तथा-“तुब्भण्ह तवतेयसिरीण” युष्माकं तपस्सेन-श्रिया भयदीयया तपःप्रभानसपदा हेतुभूतया-“ इमाउत्ति ” इतः प्रत्यक्षात्, “चाउरन्तससारकन्ताराउत्ति”-चतुरन्त

चतुर्विभागं नरकत्वादिभेदेन तदेव चातुरन्तं तत्संसारकान्तारं च भवारण्यमिति ममासस्तस्मात्, “साहदृत्ति”-संहृत्य कपायेन्द्रिययो-
गादिभिर्विस्तीर्णमात्मानं संक्षिप्येत्यर्थः । “नित्यरिस्सामिति”-लक्षयिष्यामि, “इतिकट्ट”-इतिकृत्वा इतिहेतोः “सिरसा मणासा
मत्थएण वन्दामिति” प्राग्वत्, इह भगवन्तमिति वाक्यशेषः; इहाचार्यवचनम्-नित्यारगपारगा होह

निस्तारकाः संसारसमुद्रात् प्राणिनां प्रतिज्ञाया वा (थ) पारगाः संसारसमुद्रतीरगामिनो भवत यूयमित्याशीर्वचनमिति । पच्छा
देवसियं पडिक्कमन्ति, तत्थ खामणानिमित्तं किइक्कम्मं करित्ता भगन्ति-इच्छामि खमासमणो अब्बुद्धिओमि अब्भिन्नतरदेवसियं पडिक्क-
खामेउं, जं किंचि अपत्तियमित्यादि, पच्छा साहुदुगं खामन्ति, तओ आयरियस्स य अल्लियावणनिमित्तं पडिक्कमणवत्तं निवेयणत्थंति
भणियं होह किइक्कम्मं करन्ति, तओ दुरालोहयं वा होज्जा दुप्पडिक्कन्तं वा हुज्जा अणाभोगाहणा कारणेण, अओ पुणोचि कयसामाह-
आइसुत्तुच्चारणा चरित्तविसोहणत्थमेव पञ्चासुस्सासपरिमाणं काउस्सगं करन्ति, तओ नमोकारेण पारित्ता विसुद्धचरित्ता विसुद्ध-
चरित्तदेसयाणं दंसणविसुद्धिनिमित्तं नासुक्कित्तणं करन्ति लोगस्सुजोयगरे इत्यादि, तओ दंसणविसुद्धिनिमित्तं पणुवीघसासपरिमाणं
काउस्सगं करेन्ति, तओ नमोच्चारणेण पारित्ता नाणविसुद्धिनिमित्तं सुयनाणत्थयं पढन्ति, -पुक्खवरदीवट्टे इत्यादि; तओ सुयनाण-
विसुद्धिनिमित्तं पणुवीघसासपरिमाणं काउस्सगं करन्ति तओ नमोकारेण पारित्ता सिद्धत्थयं पढन्ति सिद्धाणं बुद्धाणमित्यादि,
तओ सेज्जादेवयाए काउस्सगं करन्ति, तत्थ सत्तावीघसासे पुरन्ति इत्यावक्कयक्कचूर्णिः । आयरणओ अट्टत्ति, तओ विहिणा निसिइत्ता
मुहपोत्तियं ससीसोवरियं कायं च पडिलेहित्ता आयरियस्स वन्दरणं करेन्ति, तं च जहा रओ मणूसा आणत्तियाए पेसिया पणामं

काञ्चन गच्छन्ति, त च मुख्य काञ्चन पुणो पणामपुव्वग निवेदन्ति, एव साहुणोवि गुरुममाइहा वन्दनपुव्वग चरित्ताइविसोहिं काञ्चन पुणोवि सुकयकिइवम्मा सन्ता गुरुणो निवेदन्ति, भयव कय पेसण आयरिसोहिकारगन्ति (निवेयणत्थन्ति) त च काञ्चन पुणो उक्कइया आपरियाभिमुहा विणयरइयअलिपुडा चिट्ठन्ति, जावारिया बहुमाणीओ सरेणं छन्दमा वा तिनि थुईओ भणन्ति, इमेवि अञ्जलि-मउल्लिपग्गाहत्था एकेकाए समत्तीए नमोकारग करेन्ति, सबहुमान सिरसा प्रणमन्तीत्यर्थः । केचिदत्र नमो खमासमणणति भणन्ति, पच्छा सेसगावि तिन्नि थुइओ तहेव भणन्ति, त रयणिं नेव सुत्तपोरिसी नेव अत्थपोरिसी, थयथुइओ भणन्ति, जस्स जेतियाओ इन्ति । देवसिए पुण ताव चिट्ठन्ति जाग गुरुथुइगहण करेन्ति, तओ पढमथुइसमत्तीए शुइ कडुन्ति, विणओत्ति, सेसाओ दोभि सहेव भणन्ति । एय द्दोक्तः पाक्षिकप्रतिक्रमणविधिः । चाउम्मासियसवच्छरिएसु वि एस चेग विही, विसेमो खामणगकाउस्सगेसु, सो पुण लाघत्तय दसिओ चेव, तहा चाउम्मासियसवच्छरिएसु मूलगुणउचरगुणड्याराण आलोयण दाउण पडिक्कमन्ति, खित्त-देवपाए य उस्सग्ग करेन्ति, केड पुण चाउम्मासिगे सेजादेवपाए नि उस्सग्ग करेन्ति, तहा पभाए आवस्सए कए निरइयारावि पञ्चरुल्लणग गेण्हन्ति, पुव्वगाहिए य अभिग्गहे निवेदिन्ति, ते य सम्म जइ नाणपालिया तओ तव्विसुद्धिनिमित्त उस्सग्ग करेन्ति, पुणोवि अन्ने गेण्हन्ति, निरभिग्गहाण य न वड्डइ अचिच्छन्ति, सवन्च्छरिए य आवस्सए एक पज्जोसवणक्कप्पो कट्ठिज्जइ, दिवसओ कट्ठिउ चेव न कप्पइ, नावि सज्जग्गिहत्थपासत्थाईण पुरओ, जत्थवि खेत्त पडुब कट्ठिज्जइ, जहाणन्दपुगे मूलचेइयघरे दिवसओ सव्वजणममक्ख कट्ठिज्जइ, तत्थवि साहू नो कट्ठइ, त माहू सुणिज्जा ण दोसो, पासत्थाण वा कट्ठगस्स असह दण्डिगेण सेट्ठहिं वा अब्भत्थिओ ताहे दिवसओवि कट्ठइ, तत्थ इमो विही, अणागय चेव पञ्चरत्तेण अप्पणो उवस्सए पाउसिए आवस्सए कए

कालं घेतुं काले सुद्रे असुद्रे वा पट्टवेत्ता काड्डुजइ, एव चउसु राइंसु; पज्जोसवणराईए पुण कड्डिए सव्वे साहवो सम्पपावणियं काउस्सगं करेन्ति, पज्जोसवणकप्पस्स सम्पपावणियं करेमि काउस्सगं, जं खण्डियं जं विराहियं जं न पडिपूरियं सव्वो डण्डओ कड्डियवो जाव वोसिरामित्ति, लोगस्सुज्जोयगरं चिन्तेऊण उस्सारित्ता पुणो लोगस्सुज्जोयगरं कट्टन्ता सव्वे साहवो निसीयन्ति, जेण कड्डिओ सो ताहे कालस्स पडिक्कमइ, ताहे वरिसाकालट्टवणा ठविज्जइ, तंजहा-ऊणोयरिया कायवा, विगइनवगपरिच्चाओ कायवो, जम्हा निद्धो कालो, बहुपाणा मेइणी, विज्जगज्जियाईहि य मयणो दिप्पइ, पीढफलगाइसन्थारगाणं उचारपासवणखेलमत्तगाण य जयणाए परिभोगो कायवो, निच्चं लोओ कायवो, सेहो न दिक्खियवो, अभिनवो उवही न गहेयवो, दुगुणं वरिसोवगहोवगरणं धरेयव्वं, पुव्वगहियाण छारडगलाईणं परिच्चाओ कायवो, इयरेसिं धारणं कायव्वं, पुव्वावरेणं सकोसजोयणाओ न गन्तव्वमित्थादि, किं च पक्खचाउम्माससंवच्छरियपव्वेसु जहक्कम्मं चउत्थछट्टट्टमतवो चेइयवन्दणपरिवाडी सट्ठणं धम्मकहा य कायव्वत्ति। इयाणिं पसङ्गओ राइयविही भन्नइ-पढमं चिय सामाइयं कड्डिऊण चरित्तविसुद्धिनिमित्तं पणुवीसुस्सासपरिमाणं काउस्सगं करन्ति, तओ नमोक्कारेण पारेत्ता दंसणविसुद्धिनिमित्तं चउवीसत्थयं पढन्ति, पणुवीसुस्सासपरिमाणं काउस्सगं करन्ति, एत्थवि नमोक्कारेण पारित्ता सुयना-णविसुद्धिनिमित्तं सुयनाणत्थयं कट्टन्ति, तत्थ य पाउसियथुइमाइयं अहिगयकाउसगपज्जन्तमइयारं चिन्तेन्ति, आह-किंनिमित्तं पढमकाउस्सग एव राइयाइयारं न चिन्तेन्ति, किंवा पढममेव तिन्नि काउस्सगो करन्ति, उच्यते-निद्दाभिभूया न संभरन्ति, सुहु अइयारं न चिन्तेति, मा य अन्धयारे वन्दन्ताणं अन्नोन्नयट्टणं, अन्धयारे वा अदंसणाओ मन्दसद्धा न संमवन्दणं देन्तित्ति काउ पच्चूसे तइए निसाइयारं चिन्तन्ति, आइए य तिन्नि काउस्सगा भवन्ति, न पुण पाउसिए जहा एक्कोत्ति, तओ चिन्तेऊणइयारं

नमोकारेण पारिता सिद्धाण शूर क्राउण पुष्यमणिण्य विहिणा वन्दिता आलोयन्ति, तथो सामाह्यपुष्य पण्डिकमन्ति, तथो वन्द्यपुष्य स्वामेन्ति, तथो कयकिर्दम्मा सामाह्यपुष्य काउसम्य करोन्ति, तस्य य चिन्तोन्ति कमि निओगे निउता वय गुरुहि, तौ तारिस तव पवञ्जामो जारित्सेण तस्स हाणी न मग्ग, तथो चित्तेति—छम्मम स्ववण करेमो न सकेमो, एगादिवसेण ऊण तहावि न सकेमो, एव जाव एक्कणतीसाण ऊण, एव पञ्च मासे, तथो चत्तारि, तथो सिक्कि, तथो दुक्कि, तथो एक्क, तथो एगेण दिणेण ऊण जाव चउदसहि ऊण न सकेमो, तथो वत्तीसइम तीसइम जाव चउत्थ, आयविल एगट्टाणय एकासणय पुरिमइ निव्विगइय पोरिसि नमोकारसहिय वचि, एव जे समत्था तव काउ तमसटमावाहियए करेन्ति पच्छा वन्दिता गुरुसक्खिय पयज्जन्ति । सन्वेय न नमोकारइत्तगा समग्ग उड्डिन्ति, काउन्ति वोसिगवेन्ति निसीयन्ति य, एव पोरिसिमाइहु विमासा, तथो तिक्कि शुइओ जहा पुष, नवरमव्यसइग देन्ति जहा वरकोइलई सत्ता न उड्डिन्ति, तथो देवे वन्देन्ति, तथो बहुवेल सदिसावेन्ति, तथो मुहणन्ता पण्डिलेहिता रयहरण पण्डिलेहिन्ति, पुणो ओहिय सदिसावेन्ति, पण्डिलेहिन्ति य, तथो वसहि पमस्सिय काल निवेदेन्ति, अण्णे भणति शुइसमणन्तर काल निवेदन्ति, एव च पण्डिकमणकाल तुलति जहा पण्डिकमन्त्याण शुइअवसाणे चेन पण्डिलेहणवेला भनइचि ॥ समासा चेय शास्त्रानुसारिणी पाक्षिकप्रतिक्रमणवृत्तिरिति ॥

॥ कतिरिय श्रीयशोदेवस्सरिभिः । सुवत् १३२७ वर्षे माष सुदि ९ बुधे । मगल महाश्रीः शुभंभवतु यद्रमस्तु ॥ प्र० ॥

चन्द्रकुलाम्बरशशिनो भव्याम्बुजयोधनैकदिनपतयः । गुणगणरत्नसमुद्रा आसन् श्रीवीरगणिमिश्राः ॥ १ ॥
ये च-शुद्धध्यानजलापनीतकलिलाः सज्ज्ञानदीपालयाः निःसङ्गवतभारधारणरतास्तीव्रे तपस्युद्यताः ।
ग्रीष्मे आतपवेदनां गुरुतरां जेतुं सदोपस्थिता, हेमन्तेषु च शार्वरं हिमभरं सोढुं सदा निश्चलाः ॥ २ ॥
श्रीचन्द्रसूरिनामा तेषां शिष्यो बभूव गुणराशिः । आनन्दितभव्यजनः संशितसंशुद्धसिद्धान्तः ॥ ३ ॥
कलिकालदुर्लभानां गुणरत्नानां (लब्धीनां यो) निधानमनवद्यम् । समयावदानबुद्धिस्थापरो देवचन्द्रगणिः ॥ ४ ॥
श्रीचन्द्रनामसूरेः पादपङ्कजसेविना । हृद्ध्येयं प्रस्तुता वृत्तिः श्रीगोदेवसूरिणा ॥ ५ ॥
गम्भीरमेतदार्थं न चोद्दने शक्तिरस्ति मम दक्षा । नापीह संप्रदायः सम्यग्वहवश्च पाठगमाः ॥ ६ ॥
शास्त्रानुसारात्सुखबोधपाठैरात्मीयशक्त्या विधृतं तथापि ।

यच्चेह किञ्चिद्वितथं निवद्धं तत्रास्तु मिथ्या मम दुष्कृतं हि ॥ ७ ॥

अणहिलपाटकनगरे सौवर्णिकेनेमिचन्द्रसत्कायाम् । वरपौषधशालायां राज्ये जयसिंहभूपस्य ॥ ८ ॥

विशारदैः सूरिवैर्विहारिभिर्विशोचिता यत्नपरायणैरियम् ।

तथापि यन्मूनुमुताधिक पद तच्छोधनीय कुशलैः कृपापैरैः ॥ ९ ॥

शुभाशयवशाच्चेह यन्मया सुकृत कृतम् । ते भूयान्ममाग्यासः सर्वदैव जिनागमे ॥ १० ॥

एकादशशतैरधिकैरशीत्या विक्रमाद्गतैः । द्वे सहस्रे शतैरधिकैः सप्तभिर्घन्यमानतः ॥ ११ ॥

यावल्लवणसमुद्रो यावन्नक्षत्रमण्डितो मेरुः । यावच्चन्द्रादित्यौ तावदिदं पुस्तकं जयतु ॥ १२ ॥

॥ मङ्गलमस्तु ॥ इति सूरिः श्रीयशोदेवकृता पक्खीसूत्रटीका ॥

॥ इति समाप्त्यं सन्नामणक-पादिक-सूत्रवृत्तिः ॥

